

DİVAN ŞİİRİNDE ARUZ TASARRUFLARI

Bircan GÜLTEKİN

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mesut Bayram DÜZENLİ

2020

Her Hakkı Saklıdır

SIIRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Bircan GÜLTEKİN

DİVAN ŞİİRİNDE ARUZ TASARRUFLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı Doç. Dr. Mesut Bayram DÜZENLİ

SIIRT- 2020

İÇİNDEKİLER

<u>İÇİNDEKİLER</u>	I
<u>ÖZET</u>	IV
<u>ABSTRACT</u>	V
<u>KISALTMALAR</u>	VI
<u>ŞEKİLLER DİZİNİ</u>	VII
<u>ÖN SÖZ</u>	IX
<u>GİRİŞ</u>	1
<u>1. BİRİNCİ BÖLÜM</u>	3
<u>1. 1. ARUZ VEZNİNİN GENEL TARİHİNE BAKIŞ</u>	3
<u>1. 2. TÜRK EDEBİYATINDA ARUZ VEZİNİ</u>	4
<u>1. 3. ARUZ VEZİNİ İLE İLGİLİ LİTERATÜR ÖZETİ</u>	7
<u>1. 4. ÇALIŞMADA YER ALAN ŞAİRLERİN KLASİK TÜRK EDEBİYATINDAKİ YERİ</u> ..	9
<u>1. 4. 1. Şeyhi (d. 1371/1376? –ö. 1431?)</u>	9
<u>1. 4. 2. Ahmed Paşa (d. 1426-ö. 1497)</u>	10
<u>1. 4. 3. Baki (d. 1526/1527? -1600)</u>	11
<u>1. 4. 4. Nef'i (d. 1572? – ö. 1635)</u>	13
<u>1. 4. 5. Nedim (d. 1680/1681? – ö. 1730)</u>	13
<u>1. 4. 6. Yenişehirli Avni Bey (d. 1826/1827? – ö. 1883)</u>	14
<u>2. İKİNCİ BÖLÜM</u>	15
<u>ARUZ TASARRUFLARI</u>	15
<u>2. 1. TELAFFUZ ÇEŞİTLİLİKLERİ</u>	15
<u>2. 1. 1. İmale</u>	15
<u>2. 1. 2. İmale-i Memdude (Med)</u>	28
<u>2. 1. 3. Sekte</u>	36
<u>2. 1. 4. Tahfif</u>	40
<u>2. 1. 5. Tahrik</u>	41
<u>2. 1. 6. Tavsil</u>	42

2. 1. 7. Tenkis	48
2. 1. 8. Teskin	50
2. 1. 9. Tebdil.....	52
2. 1. 10. Zihaf.....	53
2. 2. <u>TELAFFUZ SAPMALARI</u>	58
2. 2. 1. İmale	58
2. 2. 2. Sekte	62
2. 2. 3. Tahfif	63
2. 2. 4. Tahrik.....	64
2. 2. 5. Tenkis	67
2. 2. 6. Teskin	69
2. 2. 7. Teşdid	70
2. 2. 8. Tezyid	72
2. 2. 9. Zihaf.....	73
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	79
3. 1. <u>ÇALIŞMAYA KONU OLAN ŞAİRLERİN DIVANLARINDAKİ TELAFFUZ</u> <u>ÇEŞİTLİLİKLERİ VE SAPMALARININ GRAFİKLERLE GÖSTERİLMESİ</u>	79
Şekil 3. 1. 1. Şeyhi Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri	79
Şekil 3. 1. 2. Şeyhi Divanı'nda Telaffuz Sapmaları	80
Şekil 3. 1. 3. Ahmed Paşa Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri	81
Şekil 3. 1. 4. Ahmed Paşa Divanı'nda Telaffuz Sapmaları	81
Şekil 3. 1. 5. Baki Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri	82
Şekil 3. 1. 6. Baki Divanı'nda Telaffuz Sapmaları.....	82
Şekil 3. 1. 7. Nef'i Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri	83
Şekil 3. 1. 8. Nef'i Divanı'nda Telaffuz Sapmaları	84
Şekil 3. 1. 9. Nedim Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri.....	84
Şekil 3. 1. 10. Nedim Divanı'nda Telaffuz Sapmaları	85
Şekil 3. 1. 11. Yenişehirli Avni Bey Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri	85
Şekil 3. 1. 12. Yenişehirli Avni Bey Divanı'nda Telaffuz Sapmaları	86
3. 2. <u>YÜZYILLARA GÖRE İNCELENEN DIVANLARDA TELAFFUZ ÇEŞİTLİLİKLERİ</u>	87
Şekil 3. 2. 1. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda İmalenin Dağılımı	87
Şekil 3. 2. 2. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Meddin Dağılımı	87

<u>Şekil 3. 2. 3. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Sektenin Dağılımı</u>	88
<u>Şekil 3. 2. 4. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tahfifin Dağılımı</u>	88
<u>Şekil 3. 2. 5. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tahrikin Dağılımı</u>	89
<u>Şekil 3. 2. 6. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tavsilin Dağılımı</u>	89
<u>Şekil 3. 2. 7. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tenkisin Dağılımı</u>	90
<u>Şekil 3. 2. 8. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Teskinin Dağılımı</u>	90
<u>Şekil 3. 2. 9. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Zihafın Dağılımı</u>	91
3. 3. YÜZYILLARA GÖRE İNCELENEN DİVANLARDA TELAFFUZ SAPMALARI	92
<u>Şekil 3. 3. 1. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda İmalenin Dağılımı</u>	92
<u>Şekil 3. 3. 2. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Sektenin Dağılımı</u>	92
<u>Şekil 3. 3. 3. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tahrikin Dağılımı</u>	93
<u>Şekil 3. 3. 4. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tenkisin Dağılımı</u>	93
<u>Şekil 3. 3. 5. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Teşdidin Dağılımı</u>	94
<u>Şekil 3. 3. 6. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Zihafın Dağılımı</u>	94
<u>SONUC</u>	96
<u>KAYNAKÇA</u>	98
<u>ÖZGEÇMİŞ</u>	101

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
DİVAN ŞİİRİNDE ARUZ TASARRUFLARI**Bircan GÜLTEKİN****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mesut Bayram****DÜZENLİ 2020, 101 + IX sayfa****Başkan: Doç. Dr. Mesut Bayram DÜZENLİ****Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Talip ÇUKURLU****Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Emrullah YAKUT**

Arap edebiyatında ortaya çıkan aruz vezni, oradan Fars edebiyatına ve nihayetinde de Türk edebiyatına nüfuz etmiştir. Fars aruzu, Fars edebiyat teorisyenlerince sistemleştirilmiştir ancak Türk aruzunda böyle bir seyir izlenmemiştir. Aruzun Türk edebiyatına uyarlanması yüzyıllar içinde, şairlerin eserlerini oluştururken meydana getirdikleri birtakım tasarruflarla sınırlı kalmıştır. Bu durum, aruz tasarruflarının Türk dilinin yapısına göre değerlendirilmesini zorlaştırmıştır. Türk şiirinde aruz ölçüsünün kullanılmaya başlandığı dönemlerden XIV. ve XIX. yüzyıllar arasındaki Türk şiirinin önemli şairlerinden sayılan Şeyhi, Ahmed Paşa, Baki, Nef'i, Nedim ve Yenişehirli Avni Bey Divanlarının tamamının aruz tasarrufları bakımından incelendiği bu çalışmada, bunlardan hangilerinin kusur, hangilerinin telaffuz çeşitliliği olarak değerlendirilebileceği tespit edilmiştir. Bu tasarruflara, telaffuz çeşitliliği ve telaffuz sapmaları başlıkları altında örnekler verilmiştir. Elde edilen sonuçlar çalışmanın son bölümünde grafiklere yansıtılarak konuyla ilgili sayısal verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır. Böylece bu çalışmayla uzun yıllardır şairlere kusur olarak atfedilen birçok uygulamanın, aslında onların aruzu Türkçeye tatbik ederken ortaya çıkardıkları telaffuz çeşitlilikleri olduğunun anlaşılması umulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, Divan şairleri, aruz vezni, telaffuz, aruz tasarrufları

ABSTRACT**Master's Thesis****Aruz Prosody in Ottoman Divan Poetry****Bircan GÜLTEKİN****Advisor: Associate Professor Mesut Bayram DÜZENLİ****2020, Pages: 101 + IX****Jury:****President: Associate Professor Mesut Bayram DÜZENLİ****Jury Member: Asistant Professor Talip ÇUKURLU****Jury Member: Asistant Professor Emrullah YAKUT**

Aruz prosody, which was emerged in Arabic literature, influenced Persian literature then and ultimately Turkish literature. Persian aruz was systematized by Persian literary theorist, but such a course has not been followed in Turkish aruz. For centuries, the adaptation of the aruz prosody to Turkish literature has been restricted to certain uses that poets made while creating their works. This situation made it difficult to evaluate the applications of aruz prosody in terms of the structure of the Turkish language. In this study, the Divans of Şeyhi, Ahmed Pasha, Baki, Nef'i, Nedim and Yenişehirli Avni, who were considered as important poets of Turkish poetry between the fourteenth and nineteenth centuries, were examined in terms of aruz uses. Among these uses, it has been determined which of them will be considered as faults and which of them will be considered as pronunciation variants. Examples of these uses are given under the headings of pronunciation variants and pronunciation deviations. It is aimed to obtain numerical data on the subject by reflecting the results in the graphics in the last part of the study. Thus it was hoped to make it understandable that many practices that have been attributed to poets as faults for many years are actually the pronunciation variants they have introduced while applying aruz prosody to Turkish.

Keywords: Divan poetry, Divan poets, aruz prosody, pronunciation, aruz preference

KISALTMALAR

APD: Ahmed Paşa Divanı

b: Beyit

BD: Baki Divanı

G: Gazel

K: Kaside

Kt.: Kıt'a

M: Mesnevi

Msm: Musammat

N.: Nazm

ND: Nedim Divanı

NfD: Nef'i Divanı

ŞD: Şeyhi Divanı

T.: Tarih

TB: Terhib Bend

TcB: Terci Bend

YAD: Yenişehirli Avni Divanı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3. 1. 1. Şeyhi Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

Şekil 3. 1. 2. Şeyhi Divanı'nda Telaffuz Sapmaları

Şekil 3. 1. 3. Ahmed Paşa Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

Şekil 3. 1. 4. Ahmed Paşa Divanı'nda Telaffuz Sapmaları

Şekil 3. 1. 5. Baki Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

Şekil 3. 1. 6. Baki Divanı'nda Telaffuz Sapmaları

Şekil 3. 1. 7. Nef'i Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

Şekil 3. 1. 8. Nef'i Divanı'nda Telaffuz Sapmaları

Şekil 3. 1. 9. Nedim Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

Şekil 3. 1. 10. Nedim Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

Şekil 3. 1. 11. Yenişehirli Avni Bey Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

Şekil 3. 1. 12. Yenişehirli Avni Bey Divanı'nda Telaffuz Sapmaları

Şekil 3. 2. 1. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda İmalenin Dağılımı

Şekil 3. 2. 2. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Meddin Dağılımı

Şekil 3. 2. 3. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Sektenin Dağılımı

Şekil 3. 2. 4. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tahfifin Dağılımı

Şekil 3. 2. 5. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tahrikin Dağılımı

Şekil 3. 2. 6. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tavsilin Dağılımı

Şekil 3. 2. 7. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tenkisin Dağılımı

Şekil 3. 2. 8. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Teskinin Dağılımı

Şekil 3. 2. 9. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Zihafın Dağılımı

Şekil 3. 3. 1. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda İmalenin Dağılımı

Şekil 3. 3. 2. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Sektenin Dağılımı

Şekil 3. 3. 3. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tahrikin Dağılımı

Şekil 3. 3. 4. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tenkisin Dağılımı

Şekil 3. 3. 5. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Teşdidin Dağılımı

Şekil 3. 3. 6. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Zihafın Dağılımı

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın konusunu, Divan şiirinin XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadarki seyirinde kendi dönemlerinin birinci sınıf şairlerinden sayılan Şeyhi, Ahmed Paşa, Baki, Nef'i, Nedim ve Yenişehirli Avni Bey'in divanlarındaki çeşitli aruz tasarrufları oluşturmaktadır. Adı geçen divanların tamamı aruz tasarrufları bakımından incelenmiştir. Daha sonrasında elde edilen verilerdeki tasarruflar; Türkçenin vurgu kuralları, yapılan tasarrufun beytin ahenk ve uyumuna katkısı da göz önünde bulundurularak telaffuz çeşitliliği ve telaffuz sapmaları olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. Bu inceleme sonucu tespit edilen örnekler açıklamalarıyla birlikte verilmiş, konu kısa ve öz olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde elde edilen bu veriler ayrıca grafiklere dönüştürülerek bu aruz tasarruflarının şairlere ve yüzyıllara dağılımı ile ilgili bir çıkarımda bulunulmaya çalışılmıştır.

Gerek çalışmanın konusunun belirlenmesinde gerekse de çalışmanın hazırlanma sürecinde tecrübesini, bilgisini ve güvenini benden esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Mesut Bayram DÜZENLİ'ye, her ihtiyaç duyduğumda fikirleriyle bana yardımcı olan arkadaşlarım Ferah KURT, Mehmet Akif GÜNDOĞDU ile Ali TÜRKER'e, sonsuz destekleri için anneme ve kardeşlerime teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Divanlarını incelediğimiz Şeyhi, Ahmed Paşa, Baki, Nef'i, Nedim ve Yenişehirli Avni Bey Klasik Türk edebiyatı şairleridir. Şiirlerini de büyük oranda aruz ölçüsüyle yazmışlardır. Adı geçen şairlerin, kendi dönemlerinde ve daha sonraki dönemlerde gerek teknik gerek mana bakımından başarılı sayılan şairler olmalarının da çalışmamıza konu olmalarında etkisi büyüktür.

Aruz vezni, sınırları belirgin ve çoğu zaman şairleri bir çerçeve içinde eser vermeye zorlayan bir görünüm arz etmektedir. Aruzun Türk edebiyatına tesir etmeye başlamasından önce Türklerin zaten hece ölçüsüne dayanan, oldukça güçlü bir sözlü edebiyat geleneği mevcuttu. Takip edilebildiği kadarıyla XIII. yüzyılda Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* adlı eseriyle başlayan aruz rüzgârı Türk şiirinde esmeye başlamış, XVI. yüzyılda altın çağını yaşayıp XX. yüzyıla kadar etkisi azalarak devam etmiştir.

Türkçenin hece yapısına çok da uygun olmayan aruz vezni, elbette özellikle ilk uygulandığı dönemlerde şairlere birtakım güçlükler çıkarmıştır. Bu konuyla ilgili sınırlı sayıda çalışma yapılmış olup şairlerin imale, med, tavsil, zihaf, sekte gibi aruz uygulamaları değerlendirilirken genellikle Arap aruzunun kuralları kıstas olarak alınmış; bu ölçünün Türk şiirine tatbikinde şairlerin birtakım telaffuz çeşitliliği olarak adlandırdığımız inisiyatifleri kullanmış olabilecekleri çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Bu durum, Araplardan alınan aruz ölçüsünün Türk edebiyatında hangi evrelerden geçtiğini, Türk diline nasıl uyarlandığını takip etmeyi zorlaştırmıştır.

Bu çalışmada aruz uygulamalarından hangilerinin çeşitlilik, hangilerinin sapma olarak kategorize edilebileceği ile ilgili birtakım çözüm önerilerinde bulunulmuş ve bu konudaki tartışmalara bir nebze de olsa açıklık getirmek amaçlanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Araplarda ve Farslarda aruz vezninin ortaya çıkışı ile ilgili bilgi verilmiş, sonrasında Türk edebiyatında aruzun seyrine değinilmiş ve en sonda çalışmaya konu olan şairlerin biyografilerine yer verilmiştir. İkinci bölümde aruz tasarrufları "telaffuz çeşitlilikleri" ve "telaffuz sapmaları" olmak üzere iki ana başlığa ayrılmıştır. Bu başlıklarda imale, med, sekte, tavsil, tahrik gibi aruz tasarrufları divanlarda tespit edilen örnekler üzerinden açıklanmıştır. Tasarrufların tespit edildiği kelimeler, tarihsel süreçte değişikliğe uğramış olabilecekleri ihtimali göz önünde bulundurularak etimolojik açıdan

da incelenmiştir. Çünkü aruz aynı zamanda fonetikle ilgili bir kavramdır. Burada verilen örneklerde aruzun kullanımıyla ilgili aynı açıklamaya ihtiyaç duyan beyitler görülecektir. Bunda şüphesiz şairlerin benzer teknikleri kullanmasının da etkisi bulunmaktadır. Böyle durumlarda, tekrara düşmemek adına, aynı açıklamaya ihtiyaç duyan benzer beyitler ortak bir açıklama eşliğinde sunulmuştur. Aruz tasarruflarına verilen örneklerde divanlardaki imlalara riayet edilmiş olup kelimelerin yazılışında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Üçüncü bölümde aruz tasarruflarının her birini önce şairler bazında, daha sonra da yüzyıllara göre kıyas yapmayı mümkün kılmayı amaçlayan grafikler yer almıştır. Bu yolla aruz vezninin Türk şiirine tatbiki esnasında ortaya çıkan tasarruflar, doğrudan edebi metinler üzerinde incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bu yönüyle, sürdürülmeye ve geliştirilmeye açık olduğu düşünülmektedir.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1. 1. Aruz Vezninin Genel Tarihine Bakış

Aruz, şiirde hecelerin uzunluk/kısalık, kapalılık/açıklık esasına dayalı bir şekilde dizilmelerine dayanan bir ölçü sistemidir.

“Aruzun pek çok farklı lügat manasından, ıstılah olarak taşıdığı manaların bağlı bulunduğu ileri sürülenlerin başlıcaları şunlardır: yön, cihet, taraf, yani bölge; Mekke, Medine ve etrafı, daracık dağ yolu; bulut;serkeş deve; çadırın orta direği; ortaya çıkma veya çıkarma; kendisiyle bir şey karşılaştırılan, dolayısıyla ölçü ve örnek olan şey.” (Çetin, 1991: 424-437).

“Edebi terim olarak aruz, hecelerin açık ve kapalılığına göre mısralar arasında sağlanan uyumdur.” (Dursunoğlu, 2016: 2).

Aruzun sözlük ve terim anlamının çıkış kaynağıyla ilgili birçok farklı rivayet olsa da en akla yatkın olanlarından biri çadır benzetmesidir. Bu benzetmeye göre çadırın kuruluşundaki orta direk ile şiirdeki aruz benzer öneme sahiptir. Nitekim Kuzâi de kelimenin terim anlamının bu benzetmeden kaynaklanmış olabileceğini söyler. (Çetin, 1991: 424-437).

Aruz, ilk defa M. S. 81-155 yılları arasında yaşamış olan İmam Halil adında bir dilci tarafından sistemleştirilmiştir. İmam Halil, ef'ile ve tef'ile adı verilen parçalarla aruzun temelini oluşturmuştur. Buna göre bu ef'ile ve tef'ileler yan yana gelip bilinen aruz kalıplarını meydana getirmektedir.

Aruz ölçüsü, tesirini sadece Arap edebiyatında göstermemiş; buradan İran ve Türk edebiyatları ile diğer İslam medeniyetlerinin edebiyatlarına da tesir etmiştir. Şüphesiz bu geçiş esnasında her millet aruzu kendi dil ve edebiyat anlayışları çerçevesinde, kendi zevkine göre dönüştürmüştür. Örneğin Arap şiirindeki beytin yerini, Türk ve Fars şiirlerinde mısralar almış, bu da beraberinde beyitlerin Arap şiirindekilere göre daha uzun tutulmasını getirmiştir. Ayrıca birtakım yeni vezin arayışlarına da girilmiştir. Türkler ise bu kalıplardan bazılarını çok, bazılarını az kullanmış; bazılarını da hiç gerek duymamıştır. (Pala, 2004: 29).

Yukarıda da belirtildiği üzere aruz Fars edebiyatına Arap edebiyatından geçmiştir. “Eski ve zengin Sasani kültürünün yaşadığı bu topraklara İslamiyet ve Araplarla birlikte Kur’ân-ı Kerîm’in ve hâkim unsurun dili olan Arapça da geldi. Bunun sonucunda İran’da, konuşma dili olan Farsçanın yanında Arapça din dili, ilim dili ve resmî dil haline geldi. Abbasi hakimiyetinin eski gücünün zayıflamasıyla, merkeze uzak bölgelerde, IX. yüzyıl başlarında müstakil devletler kuruldu. Ancak daha çok İranlı unsurlara dayanan bu mahalli devletleri kuranların çoğunun kendilerini Arapça kasidelerle öven şairleri anlayacak hazırlıkları yoktu. Bu durum Farsçanın edebi bir dil olarak canlanmasında etkili oldu. Böylece kültür merkezlerinde şiir dili olarak Farsça Arapçanın yanında, hatta daha ön planda yerini aldı.” (Çetin,1991: 424-437).

Fars şiirinin prensiplerini bir sistem haline getirme fikri öncelikle Gazneliler döneminde başlamıştır. Bu konuda yazıldığı bilinen ilk eser, şair Farruhi’nin *Tarcamân al-Balâga* isimli eseridir. Arap edebiyatı ve aruzuna hâkim olan ilk nazariyecilerin kurdukları sistem, Fars şiirinin XI. ve XII. yüzyıllarda geçirdiği olgunluk evresinden sonra son hâlini almış ve Şems-i Kays’ın eseriyle de mutlak şekilde ortaya konmuştur. (Köprülü, 1986: 332).

“Arap ve İran aruzlarındaki ilk ve en önemli ayrılık Araplar beyti birim olarak aldıkları halde İran’da mısraın bir bütün olarak benimsenmesi ve takti’in hep mısra üzerinde yapılmış olmasıdır.” (İpekten, 2018: 138).

1. 2. Türk Edebiyatında Aruz Vezni

Bir Arap alimi olan İmam Halil tarafından 9. yüzyılda sistemleştirilen aruz, önce Fars edebiyatında etkisini göstermiştir. Ancak Farslar bu ölçüyü edebiyatlarına olduğu gibi uygulamaktansa kendi dil ve edebiyat anlayışlarına göre bu ölçüyü yeniden şekillendirmişlerdir. (Pala, 2004: 29).

Türkler, 8. yüzyıldan itibaren İslamiyet’i kabul etmeye başlamıştır. Bu süreçte İranlılar, Araplardan daha etkili olmuştur. “Örneğin İslam dininin ibadetle ilgili bazı terimleri Türkçeye Farsçadan geçmiştir: salat yerine namaz, vudu yerine abdest, savm yerine ruze (oruç) ve İslami Türk edebiyatının özellikle ilk dönem metinlerinde rastlanan ferişte (melek) hep Farsçadan geçmiş kelimelerdir.” (Mengi, 2007: 20). Özcesi Türkler, Farsların Araplardan alıp epey değişikliğe uğrattığı aruzu almışlardır.

Türklerin Farslardan aruzu alıp şiirlerine tatbik ettikleri özellikle ilk dönemlerde aruzla ahenk sağlama konusunda birtakım zorluklar yaşanmıştır. Aruzla uyum sağlayabilmek için şairler genellikle 11’li hece ölçüsüne uyan ve aynı cüzlerin tekrarıyla oluşan vezinleri tercih etmişlerdir. Bu durum, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin giderek Türkçeye yerleşmesiyle yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. (Köprülü, 1986: 349).

Türkler, aruz vezniyle tanışana kadar “milli ölçü” de denen hece ölçüsüyle eserlerini yazmışlardır. Ancak aruz ölçüsü, hece ölçüsünde olduğu gibi hece sayısına değil, hecelerin yapısına dayanmaktadır. Yani aruz ölçüsünde hecelerin kapalılık ve açıklıkları esastır. Türkçede heceler yapı itibarıyla altı grupta incelenebilir:

1. Tek ünlüden oluşan hece
2. Bir ünlü ve bir ünsüzden oluşan hece
3. Bir ünsüz ve bir ünlüden oluşan hece
4. Bir ünsüz, bir ünlü ve bir ünsüzden oluşan hece
5. Bir ünlü iki ünsüzden oluşan hece
6. Bir ünsüz, bir ünlü ve tekrar iki ünsüzden oluşan hece

Türk dilinde uzun ünlü olmadığı için şairler, aruz vezniyle şiirlerini yazarken birtakım zorluklarla karşılaşmıştır. Aruz vezniyle şiir yazmaya başladıklarında da öncelikle hece veznine yakın olan aruz vezinlerini kullanmışlardır. İslami dönem Türk edebiyatının ilk şaheserlerinden sayılan *Kutadgu Bilig*’in 11’li hece ölçüsüne yakın bir bahirden alınmış vezinle yazılmış olması, buna iyi bir örnek olarak sayılabilir. Aslında bu, aynı zamanda Türk şiirinin varlığını sürdürme yeteneğini de göstermesi bakımından önemli görülebilir.

“Aruz birimleri yan yana gelerek kalıpları oluşturur ve son hece daima uzun kabul edilir. Bu yan yana geliş de bir sisteme bağlıdır ve iki şekilde gerçekleşir:

- a. Düz kalıplar
- b. Karışık kalıplar
 - a. Türkçede kullanılan düz kalıplar şunlardır:
 - a. 1. Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

a. 2. Müstef'îlün/ Müstef'îlün/ Müstef'îlün/ Müstef'îlün

a. 3. Müstef'îlâtün/ Müstef'îlâtün/ Müstef'îlâtün/ Müstef'îlâtün

b. Türkçedeki karışık kalıpları iki grupta inceleyebiliriz:

b. a. Yarı karışık kalıplar: Bu kalıplar aynı aruz biriminin sonda küçük bir değişiklik yapılarak tekrarlarından oluşur. Aslında bu küçük değişiklik de son hecenin düşürülmesiyle ortaya çıkar. Bu kalıplar şunlardır:

b. a. 1. Mefâîlün/ Mefâîlün/ Feûlün

b. a. 2. Feilâtün (Fâilâtün) / Feilâtün/ Feilün (Fa'lün)

b. a. 3. Feilâtün (Fâilâtün) / Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün (Fa'lün)

b. a. 4. Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

b. a. 5. Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

b. a. 6. Müfteilün/ Müfteilün/ Fâilün

b. a. 7. Feûlün/ Feûlün/ Feûlün/ Feûl

b. b. Tam karışık kalıplar: Bu tür kalıpların her bir aruz birimi ayrı bir tef'ileden olabildiği gibi iki birimi de aynı tef'ileden olabilir. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

b. b. 1. Mefâîlün/ Feûlün/ Mefâîlün/ Feûlün

b. b. 2. Mefâîlün/ Feilâtün/ Mefâîlün/ Feilün (Fa'lün)

b. b. 3. Feilâtün (Fâilâtün) / Mefâîlün/ Feilün (Fa'lün)

b. b. 4. Fa'lün/ Feûlün/ Fa'lün/ Feûlün

b. b. 5. Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

b. b. 6. Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Feûlün

b. b. 7. Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

b. b. 8. Mef'ûlü/ Mefâîlün/ Mef'ûlü/ Mefâîlün

b. b. 9. Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Feûlün

b. b. 10. Müfte'ilün/ Fâilün/ Müfte'ilün/ Fâilün

b. b. 11. Mütefâilün/ Feûlün/ Mütefâilün/ Feûlün" (Pala, 2004: 29-30).

1. 3. Aruz Vezni ile İlgili Literatür Özeti

Bu bölümde aruzla ilgili ulaşılabilen kaynaklara kısaca yer verilmiştir.

Belviranlı (1965), *Aruz ve Ahenk* adlı kitabında aruzun tarihçesi, aruzun bahirleri, Türk edebiyatında aruz, aruz ve musiki arasındaki ilişki ile sözlük bölümü yer almaktadır.

Köprülü (1986), *Edebiyat Araştırmaları* adlı eserinin “Arûz” bölümünde bilhassa Acem ve Türk aruzunun gelişim seyriyle ilgili bilgi vermiş ve Türk şiirinde en çok kullanılan aruz kalıpları ile aruzla yazılan edebi türlere değinmiştir.

Kahraman (1996), *Divan Edebiyatı Üzerine Tartışmalar* eserinde özellikle 1930-1940 yılları arasındaki dönemin edebiyat polemiklerine dikkat çekmiş; Divan edebiyatıyla ilgili olumsuz eleştirilere ve bu edebiyatın savunulabilecek yönlerine ayrı bölümler halinde değinmiştir.

Selçuk (2004), *Ahenk Unsurları Bakımından Nef’î Dîvânı’nın Tahlili* adlı doktora tezinde aruz uygulamalarını ve bunlardan hangilerinin bir zenginlik, hüner olarak görülebileceğini Nef’î’nin şiirlerinden örneklerle izah etmiştir.

Kılıç (2006), *Sultan Veled’in Türkçe Şiirlerinde Aruz Kullanımı* makalesinde şairin Türkçe şiirlerinde en sık görülen aruz tasarruflarını incelemiştir.

Şimşek (2006), *Aruz ve Aruz Eğitime Yönelik Uygulama Önerileri* adlı makalesinde aruz kavramı ve Türk edebiyatında en çok kullanılan aruz kalıplarına değindikten sonra, edebiyat derslerinde aruz eğitimini daha verimli hale getirebilecek önerilerde bulunmuştur.

Kolcu (2007), *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları* adlı kitabında özellikle Tanzimat sonrası ile 1945 yılına kadarki dönemlere ait gazete ve dergi yazılarını da derleyerek bu süreçte Türk edebiyatında yaşanan hece ve aruz münakaşalarına değinmiştir.

Aksoyak (2008), *Osmanlı Şairlerinin “Aruz Tasarrufları” ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri* adlı makalesinde öncelikle müstensihlerin bir nüshayı yanlış yazmış olabilecekleri yahut araştırmacıların sonradan metne müdahale edebilecekleri ihtimallerini ve bu duruma bakış açısını dile getirmiştir. Devamında da Osmanlı şairlerinin aruz tasarruflarını örneklerle kısaca tanıtmıştır.

İsen (2009), *Aruzun Anadolu'daki Gelişme Çizgisi* adlı makalesinde Türklerin aruzu kullanımıyla ilgili bilgi vermenin yanı sıra; Âhî, Usûlî, Cemilî ve Seyyid Vehbi Divanlarında en çok kullanılan aruz kalıplarını yüzdelik değerleriyle birlikte vermiştir.

Gıynaş ve Şenödeyici (2010), *Teorik Açıdan Aruz İlmi ve Üç Aruz Risalesi* adlı makalelerinde aruz vezninin Türk edebiyatındaki kullanımı ve aruz hakkında yazılan risalelerden Fedayî, Gedâ ve Sûdî'nin aruz risalelerinin incelenmesi ile ilgili bilgi verilmiştir.

Kaplan (2011), *Bazı Türkçe Kelimelerde Medde Dair Düşünceler* adlı makalesinde her imalenin bir hata olarak algılanmaması gerektiğini belirttikten sonra Türkçe kelimelerde yapılan med işlemine de böyle bakılmasını ifade etmiş ve incelediği örneklerin birer aruz tasarrufu olduğunu dile getirmiştir.

Saraç (2012), *Klasik Edebiyat Bilgisine Göre Divan Şiirindeki Ahenk Öğeleri* makalesinde aruzla ilgili bilgi verdikten sonra, şairlerin aruzu kullanırken birtakım bilinçli tercihler yaptıklarını, bu tercihlerin “zaruret-i vezn” kavramı içinde değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmektedir.

Pala (2014), *İmale ile Med Arasında Bir Hata* makalesinde imalenin vurguda yapılan halini bir kusur olarak değil, hüner olarak görmek gerektiğini; şairlerin bazen Türkçe kelimelerde de anlamı güçlendirmek için medde başvurabileceğini ifade etmiştir.

Düzenli (2017), *Kıyasa Muhalefet: Şairlerin Aruz Tasarruflarına Mukayeseli Bir Bakış* adlı makalesinde belagatle ilgili özellikle Anadolu' da yazılmış eserler taranmış ve bu eserlerin aruz vezninde telaffuz çeşitliliklerine nasıl bir bakış açısıyla yaklaştığı incelenmeye çalışılmıştır.

İpekten (2018), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* adlı eserinin ikinci bölümü aruzun tarihsel seyri, bazı aruz uygulamaları ve Türk şiirinde kullanılan aruz kalıpları ile ilgili bilgilerden oluşmaktadır.

Düzenli ve Bulak (2018), *Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri* adlı makalelerinde aruz uygulamaları imla tasarrufları ve sapmaları olmak üzere iki ayrı başlıkta incelenmiş, bu ayrımın kararında kelimenin Türkçenin hece yapısına uygun olup olmaması da önemli bir kıstas olarak görülmüştür.

Kaplan (2018), *Fuzûlî'nin Gazellerinde Aruz Uygulamaları: Fuzûlî'nin Med Kullanımının Bâkî'yle Mukayesesi* adlı makalesinde Fuzûlî'nin Türkçe Dîvân'ındaki gazellerde yapılan med işlemlerini incelemiş, sonrasında Bâkî'yle karşılaştırarak birbirlerine benzeyen ve birbirlerinden ayrışan yönleri ortaya koymuştur.

Kaplan (2019), *Mısrayı Aruza Uyduran Bir Şair: Zîver ve Şiirlerinde Aruz Tasarrufları* adlı makalesinde Türk edebiyatında aruz uygulamalarının yeterince irdelenmediğine dikkat çekmiş, Zîver'in şiirleri üzerinden telaffuz çeşitlilikleriyle ilgili bilgi vermiştir.

1. 4. Çalışmada Yer Alan Şairlerin Klasik Türk Edebiyatındaki Yeri

1. 4. 1. Şeyhi (d. 1371/1376? –ö. 1431?)

XIV. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Tabip olduğu için Hekim Sinan diye de anılmakla birlikte bazı kaynaklarda ismi Yusuf, bazılarında ise Sinanüddin olarak geçmektedir.

İlk eğitimini doğduğu yer olan Kütahya'da görmüş, sonrasında eğitimini ilerletmek için İran'a gitmiştir. İran'da tasavvuf, hikmet ve tıp eğitimlerini görmüştür. İran dönüşü esnasında Ankara'da Hacı Bayram Veli'ye intisap edip Şeyhi mahlasını almıştır. (Mengi, 2007: 117).

Şeyhi, önce memleketi Germiyan'da hekimlik yaparak Germiyan beyi II. Yakub'un hizmetine girmiştir. Daha sonra Süleyman Şah'ın saltanatı döneminde Germiyan Osmanlılara düğün hediyesi olarak verilince Çelebi Mehmed ile II. Murad'a intisap etmiştir.

Çelebi Mehmet, Karaman Seferi sırasında gözüyle ilgili rahatsızlık yaşayınca Şeyhi Ankara'ya getirilmiştir. Burada padişahın gözünü tedavi ettiği için kendisine Dokuzlar köyü tımar olarak verilmiş, ayrıca Şeyhi hükümdarın özel doktoru olarak tayin edilmiştir. "Bu yüzden Şeyhi, Osmanlı kaynaklarında Osmanlı Devleti'nin ilk "reîsü'l-etibbâ"sı yani hekimbaşısı olarak gösterilir." (Şentürk, 2011: 214). Ölüm tarihinin 1431 olduğu sanılmaktadır.

Şeyhi'nin *Divan*, *Har-nâme* ve *Hüsrev ü Şîrîn* olmak üzere üç eseri elde bulunmaktadır. Özellikle orta hacimli bir eser olan *Türkçe Divan*'ı, Anadolu'da gelişen

klasik edebiyatın temel taşlarından biri sayılmaktadır. *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisi de bu yüzyılda yazılan ilk, Anadolu’da yazılan ikinci Hüsrev ü Şîrîn hikayesi olarak kabul edilmektedir.

Şeyhi’nin kullanmış olduğu vezinler içinde bulunan “fa’lü fa’ülün fa’lü fa’ülün” veya “müfte’ilâtün müfte’ilâtün” şeklinde uygulanan vezin, Anadolu sahası Türk edebiyatında ilk kez şairin kullandığı bir vezindir. Şeyhi; imale, zihaf gibi vezin kusurlarını elinden geldiğince vurgu ve izafet kesrelerine getirerek gidermeye çalışsa da içinde bulunduğu dönem aruz vezninin Türk şiirine yeni uyarlanmaya başlandığı bir dönem olduğu için birtakım zorluklar yaşamıştır. (Biltekin, 2003: 49).

“Şeyhi’nin şiirlerinde kullandığı vezinler de dikkat çekicidir. Onun en çok kullandığı vezin “mef’ülü/ fâilâtü/ mefâilü/ fâilün” gibi karışık vezinlerdir. Şiirlerinin dörtte birini bu vezinle yazmıştır. Çok kullandığı ikinci bir vezin de “mefâilün/ feilâtün/ mefâilün/ feilün”dür. Şairin bu tercihi, özellikle devri dikkate alındığında ayrı bir önem kazanmaktadır. Zira, bu devirlerde daha çok basit vezinlere rağbet edilmektedir. Şairin monotonluktan uzak vezinleri seçmesi, onun ahenk yönünden de ince bir zevke sahip olduğunu göstermektedir. Bu aynı zamanda dilin imkanlarını sonuna kadar zorlamayı göze almak demektir.” (Şentürk, 2011: 215).

“Şeyhi’nin şiirlerinde devri için kusur olarak kabul edilmeyen imale, zihaf gibi vezin hataları göze çarpmaktadır. Şeyhi, bu kusurları elden geldiğince vurgu ve izafet kesrelerine getirerek gidermeye çalışsa da dönemi itibarıyla aruz vezninin Türkçeye uydurulmasında zorluk çekmiştir.” (Biltekin, 2003: 52).

1. 4. 2. Ahmed Paşa (d. 1426-ö. 1497)

II. Murad’ın kazaskerlerinden Veliyyüddin Efendi’nin oğludur. Edirne’de dünyaya geldiği düşünülmektedir. Tahsilini tamamladıktan sonra önce Bursa Muradiye Medresesi’nde müderrislik yaptı, ardından da Edirne’ye tayin edildi.

Ahmed Paşa, Fatih Sultan Mehmed tahta geçtikten sonra önce kazasker, daha sonra da padişaha musahip ve hoca oldu. Bu durumda hem şiirlerinde padişahı methedip onun ilgisini çekmesinin hem de kendisinin başarılı bir devlet adamı olmasının payı olduğu düşünülmektedir. Nitekim kendisi vezirlik rütbesine kadar yükselmiştir. Ayrıca Sehi Bey de onun “Sipahi Müftüsü” olarak anıldığını belirtmiştir. (Kut, 1989: 111-112).

Ahmed Paşa'nın padişaha yakınlığının bazı çevreleri rahatsız etmesi üzerine, birtakım dedikodularla Ahmed Paşa ile padişah arasındaki ilişkiye zarar verilmiş ve bunun sonucunda Ahmed Paşa tevkif edilmiştir. Ahmed Paşa, yazdığı ünlü "kerem" redifli kaside ile kendisini affettirse de tekrar saraya dönememiştir. Kaynaklar, onun ömrü boyunca bunun üzüntüsünü yaşadığını belirtmektedir. II. Bayezid döneminde yeniden sarayın teveccühünü kazanarak Bursa sancak beyliğine atanmış ve burada vefat etmiştir.

Ahmed Paşa'nın hayatından bahseden kaynaklar kendisinin zeki, nüktedan, ince bir kişi olduğunu belirtmiştir. Nitekim kendisi 15. yüzyılın başında yetişen Şeyhi ile bu yüzyılın sonunda yetişen Necati arasındaki şairlerin en büyüğü sayılarak henüz hayattayken "sultanü's-şu'ara" unvanını kazanmıştır (Mengi, 2007: 120).

"Şekil güzelliğini, ahenk ve edayı şiirde her şeyden üstün tutan üslubu temiz, zevki asil bir sanatkâr olan Ahmed Paşa'ya hayali dar, duygusu noksan bir şair denilemez. Sevimli edası içinde renk ve lirizmin zarif dalgalanışı daima göze çarpar... Ancak kelimelerini sevimli bir nazım meydana getirme düşüncesiyle seçen sanatkâr, mesela Şeyhi'deki sağlam ve geniş ifade kudretini gösterememiştir. Bazı mısralarında, zamanının nazım estetiğine uygun görülmeyen ve bir büyük şair için kusur sayılacak ifade hususiyetlerinden ve dil hatalarından da kendisini kurtaramamıştır." (Şentürk, 2011: 219).

Ahmed Paşa'nın aynı zamanda nazire yazmaya meraklı bir şair olduğu da bilinmektedir. Bunun dışında tarih düşürmedeki hüneriyle de tanınmıştır.

Şairin elde bulunan tek eseri, II. Bayezid'e sunduğu *Divan*'ıdır.

1. 4. 3. Baki (d. 1526/1527? -1600)

İstanbul'da doğmuştur. Sahip olduğu ilk bilgileri, Fatih Camii müezzinlerinden olan babası Mehmed Efendi'den almıştır. Bunun dışında da iyi bir tahsil görmüş olup o dönem İstanbul'un tanınmış hocalarından olan Karamani Mehmed ve Ahmed Efendi'lerden de ders almıştır. Ders arkadaşları arasında ileride ün yapacak şair ve ilim adamlarından olan Nev'i, Edirneli Mecdi, Hoca Saadeddin, Üsküplü Valihi ve Karamanlı Muhyiddin gibi şahsiyetler de bulunmaktaydı. (Mengi, 2007: 171). Baki, medresede eğitim görürken aynı zamanda da şiirler yazmaya başlamıştır. Yazdığı şiirleri de Zati'nin o dönem adeta bir edebiyat okulu işlevi gören Beyazıt Camii avlusundaki dükkanına giderek kendisiyle paylaşırdı.

Baki'nin Kanuni'ye ilk defa bir kasidesini sunması, Kanuni'nin 1555'teki Nahcivan Seferi dönüşüne tesadüf etmiştir. Baki'nin yıldızının parlaması, şiiirden ve şairlerden hoşlanmayan Rüstem Paşa'nın ölümü ve yerine Semiz Ali Paşa'nın geçmesi vesilesiyle olmuştur. "1561 yılında danışmend olan Baki, bir müddet sonra müderris oldu ve önce Silivri'de Piri Paşa Medresesi'ne sonra da İstanbul'da Murad Paşa Medresesi'ne tayin edildi. Kanuni'nin yakın alaka ve iltifatını, musahipliğini kazanan Baki, bu devirde refaha ve bütün imparatorluğa yayılan bir şöhrete ulaştı." (Şentürk, 2011: 322). Ancak kaynakların belirttiğine bakılırsa Baki'nin en büyük arzusu şeyhülislam olmaktır. Ne var ki bu makama erişmeden vefat etmiştir.

"...Eşiğine kadar geldiği halde bir türlü erişemediği şeyhülislamlık bir tarafa bırakılırsa, daha gençlik çağından itibaren gittikçe artan bir takdir görerek yüksek mevkilere ve devamlı bir şöhrete ulaşan Baki, dünya nimetlerinin zevkini çıkarmasını bilen, talihin birçok lütfunu elde etmiş bir şairdir. Meslek hayatındaki bazı geçici iniş çıkışlara mukabil devrini yaşadığı dört hükümdar zamanında hep el üstünde tutulmuş, Kanuni'nin saltanatı sırasında çağının en büyük şairi sayılarak kendisine layık görülen "Sultânü's-şuarâ" unvanını asırlar boyunca korumuştur." (Çavuşoğlu, 1991: 537-540).

Baki, aslında fazlasıyla kaside yazmasına ve bu türde usta bir şair olduğunu göstermiş olmasına rağmen esasında bir gazel şairi sayılmaktadır. "Baki, gazel şairi olarak ileride görülecek şiir özellikleriyle XV. yüzyıl şairlerinden Necati Bey ve Ahmed Paşa ile XVII. yüzyıl şairlerinden Nef'i ve Şeyhülislam Yahya arasında bir köprü durumundadır. Birçok yönden XVIII. yüzyılın hazırlayıcılarından sayılır." (İpekten, 2004: 27).

Baki'nin gazellerinde genelde zevke ve eğlenceye düşkünlüğü, hayata bağlılığı sezilir. Tasavvuf ve tasavvufi aşkı konu edinmemiştir. Onun aşkı beşerî aşktır. Nitekim Divan'ında da tevhid, münacat, na't gibi türlere rastlanmaz. Şiirlerinde bir diğer göze çarpan önemli özellik ise, Kanuni devrinin zenginliğini, tabiat temasını ve İstanbul tasvirlerini başarıyla yansıtmasıdır.

Şiirleri şekil olarak ise neredeyse mükemmel olup nazım tekniği güçlü bir şairdir. İmale ve zihaf kusurları onun nazmında olabildiğince asgari düzeyde görülmektedir. Şiir diline bir diğer önemli katkısı da temiz bir İstanbul Türkçesi kullanmasıdır (İpekten, 2004: 32).

Baki, Kanuni Mersiyesi gibi mersiye türünün şaheserlerinden sayılan bir terki-i bend yazmış olup ayrıca *Dîvân, Me'âlimü'l-Yakîn fî Sîreti Seyyîdi'l-Mürselîn, Fezâ'ilü'l-Cihâd, Fezâ'il-i Mekke* ve *Hadîs-i Erba'în Tercümesi* eserlerini de Türk edebiyatına kazandırmıştır.

1. 4. 4. Nef'i (d. 1572? – ö. 1635)

Asıl adı Ömer'dir. Erzurum'da doğmuş, ancak hayatının büyük bölümü İstanbul'da geçmiştir.

Mahlas olarak önce zararlarla ilgili anlamına gelen 'Darri'yi kullanmış, daha sonra tarihçi Gelibolulu Ali'nin verdiği ve yarar anlamına gelen 'Nef'i'yi kullanmaya başlamıştır. (Mengi, 2007: 202).

Nef'i'nin Sultan I. Ahmed'in tahta çıktığı yıllarda İstanbul'a geldiği düşünülmektedir. I. Ahmed, II. Mustafa, II. Osman ve IV. Murad olmak üzere dört padişahın devrine tanıklık etmiş ve onlara kasideler sunmuştur. Sultan IV. Murad gibi sert yaradılışlı olduğu için şair, özellikle onun iltifatını ve sevgisini kazanmıştır.

“Kendine aşırı güven duyan, sık sık övünen ve öven bir şair olarak Nef'i, eski edebiyatımızın en büyük kaside ve 'fahriyye' şairi olarak kabul edilir...Ayrıca kasideyi fahriye ile başlatarak onda bir yenilik meydana getirmiştir.” (Şentürk, 2011:430).

Nef'i; kendisine ve sanatına güvenen, doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen bir mizaca sahiptir. Ne var ki övgülerinde de yergilerinde de bir dengeyi bulamamıştır. Sebki Hindi şairleri arasında sayılmasa da aslında bu edebi akımın tarzına sahiptir. Nef'i'nin şiirlerinde ahengin başarılı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Dili oldukça sağlam olan şair, kasidelerinde yabancı kelimelere fazlaca yer vermiş olsa da gazellerinde kullandığı dil daha sade olmuştur.

Şairin *Türkçe Divan, Farsça Divan* ve *Sihâm-ı Kazâ* adlı üç eserinin olduğu zannedilse de *Tuhfetü'l-uşşâk* adlı 97 beyitten oluşan kasidesinin de müstakil bir eser olduğu, son çalışmalar aracılığıyla belirlenmiştir. (Şentürk, 2011: 431).

1. 4. 5. Nedim (d. 1680/1681? – ö. 1730)

Asıl adı Ahmed olup İstanbul'da doğmuştur. Arapça ve Farsça öğrenip medreseyi bitirmiştir. Ayrıca çeşitli medreselerde müderrislik de yapmıştır.

İbrahim Paşa'nın Nedim'i padişah III. Ahmed'le tanıştırması sonucu şairin yıldızı parlamıştır. Tarihte Lale Devri olarak bilinen 1718-1730 yılları arası şairin en verimli dönemi olarak görülmektedir. Şairin ölüm nedenini bazı kaynaklar korku hastalığına tutulmasına, bazı kaynaklar da ihtilâl sırasında korkuyla dama çıkıp damdan düşmesine bağlamaktadır.

Nedim'in en önemli eseri *Divan*'ı sayılmaktadır. Bunun dışında *Sahâifü'l-ahbâr* ve *Aynı Tarihi* adlı eserlerin de Türkçeye çevrilmesinde katkıları olmuştur.

Şair; İstanbul'u şiiirlerinde başarıyla yansıtmış, o devrin İstanbul'unun pek çok özelliğini ve olaylarını şiiirleri aracılığıyla aktarmıştır. Nedim'in şiiirlerinde çoğunlukla beşerî aşk işlenmiştir. Genel olarak şiiirlerine zevk, neşe ve coşkunculuk hali hakimdir. Gazel ve şarkı türünde, özellikle şarkı türünde, oldukça başarılıdır ve Türk edebiyatının en güzel şarkı yazarı şairi olarak da bilinir.

XV. yüzyılda Necati Bey'le başlayıp Baki, Şeyhülislam Yahya ve kısmen Nabi'den sonra Nedim, mahallileşme akımının en güçlü temsilcisi olarak tanınır. (Mengi, 2007: 233).

1. 4. 6. Yenişehirli Avni Bey (d. 1826/1827? – ö. 1883)

Asıl adı Hüseyin olup Rumelili bir şairdir. Yenişehir'de doğmuştur.

İstanbul'a geldikten sonra devlet kademelerinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Kaynaklarda hakkında çok bilgi yoktur. Eşini ve oğlunu arka arkaya kaybetmesiyle ömrünün kalanını üzüntü ve maddi sıkıntı içinde geçirdiği söylenmektedir. Ayrıca Mevleviliği benimsediği de kendisiyle ilgili bilinenlerdendir. (Mengi, 2007: 265).

Yenişehirli Avni Bey'in eserleri arasında *Divan*, *Mesnevi Tercümesi*, *Âb-nâme*, *Mir'at-ı Cünûn*, *Âteşgede* ve *Nihân-ı Kaza* sayılmaktadır. *Divan*'ında tüm şiiirlerini topladığı düşünülmektedir. *Divan*'ı oldukça hacimlidir ve bir divanda olması gereken nazım biçimlerinin hemen hepsini içermektedir.

“Gazellerinin birçoğu fikri derinlik bakımından Galib'i, hikmetli sözler ihtiva etmesi yönünden Nabi'yi, lirik oluşuyla Fuzuli'yi andırır. Buna rağmen onun orijinal bir şair olduğunu söylemek gerekir.” (Çavuşoğlu, 1991: 123-124).

2. İKİNCİ BÖLÜM

ARUZ TASARRUFLARI

Bu bölümde Şeyhi, Ahmed Paşa, Baki, Nef'i, Nedim ve Yenişehirli Avni divanlarının tamamının incelenmesi sonucu elde edilen imale, imale-i memdude, sekte, tahfif, tahrik, tavsil, tenkis, teskin, zihaf, teşdid, tezyid ve tebdil örnekleri beyitler üzerinden açıklanmıştır. Bu tasarrufların bir kısmı şairlerin bilinçli olarak yaptığı uygulamalar olduğu için, bu gruba giren örnekler telaffuz çeşitlilikleri başlığı altında; bir kısmı da kusur sayılan uygulamalardan olduğu için telaffuz sapmaları başlığı altında verilmiştir. Örnekler verilirken divanlardaki imlalara riayet edilmiştir.

2. 1. TELAFFUZ ÇEŞİTLİLİKLERİ

2. 1. 1. İmale

Sözlük anlamı “*bir tarafa eğmek, meylettirmek*” olan imale, bir edebiyat terimi olarak ise kısa bir heceyi vezin uyumunu sağlamak için uzatarak okumaktır. Böylece esasında kısa olan bir hece uzatılarak okunduğunda iki hece özelliğine sahip olur.

İmaleye Arap ve İran şiirinde de rastlansa da daha ziyade Türk şiirinde kullanılmıştır. Buna sebep olan durum ise, Türkçede uzun ünlünün olmayışıdır. Özellikle Klasik Türk edebiyatının ilk dönemlerinde imaleye sıkça rastlanmış olsa da imale hiçbir devirde tamamen ortadan kalkmamıştır. Hatta bazı şairlerin ahengi ve anlamı güçlendirmek için imaleyi özellikle yaptığına da rastlanmıştır. (İpekten, 2018: 148).

İmalenin genellikle bir aruz kusuru olduğu düşünülmektedir. Ancak bir telaffuz çeşitliliği olarak kullanıldığı durumlar da mevcuttur. Şairlerin şiirde ahengi artırmak için de imaleye başvurduğu durumlar olmuştur.

Bir aruz terimi olarak imale, Türkçeye Arap ve Fars edebiyatlarının tesiriyle girmiştir. Ancak bu terimin Türk diline tatbikinde Türkçenin vurgu kurallarını da göz önünde bulundurmak gerekir. Nitekim Türkçe vurgu kurallarına göre birden fazla heceli kelimelerde vurgu genelde son hecededir (Dursunoğlu, 2006, 7/1).

Tahsin Banguoğlu da Türkçede vurgulu hecelerin yeğinliği, yani kuvveti en fazla olan hece olduğunu belirtmiştir. (Banguoğlu, 1995: 115). Dolayısıyla bu hecelere denk gelen imalelerin de bu durumu belirginleştirdiği söylenebilir. Bu sebepten eğer imale, Türkçe bir kelimedede ve vurguyu üzerine çeken bir hecede ise bu bir telaffuz çeşitliliği olarak adlandırılabilir.

Aşağıda geçen “**gördü, oldu, sana, kara, tutsa, edeli, koparırdı, idi, kıldı, bulna, ola, yana, eyledükçe, seni, oldu, içinde, bana, eylese, ana, olsa, seninle, kimisi, yere, eyledi, üstine, sundu, sana, dedi, ayağı, varsa, gördüğü, eyleye, buldı, biri, aldamasun, dokınsa, irse, saça, yüzi, yiri, vireli, ise, ele, kime, öni, sonı, berü, burada, olunca, virmeseydi, öldürürdi, görmedünse, başına, gelmedi, olalı, itmedi, kimseye, beni, kanı, bile**” kelimelerinde bu duruma mahsus örnekler görülmektedir:

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Rûy-i zeminde süddeni **gördü** dedi hıred

APD/ K. 3/ b. 26¹

Sübhâne hâliku halke'l-arzi ve's-semâ

Aşağıdaki beytin ilk dizesinde “oldu” kelimesinin ikinci hecesi Türkçe vurgu kuralları gereği uzun okunmalıdır. Ancak şair burada vezin gereği kısa heceye ihtiyaç duyduğu için “-du” hecesini kısa kullanmıştır.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Yazdı levh üzre kalem târihini

Kayser **oldu** Rûma Sultân Bâyezid

APD/ T. 2/ b. 2

Ahmed Paşa Divanı'ndan benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Sana/ kara (T. 5/ b. 2); **tutsa** (K. 29/ b. 17); **edeli** (G. 352/ b. 1); **koparırdı** (G. 318/ b. 1).

Baki Divanı:

İdi (K. 1/ b. 4); **kıldı** (K. 1/ b. 11); **bulna** (K. 2/ b. 6); **tapunâ** (K. 2/ b. 40); **ola** (K. 3/ b. 11); **yaña/ buyursa** (K. 3/ b. 13); **eyledükçe** (K. 15/ b. 11); **iki** (Msmt. 1/ b. 66); **seni**

¹ APD/ K. 3/ b. 26: Ahmed Paşa Divanı/ Kaside 3/ beyit 26. Çalışmanın devamında beyitlerin alındığı divanlar, nazım türleri ve beyit sayıları bu kısaltma yöntemiyle gösterilecektir.

(Msmt. 2/ b. 21); **oldı** (G. 46/ b. 5).

Aşağıdaki beyitte “bana” kelimesinin ikinci hecesinde iki kez imale yapıldığı görülmektedir. Buradaki imale Türkçe vurgu kurallarına uygun olmasının yanı sıra anlamca da şairin anlamı vurgulamasına yardımcı olmuştur.

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Bu devr içinde benem pâdişâh-ı mülk-i suhan

Bana sunuldu kasîde **bana** virildi gazel **BD/ Matla 13**

Nef'i Divanı:

Eylese (K. 1/ b. 8); **ana** (K. 4/ b. 54); **olsa** (K. 10/ b. 36); **ola** (K. 20/ b. 25); **seninle** (K. 20/ b. 37); **kimisi** (TB 1/ b.20); **yere** (G. 37/ b. 3); **eyledi** (G. 4/ b. 3); **üstine** (N. 1/ b. 1)

Nedim Divanı:

Sundu (K. 2/ b. 16); **sana** (K. 7/ b. 20); **ola** (K. 7/ b. 24); **dedi** (K. 7/ b. 22); **ayağı** (K. 14/ b. 24); **gelmedi** (Tarih 11/ b. 5); **varsa/ gördüğü** (Tarih 14/ b. 3); **eyleye** (G. 69/ b. 2); **seni** (G. 145/ b. 2)

Şeyhi Divanı:

Buldu (K. 5/ b. 32); **aldamasun/ seni** (K. 6/ b. 7); **ola** (K. 10/ b. 6); **olmasadı** (K. 10/ b. 22); **sana** (K. 11/ b. 16); **ola/ vireli** (K. 11/ b. 23); **ise** (K. 14/ b. 7); **ele** (K. 14/ b. 36); **kime** (M. 1/ b. 63)

Aşağıdaki beyitte tef'ile sonlarına denk gelen “dokınsa” ve “irse” kelimelerinde yapılan paralel imaleler, beytin ahengine de katkı sağlamıştır.

Mef'ûlü/ Fâilâtün/ Mef'ûlü/ Fâilâtün

Kahrun yili dokınsa huşk ola bâğ-ı ravza

Lutfun nesîmi irse kevser saça cehennem **ŞD/ K. 8/ b. 11**

Yenişehirli Avni Divanı:

Burada (K. 7/ b. 5); **olunca** (K. 8/ b. 40); **virmeseydi/ öldürürdi** (K. 8/ b. 49); **başına** (K. 18/ b. 66); **sana** (K. 21/ b. 31); **seni** (K. 21/ b. 60); **gelmedi/ olalı** (K. 22/ b. 52); **kimseye** (M. 3/ b. 18); **beni** (G. 5/ b. 6); **beni** (K. 20/ b. 24)

Bazı durumlarda ise şairler, iki heceli ve ek almamış Türkçe kelimelerde de vezin uyumunu sağlamak için imaleye başvurmuştur. Aşağıda geçen “**iki, kişi, bigi, gibi, berü, bile, kanı**” kelimeleri kök halinde Türkçe kelimelerdir. Bu kelimelerin ikinci hecelerinde yapılan imaleler de birer çeşitlilik olarak gösterilebilir.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

İki şehzâde kim her biri bir rûh-ı musavverdür

Dü-nûr-ı çeşm-i yektâ pâdişâh-ı heft kişverdür **NfD/ K. 19/ b. 1**

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Nûreyn-i ‘aynunun biri hulkun **bigi** Hasen

Biri Hüseyin-i şâh-ı şehidân-ı Kerbelâ **ŞD/ K. 5/ b. 42**

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Andan **berü** ki saldı gözüme hayâli dost

Aldı karârı tenden ü cândan mecâli dost **ŞD/ G. 11/ b. 1**

Bahsi geçen kelimelerin ikinci heceleri zaten vurgulu söylendiği için buralarda yapılan imaleler aslında ahengi artırmaya da yaramıştır. Ancak şairlerin bunu ahenk artırıcı bir unsur olarak bilinçli yapmalarından ziyade, vezin kaygısının daha ön planda olduğu söylenebilir.

Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

Yâ bin yaşamaz mı o **kişi** ki ana hemdem

Bir şîşe mey-i köhne vü bir tâze cevândur **NfD/ K. 9/ b. 8**

Aşağıdaki örnekte muntazam şekilde yapılan imalelerin zengin bir seslilik meydana getirerek beyti ahenk bakımından güçlendirdiği söylenebilir.

Mef'ûlü/ Fâilâtün/ Mef'ûlü/ Fâilâtün

Ahmed cemâli **bigi** bahtun yüzi münevver

İsî makâmı **bigi** tahtun yiri mükerrerrem **ŞD/ K. 8/ b. 15**

Yenişehirli Avni Divanı’ndan benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Gibi (K. 7/ b. 20); iki (K. 8/ b. 10); iki (M. 3/ b. 31); kanı/ iki (G. 68/ b. 5); bile (G. 253/ b. 2)

Aşağıdaki örnekte “öni” ve “sonı” kelimelerinin ikinci hecelerinde yapılan imaleler, Türkçe kelimelerde vurgunun ikinci hecede olması kuralıyla ilgilidir. Ancak “niçün” bir soru ifadesidir ve soru ifadelerinde vurgu ilk heceye çekilir. Bu sebeple kelimenin ilk hecesinde yapılan imalenin de vezinde uyumu sağlamanın ötesinde vurguyu artıran yani ahengi artıran bir telaffuz çeşitliliği olarak görülmesi gerektiği söylenebilir.

Mef’ûlü/ Mefâilün/ Fa’ûlün

‘Âlem ki öni sonı ‘ademdür

Niçün kamu tâkı vü rivâkı

ŞD/ TcB 2/ b. 38

Türkçe kelimelerde vurgu kurallarına göre zaman zarflarında vurgu çoğunlukla ilk hecededir (Tekin, 1991: 2). Bu kural göz önünde bulundurulduğunda aşağıdaki beyitte bulunan “yarın” kelimesinde imalenin ilk hecede yapılması da telaffuz çeşitliliği kapsamına girebilir.

Mef’ûlü/ Fâilâtün/ Mef’ûlü/ Fâilâtün

Bir zerre agzı yarın bin yüz suyına virmez

N’itsün metâ’ı kadin bilür behâsın ister

ŞD/ G. 39/ b. 8

Aşağıda geçen “müferrihine, müjende, ihsânına, firâvânına, bülbülü, demde, kavle, meclisine, öpünce, cebîni, gonca, semmine, nâmiyeye, hasretini, sâzına, âvâzını, lebine, pâdşehe, eşki, şa’sa’lı, dilde, ‘aşkı, rûyuna” kelimeleri köken bakımından Türkçe değildir. Ancak bu kelimelerde yapılan imalelerin tamamı kendilerine eklenen Türkçe eklerde yapılmıştır. Dolayısıyla bu kelimelerde yapılan imalelerin de Türkçe vurgu kurallarına göre değerlendirilerek çeşitlilik olarak görülmesi uygun olacaktır.

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Hâk-i rehin müferrihine benzerim demiş

Bâzar içinde bulmak için i’tibâr lâ’l

APD/ K. 12/ b. 51

Nedim Divanı'ndan benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Müjende (K. 7/ b. 35); ihsâna/ firâvânına (K. 7/ b. 36); bülbülü (K. 14/ b. 8); demde/ kavle (Kıt'a 4/ b. 13)

Şeyhi Divanı:

gonce/ semmine (K. 10/ b. 11); nâmiyeye (K. 14/ b. 4); hasretini (G. 25/ b. 1); sâzına/ âvâzını (G. 26/ b. 7); lebine (G. 100/ b. 5)

Yenişehirli Avni Divanı:

Pâdşeh (K. 21/ b. 14); eşki (G. 51/ b. 6); şa'şâ'alı (G. 56/ b. 1); dilde (G. 79/ b. 2); 'aşkı (G. 129/ b. 2); rûyuna (G. 181/ b. 2)

Şeyhi'ye ait olan aşağıdaki beyitte “ya...ya” bağlaçlarından ilkinin vezin uyumu sebebiyle uzun, ikincisinin ise kısa kullanıldığı görülmektedir. Buna sebep olan durum, şairin beytin başında uzun heceye, ikinci sırada gelen “ya” bağlacında ise kısa heceye ihtiyaç duymasıdır.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Cânı vü başı vaslun için kılmışam fidî

Yâ irişem **ya** bagrumı yaram kandasın

ŞD/ G. 145/ b. 4

Aşağıdaki beyitte yer alan “*meclisine, cebîni*” kelimeleri Türkçe kökenli kelimeler değildir, buna karşın bu kelimelere eklenen ekler Türkçenin ekleridir ve imaleler de bu eklerde yapılmıştır. “*İki*” kelimesi Türkçe kökenlidir ve kelimenin ikinci hecesinde, kökünde, imale yapılmıştır. “*Öpünce*” kelimesi de Türkçe kökenlidir ancak vurgu gereği normalde buradaki imalenin “-ce” hecesinde değil, “-pün” hecesinde olması gerekirdi.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Âsman meclisine gelse öpünce pâyin

Bir **iki** def'a cebîni ser-i dâmâna gelir

ND/ K. 14/ b. 27

Fars dilinin tamlama yapma yöntemiyle Türk dilinde tamlama yapma yöntemi birbirinden tamamen farklıdır. İncelenen divanlarda “terkip i'si”nin bazı durumlarda imaleli, bazı durumlarda ise imalesiz kullanıldığı görülmüştür. Yani şairler terkip i'lerinde imale yapmaktan kaçınmamıştır. Aksine terkip i'lerinde yapılan imaleler de

çoklukla hoş karşılanmış, ciddi bir kusur olarak görülmemiştir (Saraç, 2007: 211). Ancak buradaki imalelerin de anlamı vurgulayan veya pekiştiren bir özelliği bulunmamaktadır. Şairlerin çoğunlukla imaleyi olabildiğince azaltmak için izafet kesresine denk getirdikleri görülmektedir. Yani bu gruptaki imalelerin tamamen aruz tekniğine yönelik olduğu söylenebilir. Aşağıda bu gruba giren imalelerin örnekleri verilmiştir.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Seyle verdi hânesin merdümlerin

Dîde-i giryân elinden el gıyâs

APD/ G. 23/ b. 3

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Vâ'de-i vaslın işittim şâdlıktan ağladım

Ol şeker-rîz oldu ben oldum gül-âb-efşân-ı ıyd

APD/ G. 28/ b. 5

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Serv-i çemen görüp dedi âzâde daddini

Ey kevk-i nâz bende-i refâtârınım senin

APD/ G. 153/ b. 3

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Hengâm-ı şeb ki küngüre-i kasr-ı âsmân

Zeyn olmuş idi şu'lelenüp şem'-i ahterân

BD/ K. 1/ b. 1

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Arsa-i bahse girüp cevherümüz 'arz itdük

Tîgveş her birümüz şimdi kalıpdur 'uryân

BD/ K. 2/ b. 45

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Ukde-i ser rişte-i râz-ı nihânîdir sözüm

Silk-i tesbîh-i dür-i sebalmesânîdir sözüm **NfD/ K. 1/ b. 1**

Aşağıda verilen örnekte olduğu gibi çifte kullanımın olduğu beyitlere de rastlanmıştır. Verilen örnekte “*şâhenşeh-i*”, “*devr-i*” ve “*derbân-ı*” ifadelerinde vezin uyumunu sağlamak için terkip i’lerinde imaleye gerek duyulmamışken “*kevkebe-i*” ifadesinde şair aruz ölçüsünü tamam edebilmek için imaleye ihtiyaç duymuştur.

Mef’ûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feülün

Şâhenşeh-i Cem kevkebe-i devr-i zamân ki

Derbân-ı deri bârgehi kayser ü hândır **NfD/ K. 9/ b. 24**

Aşağıdaki örnekte de benzer bir durum görülmektedir. “*çerâğ-ı*”, “*dûde-i*”, “*şehzâde-i*”, “*hıdıv-i*” ve “*cân-ı*” ifadelerinde vezin gereği imale yapmak durumunda kalınmışken “*ârâm- ı*” ifadesinde böyle bir ihtiyaç duyulmamıştır.

Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün

Çerâğ-ı dûde-i âdem şeh ü şehzâde-i âlem

Hıdıv-i muhterem ârâm-ı cân-ı leşker ü kişver **NfD/ K. 20/ b. 7**

Nef’i Divanı’ndan benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Pîrâye-i (K. 20/ b. 1); Nef’i-i/ hâtır-ı (TB 1/ b. 40); Nef’i-i/ şûrîde-i (G. 37/ b. 5)

Nedim Divanı:

Halvet-i/hâne-i (K. 2/ b. 22); düşmen-i (K. 7/ b. 9); terâne-i/ ceres-i (K.7/ b. 28); harûs-ı/ nâle-i (G. 69/ b. 5)

Şeyhi Divanı:

Kemâl-i/celâl-i (K. 2/ b. 1); sath-ı/fark-ı (K. 8/ b. 10); reşk-i/nutk-ı (K. 8/ b. 12); dil-i (K. 9/ b. 8); nagme-i (K. 9/ b. 13); sevdâ-yı/ser-mâye-i (K. 9/ b. 17); bülbül-i (K. 14/ b. 8); tûr-i/ âh-ı (G. 14/ b. 1); fırsat-ı/ devr-i/sâkî-i (G. 45/ b. 2)

Yenişehirli Avni Divanı:

Vaz-ı/kurb-ı (K. 7/ b. 1); ser-i/ dagdaga-i (K. 7/ b. 19); feyz-i/ nazar-i/ şiken-i (K.

7/ b. 28); nücûm-ı/ âsmân-ı/ 'âlem-i (K. 18/ b. 3); âftâb-ı/ atlas-ı/ kicim-i/ rahş-i (K. 18/ b. 31); cây-ı/ gıpta-i (G. 5/ b. 5); dîde-i/ rûy-ı (G. 6/ b. 2); nesîm-i/ perde-i/ halvetgeh-i (G. 6/ b. 3); mâder-i/muktezâ-yı (G. 60/ b. 3)

Aşağıdaki beyitlerin ilk dizelerindeki izafet kesrelerinde muntazam şekilde sıralanan imalelerin beytin ahengine katkı sağladığı görülmektedir.

Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün

Havâ-yı serd imiş tâb-ı nazar bâg-ı cemâlinde

Açılmaz kimseye ol gül-nihâl-i nûr şerminden **YAD/ G. 303/ b. 2**

Fa'ûlün/ Fa'ûlün/ Fa'ûlün/ Fa'ûl

Vücûh-ı gumûm-ı kulûb-ı figâr

Bütün senden olmakdadur âşkâr **YAD/ M. 2/ b. 17**

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Mûcib-i tefrika-i kevkebe-i nahvetdür

Şeb-i ikbâlde cem'iyet-i esbâb-ı gurûr **YAD/ G. 55/ b. 2**

Aşağıda verilen örneklerde ise şairlerin izafet kesrelerinde (terkip i'lerinde) imaleye ihtiyaç duyulmadığı görülmektedir. Çünkü bu beyitlerde geçen izafet kesreleri vezin bakımından herhangi bir probleme neden olmamaktadır.

Mef'ûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feûlün

Her mısra'ı yâ bir sanem-i nevhât-ı mevzûn

Endîşe-i bârîküm ana mûy-ı miyândur **NfD/ K. 9/ b. 68**

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Ben ölürsem yine âşüfte olur halk-ı cihân

Hüsn-i tabîr-i zebân-ı çemen-i hâkimden **NfD/ Kıt'a 8/ b. 11**

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Dostlar döşdi fenâ bahrine bu keştî-i ten

Himmet eylen ki bekâ yakasına çıka esen

NfD/ Müfred 15

Şeyhi Divanı:

Tîr-i/kemân-ı (G. 98/ b. 2)

Yenişehirli Avni Divanı:

Rindân-ı (G. 79/ b. 4); mâ-cerâ-yı/ çeşm-i (G. 129/ b. 4)

Feyz-i/ âyîne-i/kâbil-i/eşkâl-i/tesâvir-i (K. 22/ b. 27)

Nef'i Divanı:

Halk-ı/hüsn-i/ tabîr-i/ zebân-ı/çemen-i (Kıt'a 8/ b. 11); gubâr-ı/ hatt-ı/ nâfe-i/âhû-yı/ müşk-i (G. 7/ b. 3); peykân-ı/ hadeng-i/ sûz-ı (G. 8/ b. 3)

Nedim Divanı:

Sîr-i/ fûrûğ-ı (K. 2/ b. 8); vücûd-ı/ lerze-i / teb-i (G. 8/ b. 1)

Şair Nedim'e ait aşağıdaki beyitte ise hem izafet kesresinde hem de atıf vavında vezin uyumunu sağlamak için imaleye başvurulmuştur. Ancak daha önce de belirtildiği üzere izafet kesrelerinde ve atıf vavlarında yapılan bu imaleler büyük bir kusur olarak görülmemiştir. Hatta şairin imaleyi özellikle buralara denk getirerek daha büyük imale kusurlarından kaçındığı da düşünülebilir.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Germ edüp yek-rengî-i ülfet gül ü pervâneyi

Âşiyân-sâz oldu bülbüller şema'dân üstüne

ND/ K. 2/ b. 7

İzafet kesrelerinde yapılan imalelerden ayrı olarak şairlerin atıf vavında da zaman zaman imaleye başvurdıkları görülmektedir. Ancak atıf vavında yapılan imale de özellik olarak izafet kesresinde yapılan imaleye benzemekte olup ahenge herhangi bir katkısı görülmemektedir. Aşağıdaki beyitlerde şairlerin atıf vavlarında yaptıkları imale örnekleri bulunmaktadır:

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Hân Ahmed ol şehenseh-i devrân ki rûzgâr

Adliyle dehre müjde-i emn ü amân verir **NfD/ K. 4/ b. 27**

Şeyhi Divanı'ndan alınan aşağıdaki iki örnekte atıf vavında imalenin hem yapıldığı hem de yapılmadığı kullanımlar görülmektedir. Yani şair vezin gereği bazı atıf vavlarında imale yapmış, bazılarında ise yapmamıştır. Ancak buradaki atıf vavları ahenkli ve muttarid bir şekilde sıralandıkları için beytin ahenk bakımından güzelliğine de katkı sağlamıştır.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Şeş cihetden sen münezzehsin velî senden tolu

'Arş u ferş ü fevk ü taht u sag u sol u pîş ü peş **ŞD/ K. 2/ b. 8**

Mefâîlün/ Feilâtün/ Mefâîlün/ Feilün

Cihân u cân u zemîn ü zamân u mülk ü melek

Esîr ü 'unsur u gayb u şühûd u hâl u makâl **ŞD/ K. 3/ b. 19**

Nef'i Divanı'ndan alınan aşağıdaki beyitte de atıf vavlarında paralel imaleler yapıldığı ve bu imalelerin de ahengi güçlendirdiği görülmektedir:

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Firişte-hûy u meh- rûy u sebük rûh u girân temkîn

Mülâyim tab u hoşzât ü sühendân u sühenperver **NfD/ K. 20/ b. 4**

Aşağıdaki örneklerde ise atıf vavlarında yapılan imale, aynı zamanda vaslın da yapıldığı yere denk gelmiştir. Bu beyitler vezne göre okunduğunda buralardaki atıf vavlarının zaten uzun okunmaya elverişli oldukları görülecektir. Dolayısıyla ahengi bozan bir durum oluşturmadıkları düşünülebilir.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Değildir bunların terkîbi gûyâ bu anâsırdan

Hevâ vü âb u hâk ü âteşi bir özge cevherdir **NfD/ K. 19/ b. 4**

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Erişdi gûş-ı dil ü câna dûrdan nâgâh

Terâne-i ceres-i kârbân-ı gunc u delâl **ND/ K. 7/ b. 28**

Aşağıda yine Nedim Divanı'ndan benzer örnekler mevcuttur:

Feth u (Tarih 14/ b. 2); dâr u (G. 4/ b. 1); İskender ü (G. 158/ b. 1)

Şeyhi Divanı:

Cemîl ü (K. 3/ b. 1); cân u/ salât u (K. 5/ b. 43); bahr u (K. 11/ b. 17); mûr u/ âdem ü (K. 14/ b. 17); nemek ü (G. 32/ b. 6)

Yenişehirli Avni Divanı:

İhsân ü (K. 21/ b. 16); hurrem ü (M. 2/ b. 6); bâl ü (M. 3/ b. 32); şeyb ü (G. 75/ b. 2); dil ü (G. 129/ b. 1)

Bazen vaslın yapıldığı yerde imalenin de yapıldığı durumlarla karşılaşmaktayız. Vasl Türkçenin söyleniş özelliğine uygun bir ses olayı olsa da aşağıdaki vaslın olduğu yere denk gelen imalelerin ahenge doğrudan bir katkı sağladığı düşünülmemektedir.

Mef'ûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Fe'ûlün

Bir düş gibidür hak bu ki ma'nâda bu âlem

Kim göz yumup açınca zamânı güzer eyler **NfD/ K. 10/ b. 2**

Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Dilerin devlet ü sa'âdet ile

Hasma çekdükce tîg-ı hûn-rîzi **NfD/ Kıt'â 7/ b. 7**

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Dil bir cevân-ı nevheves-i dilrübâ bilür

Vasf edemem lisân ile ancak Hudâ bilür **NfD/ G. 41/ b. 1**

Nedim Divanı:

Cây edeli (G. 11/ b. 1)

Şeyhi Divanı:

Halk ana (K. 3/ b. 10); ser ü/ düm anun/ hezâr ola (K. 6/ b. 8); hayr ile (K. 8/ b. 13); huşk ola/ cûş ide (ŞD/ K. 8/ b. 31); anun içündür (K. 9/ b. 7); bir arada (K. 13/ b. 19); sa'âdet-i/ ezel ü/ devlet-i (K. 14/ b. 28); Ferîdûn u Cem okursam (M. 1/ b. 3); gönül iki (G. 13/ b. 1); vasl ola (G. 95/ b. 7)

Yenişehirli Avni Divanı:

Sıdk ile (K. 21/ b. 3); ittifâk ile (K. 22/ b. 16)

Aşağıdaki beyitte yer alan “nûr-ı” ve “pâdişâh-ı” tamlamalarında ise izafet kesrelerinde imale yapılması zorunlu iken “çeşm-i” tamlamasında imaleye gerek duyulmamıştır. Bu durumun tamamen vezin kaygısından kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira bu kelimelerde imale yapılmasının/yapılmamasının beytin ahengine herhangi bir katkısı olmayacaktır.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

İki şehzâde kim her biri bir rûh-ı musavverdür

Dü-nûr-ı çeşm-i yektâ pâdişâh-ı heft kişverdür **NfD/ K. 19/ b. 1**

Aşağıdaki beyitte de benzer bir durum söz konusudur. “Biri” kelimesi Türkçe kökenli bir kelimedir ve vurgu kuralları gereği ikinci hecede yapılan imale bir kusur sayılmamalıdır. Ancak terkip i’inde yapılan imale şairlerin pek ehemmiyet vermediği bir kusur sayılabilir.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Hakîkatte tefâvüt yok meger tarîfde ancak

Ki biri beççe-i şâhîn biri şibl-i gazanferdir **NfD/ K. 19/ b. 10**

Aşağıdaki beyitte ilk dizede “ilet-di” kelimesinde yapılan imalenin vurgu kuralları gereği hata olarak kabul edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz. Ancak ikinci dizede terkip i’inde yapılan imale ise şairlerin çok da önemli görmediği bir kusur olsa gerektir.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Ka'be-i ma'nâya bir yoldan iletdi beni ki

Kudsiyân sürme çeker gerd-i reh-i pâkünden **NfD/ Kıt'a 8/ b. 6**

Aşağıdaki beyitte “*kıla*” kelimesinin son hecesinde yapılan imale Türkçenin vurgu kurallarına göre bir kusur sayılmamalıdır. Ancak daha önce de belirtildiği üzere terkip i'lerinde yapılan imaleler çoğu zaman rastlanan ve çok önemsenmeyen bir kusur kabul edilmiştir.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Hudâ tâ haşre dek cârî kıla emr-i hümâyûnun

Çü dâ'im kasdı şer'-i Ahmed-i Muhtârı icrâdır **ND/ Tarih 14/ b. 12**

Aşağıdaki beyitte “*eyle*” kelimesinin son hecesinde yapılan imale, Türkçe vurgu kurallarına göre bir kusur sayılmamalıdır. Ancak “*fenâyı*” ve “*bâkiye*” kelimeleri Türkçe kökenli kelimeler olmadığı için buralarda yapılan imaleler birer kusur olarak sayılabilir.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Fa'ûlün

Vefâ kılmaz bilürsin devr-i hîre

Fenâyı bâkiye eyle zahire **ŞD/ M. 1/ b. 18**

2. 1. 2. İmale-i Memdude (Med)

Sözlükte “uzatma” anlamına gelen med aruz terimi olarak “Arapça ve Farsça kelimelerde bir uzun heceyi ya da sonu iki sessiz harfle veya ‘hemze’ ile biten bir heceyi bir uzun bir kısa olmak üzere iki hece olarak okumak demektir.” (İpekten, 2018: 151). Hece sonlarında “nun” harfiyle biten sözcüklerden sonra kural gereği med yapılmaması gerektiği bilinse de şairlerin birçoğunun uygulamada bu kurala uymadığı söylenebilir. Zihaf, imale gibi aruz kusurları bir yana med, çoğu zaman şiirde iç ahengi sağlayan bir ses sanatı olarak görülebilir (Dilçin, 2009: 14). Çünkü aksine meddin yapılmadığı yerlerde zihaf kusuru ortaya çıkar.

Aşağıda Arapça, Farsça kelimelerde yapılan med örnekleri mevcuttur:

Ahmed Paşa Divanı:

Reftâr (M. 1/ b. 69); Pûlâd (K. 11/ b. 64); Sehergâh (G. 4/ b. 6); müşgfâmuñla (K. 3/ b.1)

Baki Divanı:

Sehergâh (G. 4/ b. 6); müşgfâmunla (K. 3/ b. 1)

Nedim Divanı:

Derkâr (G. 11/ b. 5)

Med genelde son iki harfi ünsüz olan Arapça, Farsça ve Türkçe sözcüklerde yapılsa da bazen tek heceli Türkçe sözcüklerde de yapıldığı görülmüştür. Aşağıda geçen “**yay, var, ay, al, el, kim, ah, az, ak, yol, baş, at, çın**” sözcükleri tek heceli Türkçe sözcüklerde yapılan med işlemine örnek teşkil etmektedir:

Aşağıdaki örnekte “yay” kelimesi şair tarafından medli kabul edilmiştir. Bu durumda kelimenin Osmanlıca yazılışının da etkisi olabilir. Çünkü elif harfi okutucu harf iken şair tarafından med harfi olarak kabul edilmiştir.

Feûlün/ Feûlün/ Feûlün/ Feûl

Düzüldükde ok gibi saffin dürüst

Meger **yay** döndüre hasmına püşt

APD/ M. 2/ b. 99

Aşağıdaki beyitte de “var” kelimesindeki elif, şair tarafından med harfi olarak sayılmıştır.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Şol denli hasm kanını dökdün ki korkudan

Kan yattu kân içinde ne denli ki **var** lâ'l

APD/ K. 12/ b. 49

Aşağıdaki örnekte “ay” kelimesi Türkçe kökenli olmasına rağmen medli kullanılmıştır. Bu durumda “y” ünsüzünün sürekli yahut sızıcı ünsüz olmasının da etkisi olmuş olabilir. Çünkü soluk akımını sürdürerek sızıcı ünsüzleri, sesli harflerde olduğu gibi uzatabiliriz. (Banguoğlu, 1995: 41).

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Hilâl nûnunu altın suyuyla kâtib-i çarh

Yazar her **ay** ki na'l-i semendine ola dâl

APD/ K. 22/ b. 18

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Gülâle el uzatır kim gül ala yüzünden

Dil **al** bülbül-i mestine inen etme dilâl

APD/ K. 22/ b. 27

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Ol **el** ki maksem-i erzâk imiş deyu

Milk-i cihân mülûkuna hep bûse-gâh idi

APD/ TB 29/ b. 29

Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün

Bu ne şûride tâ'dir **kim** öldüm zehr-i kahr ile

Şeker tutarken agzında lebi hurmâsı İshâkın

APD/ G. 155/ b. 3

Aşağıdaki beyitte şair “âh” kelimesini medli kullanarak hem vezin uyumunu sağlamış hem de çektiği acının büyüklüğünü ifade etmeyi amaçlamıştır.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Yaktı çeşmim aşk odun dedi dile gir yan ana

Âh kim rahm etmedi bu dide-i giryân ana

APD/ G. 1/ b. 1

Aşağıdaki beyitte şair vasl-ı ayn nedeniyle med yapabilmıştır.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Kemter gedâyı **az** ‘atâsı kılurdu bay

Bir lutfi çok mürüvveti çok pâdişâh idi

BD/ Msmt. 1/ b. 11

Aşağıdaki beyitte şair Türkçe kökenli olan “ak” kelimesini medli kullanarak anlamdaki beyazlığa, temizliğe dikkat çekmiştir.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Ak gül goncaları gibi güzelkörpelerin

Hâr-1 âzârdan Allâh nighdâr olsun

BD/ Msmt. 2/ b. 39

Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün

Tefekkür eylemez bir dem gönül efkâr-ı gayrîden

Bu dil yâruñ serîridür virilmez **yol** agyâre

BD/ Msmt. 7/ b. 15

Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

‘Aşk yolında baş gide Baki

Başdan gitmeye hevâ vü heves

BD/ G. 210/ b. 5

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Halk-1 cihâna **kırk** sekiz gün tuyurmayup

Bir hafta kıldı gayrılar ancak bu hâleti

BD/ Msmt. 1/ b. 60

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Kûr eder der-ceng-i evvel dîdesin gerd-i haşem

At salsa hışm ile Sâm u Nerîmân üstüne

ND/ K. 2/ b. 32

Aşağıdaki beyitte şair “çın” kelimesini medli kullanmıştır. Bu şekilde hem vezin uyumunu sağlamış hem de zamanın sabahın çok erken saatleri olduğunu vurgulamıştır.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Yelerek **çın** seherden geliyor bâd-1 nesîm

Gâlibâ zülfü elinden edecektir şekvâ

ND/ G. 5/ b. 2

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Hüsnün günine benzeyemez **ay** bedr olur

Bir dem kemâli var kalanı kem gelür gider **ŞD/ G. 38/ b. 2**

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Ay didüğüm için gün yüzine zulm ile uş

Kıldı zülfi girihinde beni ber-dâr dirîg **ŞD/ G. 93/ b. 4**

Feilâtün/ Mefâîlün/ Feilün

Emîn beglerle hâcı mûsâlar

Güleler **çöller**le sakâlar **YAD/ M. 5/ b. 12**

Aşağıdaki örneklerde geçen “**yazam, saklar, aram, yaram, varam, karam**” kelimeleri Türkçe kökenli kelimeler olmalarına rağmen şairler bu kelimelerde med yoluna gitmişlerdir.

Feûlün/ Feûlün/ Feûlün/ Feûl

Ne **yazam** mehdinde ey meh-rikâb

Ganîdir çü ta'rifden âfitâb **APD/ M. 2 / b. 107**

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Ben mi sâki olayım bezme dururken sevdiğim

Böyle sîmin **saklar** billûr bâzûlarla sen **ND/ G. 101/ b. 4**

Aşağıdaki beyitte “dem” kelimesi Türkçe kökenli olmasa da “-ler” çokluk eki Türkçe bir ektir. Buna rağmen şair vezni tamamlayabilmek adına bu ekte med yapma ihtiyacı duymuştur.

Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

Tenhâ mey-i nâb olsa bu demler bana ki

Mey hemdem-i dîrîne-i şûrîde dilândır **NfD/ K. 9/ b. 17**

Şeyhi Divanı'ndan alınan aşağıdaki gazel örneğinde “*aram, çâram, yaram, varam, karam*” kelimelerinin medli kullanımı ile her beytin sonunda tekrar eden “*kandasın*” redifi birleşince zengin bir söyleyiş güzelliği ortaya çıkmıştır. Gazelde tekrar eden kafiye ve redifler şairin arayışını da daha güçlü bir şekilde ifade etmesini sağlamıştır. Dolayısıyla bu kelimelerin sadece kafiye kaygısıyla bu şekilde yazılmadığı söylenebilir.

Mef'ûlü/ Fâîlâtü/ Mefâîlü/ Fâîlün

Hicrûn odına yanam i dil-ber 'aled-devâm

Sanma beni ki üşenem **aram** kandasın **ŞD/ G. 145/ b. 2**

Her dem ki âh idem düttünüm göklere çıkar

Rahm eyle bana kalmadı **çâram** kandasın **b. 3**

Cânı vü başı vaslun için kılmışam fidî

Yâ irişem ya bagrumı **yaram** kandasın **b. 4**

Niçe ki kasd ider tapuna irmege elüm

Yol bulmazam ki hizmete **varam** kandasın **b. 5**

Nâmûs-ı 'âr şîşesini taşa çalmışam

Yüzüm suyını topraga **karam** kandasın **b. 7**

Aşağıdaki beyitte medle ilgili farklı kullanımlar söz konusudur. “*Hûn*” kelimesi normalde medli okunması gerekirken kendisinden sonra gelen izafet kesresine ulandığı için bir uzun hece değerine düşmüştür. Aynı durum “*rengîn*” kelimesinde de mevcuttur.

Bu kelime de kendisinden sonra gelen “*olmaya*” kelimesine ulanmış ve bu sebepten medsiz okunmuştur. Ancak “*bâdâm*” kelimesi vezin gereği medli kullanılmıştır.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Çeşm-i gül-gûnun senin mümkün midir nergis görüp

Hûn-1 dilden çün gül-i bâdâm rengîn olmaya **ND/ G. 140/ b. 2**

Bir hecenin sonu elif ve nun harfleriyle bitiyorsa burada meddin yapılmaması daha makbul sayılmıştır. Ancak şairlerin bu kurala hem uyduğu hem de uymadığı durumlar mevcuttur. (Saraç, 2007: 213). Aşağıda verilen örnekte şair kelimenin “-tân” hecesinde elif ve nunla biten kelimelerde med yapılmaması kuralına uymuştur.

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Micmer-fürûz-ı bezmine hod ‘ûd u anberi

Şâhenşeh-i memâlik-i Hindûstân verür

NfD/ K. 4/ b. 40

Mef’ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

Hâmemdir o ebr-i çemenârâ-yı sühen ki

Bir katresi bir gülşeni şâdâbter eyler

NfD/ K. 10/ b. 45

Yenişehirli Avni’ye ait aşağıdaki beyitte de “*cihân*” kelimesi elif ve nunla bitmiştir. Ancak şair bu kelimedede med yapmamıştır.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Tîg-i der-dest-i vegâ cünd-i cihân-gîründür

Şarkdan garba kadar millet-i İslâm tamâm

YAD/ K. 22/ b. 46

“Med yapılan hecelerin bulunduğu kelimelerden sonraki kelimenin, kendisine ulama yapılacak bir şekilde sesli harfle başladığı durumlarda med ortadan kalkabilir.” (Saraç, 2007: 212). Aşağıdaki beyitte “*Rahmân*” kelimesinin son hecesi “olan” kelimesine eklendiği için (Rahmâ-no-lan) med ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla imalenin meddi ortadan kaldırdığını söylemek mümkündür:

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Ey âlem-i vilâyete sultân olan Emir

Vey milk-i Rûma rahmet-i Rahmân olan Emir **APD/ TcB 1/ b. 19**

Mef'ûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feûlün

Bugün görünür râyın ile gün gibi rûşen

Şol sırki nihân etmiş idi perde-i ferdâ **APD/ K. 11/ b. 70**

Baki Divanı:

Mevzûn u (K. 3/ b. 2); gerdûn-ı/pâdişâh-ı (G. 20/ b. 6); bâg ol (Kıt'a 3/ b. 2)

Nedim Divanı:

Külâh eşkeste/ dırahşân üstüne (K. 2/ b. 14); idmân-ı/ hayâl-i/ cüvân ile (K. 7/ b. 5)

Nedim Divanı'ndan alınan aşağıdaki gazelde şair medli kelimeyi kendisinden sonra gelen ve ünlüyle başlayan kelimeye ulayarak medsiz kullanmış ve bunu gazelin bütün beyitlerinde “eyler beni” redifiyle kullanarak zengin bir ahenk elde etmiştir. Gazelin geri kalan kısmında da aynı şekilde medsiz kullanılan kelimeler şu şekildedir: “*lâl eyler beni, bî-mecâl eyler beni, suâl eyler beni, hâl eyler beni, pâ-y-mâl eyler beni, muhâl eyler beni, gazâl eyler beni, hâl eyler beni, visâl eyler beni, âl eyler beni, nihâl eyler beni, suâl eyler beni*”.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Bûs-ı la'lin şöyle sır-âb-ı zülâl eyler beni

Kim gören âb-ı hayât içmiş hayâl eyler beni **ND/ G. 145/ b. 1**

Nef'i Divanı:

Âb u (K. 4/ b. 42)

Yenişehirli Avni Divanı:

Firâş oldıgunı (K. 8/ b. 6)

Aşağıdaki beyitte “*ittifâk*” kelimesi medli olmasına rağmen kendisinden sonra gelen “*ile*” kelimesiyle ulandığı için med yapılamamıştır. Ayrıca şair “*cihân*” kelimesinde elif ve nun harfleriyle biten kelimelerde med yapılmaması kuralına uymuştur.

Feilâtün (Fâilâtün) / Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün (Fa'lün)

Devlet-i dâ'ire-i dehri iderler teshîr

İttifâk ile iderlerse cihânda ikdâm

YAD/ K. 22/ b. 16

2. 1. 3. Sekte

Sözlükte “*kesilme, kesintiye uğrama, durma, susma, iki nağme arasını nefes almadan ayırma*” anlamındaki sekt mastarından türeyen sekte, aruz terimi olarak vaslın yapılması gereken yerde yapılmaması sonucu ortaya çıkan bir aruz kusurudur. Genelde söylenişi, akıcılığı, ahengi bozduğu düşünülse de aksine şairler bazen ifade etmek istedikleri anlamı vurgulamak, güçlendirmek için de sekte başvurmuşlardır. (İpekten, 2018: 144). Aşağıdaki beyitler vezne uygun bir şekilde okunduğunda, sekt yapılan yerlerin aslında ahengi güçlendirdiği görülebilir.

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Ne fâ'ide ki değil küncümüzde nûr-efşân

Tutam ki burc-i melâhatta ay imiş bildik

APD/ G. 160/b. 3

Aşağıdaki beyitte “kim” ve “ola” kelimeleri arasında vasl yapılırsa kapalı hece ortadan kalkacak, bu da imaleye yol açacaktır. Şair böyle bir durumun oluşmaması için sekt yapma mecburiyetinde kalmıştır. Ayrıca “kim” soru ifadesinde yapılan sekt, beyitteki soru anlamını da güçlendirmiştir.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Nice k'insân ola âlemde âbidü'l-ihsân

Nice kim ola cihân tâbi-i fermân-ı kerem

APD/ K. 20/ b. 31

Aşağıdaki beyitte “hem...hem...” bağlaçları arasında yapılan sekt, şairin sıraladığı “ulûm, ibâdet, sehâ, şifâ” eş görevli sözcüklerini vurgulamış ve bağlaçları arka plana atıp bu ifadeleri ön plana atmış sayılabilir.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Menba’-1 bahr-1 atâ oldu ki benden feyz alır

Hem ulûm u hem ibâdet hem sehâ vü hem şifâ APD/ T. 5/ b. 3

Aşağıdaki beyitte geçen “şol” kelimesi işaret bildiren bir kelimedir. Şair, sevgilinin gözlerinden ettiği şikâyetin derecesini artırmak için “şol” kelimesini peşinden gelen kelimeye ulamayarak vurgulamıştır.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Bir nazarda gözleri bin cân alır

Şol iki fettân elinden el gıyâs APD/ G. 23/ b. 2

Aşağıdaki beyitte vasl yapılamamasında “asâ” kelimesinin ayın harfiyle başlamasının da etkisi olmuş olabilir. Çünkü ayın sessiz harf grubuna dahil olduğu için, bu harfle başlayan kelimeler kendilerinden önceki kelimeyle ulanamazlar. Bu kuraldan dolayı verilen örnekteki sekin bir kusur olarak görülmemesi gerekir.

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Nergis ‘asâya düştüğü dâ’im degil aceb

Sevdâ-yı çeşminin seherinden sakimdir APD/ G. 32/ b. 6

Türkçede birden fazla heceli kelimelerde vurgu, bazı istisnalar hariç, son hecededir. Aşağıdaki beytin ikinci dizesinde “başdan” kelimesinde de vurgu son hecede olduğu için zaten vurgulu söylenmektedir. Ayrıca anlamı güçlendiren bir etkisi de olmuştur.

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Sevmek seni günâh ise as zülfüne beni

Başdan ayaga dek çü güneş-gârınım senin APD/ G. 153/ b. 2

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Bakiye emr nedür sultânüm

Saña kul **oldı** mutî' ü münkâd

BD/ G. 37/ b. 6

Şair aşağıdaki beytin ikinci dizesinde “-z” sesiyle “ey” kelimesini birbirine ulamamıştır. Bu şekilde esasında bir seslenme ünlemi olan “ey” ifadesi de daha güçlü söylenebilme imkânı bulmuştur. Bu durumun da ahenge olumlu katkısı olmuştur.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Gönül tîg-i müjeñden yüz çevürmez **ey** gözi âhû

O bir şemşîr-i bürrâna varur şîr-i dil-âverdür

BD/ G. 50/ b. 4

Aşağıdaki beyitte de bir önceki örneğe benzer bir durum mevcuttur. Şair “-m” sesiyle “ey” ünlemini birbirine ulamayarak ünlemin daha güçlü söylenmesini sağlamıştır.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Der-geh-i Hakka niyâz eyleyelüm **ey** Baki

Cümleden der-geh-i sultâna du'âdur efdal

BD/ Kt. 1/ b. 8

Aşağıdaki beyitte “baş” ve “eğdi” kelimeleri arasında sekt yapılmıştır. Ancak buradaki sekte, “baş” kelimesini vurgulu hale getirmiş ve anlam ile dikkati bu kelime üzerine çekmiştir. Beyitteki anlama da bakıldığında teslim oluşa dikkat çekerek anlamı da güçlendirdiği görülmektedir.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Baş egdi âb-ı tîgina küffâr-ı Üngürûs

Şemşîri gevherini pesend eyledi Freng

BD/ Msmt. 1/ b. 7

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Top eylesin yolunda ser-i düşmanı kazâ

Tâ ki felekde mâh-ı neve savlecân verir

NfD/ K. 4/ b. 59

Cümleye “sadece, olsa olsa, en fazla” anlamları katan “ancak” edatı aşağıdaki dizelerde kendisinden sonra işaret sıfatı görevinde kullanılan “o” kelimesine vasledilmemiş ve cümleye kattığı kesinlik anlamı güçlendirilmiştir.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Bir tâb verdi kaşlarına senin vesme kim

Ancak **o** tâbı deşneye seng-i fesân verir **ND/ K. 3/ b. 49)**

Aşağıdaki beyitin ilk dizesinde “-r” sesi ile “enfüsün” kelimesi arasında ve “-m” sesi ile “ekber” kelimesi arasında sekt olduğu görülmektedir. Bunlardan ilkinin söylenişte akışı bozduğu düşünülebilir. Ancak ikinci dizelerde “kim” soru zamirini vurgulamak için sekt yapılmasının da ahengi güçlendirdiği görülmektedir.

Mef'ûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feûlün

Âfâka virür **enfüsün** âyâtı netîce

Kim ekber ü asgardan irürdiyse kıyâsı **ŞD/ K. 6/ b. 22**

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Bu şem'e karşı gice subha **dek okır** bülbül

Gülün letâyifi defterlerin çü nakl-i kitâb **ŞD/ K. 13/ b. 12**

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Sen **var iken** güzellere biz virmeyüz vücûd

Olmaz huzûr-i şemsde zerrâta i'tibâr **YAD/ G. 75/ b. 4**

Aşağıdaki beyitte yapılan paralel sektelerin şiirin ahengine katkı sağladığı görülmektedir:

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Görüp **o** hâleti akl u şu'ûrum oldu tebâh

Düşüp **ayağına** çün sâye eyledim rû-mâl **ND/ K. 7/ b. 34**

Aşağıdaki iki beyitte de soru zamirleri olan “kimün” ve “kim” kelimelerinde sekte rastlanmaktadır. Bu şekilde beyitlerdeki soru anlamı güçlendirilmiştir.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Fa 'ülün

Kimün elinde ol kökün biridür

Cehennem anun elbette yiridür

ŞD/ M. 1/ b. 32

Şair aşağıdaki beyitte ayrıca “-m” sesiyle “ol” kelimesi arasında sekt yaparak kişi zamiri “benem” üzerinden kendisini vurgulamıştır.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Benem ol şâ'ir-i pür-zür kim ednâ hüçûmumdan

Hazîz-i 'acze sergerdân olur magrûr şirvânı

YAD/ K. 23/ b. 54

2. 1. 4. Tahfif

Sözlükteki karşılığı “*hafifletmek, kolaylaştırmak*” olan tahfif bir aruz terimi olarak ise, şeddeli bir harfin vezin uyumunu sağlamak için şeddesiz olarak okunması anlamına gelmektedir. Daha ziyade “hatt, hakk, dürr, hadd” gibi tek heceli kelimeler terkipe girdiğinde bu işleme başvurulduğu görülmektedir (Saraç, 2007: 219). Türkçenin dil yapısı gereği şeddeli harfler zaten çoğunlukla şeddesiz söylenmektedir. Bu bağlamda eğer kelimenin telaffuzunda bir bozulma meydana gelmemişse tahfif işlemlerinin çoğu bir telaffuz çeşitliliği olarak görülebilir.

Aşağıdaki beyitlerde geçen “*hak, hat, düşmen, temûz, dükân, dür*” kelimelerinde bu aruz işlemini örnekleyen kullanımlar mevcuttur:

Ahmed Paşa Divanı:

Hakkıyçin> hakıyçin (K. 14/ b. 1)

Baki Divanı:

Hakk> hak (Msmt. 3/ b. 28); **hatt> hat** (Msmt. 6/ b. 30)

Nedim Divanı:

Temmûz> temûz (K. 1/ b. 14)

Şeyhi Divanı:**Hakk> hak** (K. 5/ b. 43)**Yenişehirli Avni Divanı:****Dürr> dür** (K. 23/ b. 43); **hakk> hak** (K. 24/ b. 56); **temmûz> temûz** (G. 76/ b. 7)**2. 1. 5. Tahrik**

Sözlük anlamı “*hareket ettirmek, kıvıldatmak, sakin bir şeyi hareketli hale getirmek*” olan tahrikin, aruzda teskin işleminin tersi olduğu söylenebilir. “Vezin zaruriyetiyle esas harekesi sakin olan bir harfi, harekelendirme yoluyla hece eksikliğini gidermek veya kapalı heceyi açık heceye dönüştürerek ihtiyaç duyulan sayı veya nitelikte hece oluşturmak anlamına gelir.” (Düzenli-Bulak, 2018: 157).

Şairler tahrik işlemi sayesinde nazımda vezin uyumunu sağlamak adına istedikleri sayıda hece elde edebilmiştir. Tahrik işleminde de diğer aruz işlemlerinde olduğu gibi, dikkat edilmesi gereken husus, yapılan değişikliğin Türkçenin dil yapısına aykırı olup olmadığıdır. Aksi takdirde bu durum bir aruz sapması olarak değerlendirilebilir.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Kasd-ı hasmına kemân çekmiş hilâl ebrû-yi yâr

Aya giydirmiş **zırh**lar kâkül-i müşğîn-i döst **APD/ K. 18/ 18****Zırh> zırh****Baki Divanı:****Gülistân> gülsitân** (K. 1/ b. 37)**Nef’i Divanı:****-efşân>-feşân** (K. 4/ b. 5); **gülistân> gülsitân** (K. 4/ b. 36)**Nedim Divanı:****Gülistân> gülsitân** (K. 3/ b. 46); **Eflâtun>Felâtûn** (K. 14/ b. 29)

“Ek haline gelmekte olan bazı takı ve fiiller türemeyeyle ekleme özelliği gösterirler. Bunlar bir koruma sesdeşi aldıktan sonra önses seslilerini düşürmüş görünürler.”

(Banguoğlu, 1995: 74). Ancak Şeyhi'ye ait aşağıdaki beyitte “salsayidi” kelimesi “salsaydı” şeklinde kullanılmamıştır. Şair kelimeyi bu şekilde kullanarak vezin uyumu için ihtiyaç duyduğu sayıda heceyi elde edebilmiştir.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Sâyen hakîr topraga **salsayidi** şeref

Her zerre gün gözine olur idi tûtiyâ

ŞD/ K. 5/ b. 8

Şeyhi Divanı:

Gülistân> gülsitân (K. 9/ b. 48); **sihr> sihir** (G. 14/ b.1); **şükr> şükür** (G. 74/ b. 6); **Eflâtûn> Felâtûn** (G. 190/ b. 4)

Yenişehirli Avni Divanı:

Müslimân> Müselmân (K. 24/ b. 30) “Müselmân” kelimesinin lam harfinde aynı zamanda teskin de bulunmaktadır.; **Eflâtun> Felâtûn** (K. 30/ b. 9)

2. 1. 6. Tavsil

Sözlükte “bağlama, ulaştırma, birleştirme” anlamlarına karşılık gelir. Bir aruz terimi olarak ise ünsüz harfle biten bir sözcükten sonra ünlü harfle başlayan bir kelime geldiğinde, birinci kelimenin son ünsüzü ile ikinci kelimenin ilk ünlüsünün birbirine ulanarak yani birleştirilerek okunmasıdır (İpekten, 2018: 142). Şiirdeki söyleyiş güzelliğine katkısı nedeniyle sıkça kullanılmıştır. Nitekim vaslın yapılması gereken yerde yapılmaması “sekt” adı verilen bir kesintiye sebep olduğundan, şairler çoğunlukla vaslı ahenk için gerekli bir unsur olarak görmüştür.

“Sesli harflerle başlayan kelimelerde yapılan ulamalar ‘elif’, ‘ayn’, ‘hâ’ harfleriyle başlayan kelimelerde de yapılmıştır. Bunlara ‘vasl-ı hemze’, ‘vasl-ı ayn’, ‘vasl-ı hâ’ denir. Bu tür ulamalar aruzun kullanılışında kusur sayılırlar. Vasl-ı hemze bunların içinde en hafif olanıdır ve şairlerce daha sık yapılmıştır.” (İpekten, 2018: 144).

Aşağıdaki beyitlerde vasl-ı hemze örnekleri mevcuttur:

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Âdem rıyâz-ı cennete cândan harîs ise

Cennet şerîf ravzana etmiştir ilticâ

APD/ K. 3/ b. 20

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Dünyâ vü ahirette şefî'i zünûbumun

Şi'rim yeterdi sana göre mehdin_ eylesem **APD/ K. 6/ b. 10**

Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

Şol kasr k'anın şemsesi şerminden eder şems

Şeb sâyesi altında gece kendüzin_ ihfâ **APD/ K.11/ b. 11**

Ahmed Paşa Divanı'ndan benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Ber-dâr_ oldu (K. 18/ b. 24); hüsn_ ü (K. 22/ b. 1); halâs_ et (Müfredat 25);
Lûtf_ et (Müfredat 26); rahmet_ âyeti (G. 318/ b. 6); harf_ öğrenmedim (G.
240/ b. 3); dâd_ eyle (G. 240/ b. 6); senden_ alıp (G. 144/ b. 4)

Baki Divanı:

Zeyn_ olmuş_ idi (K. 1/ b. 1); bir yıl_ emrûñle/ nâzır_ olup/ gördük_ ol (K. 2/
b. 50); elinden_ almaga/ kulagın_ öpdi/ girîbân_ u gûşvâr (G. 48/ b. 3); âfitâb_ olsun/
sahbâdan_ olsun (G. 208/ b. 2); firâvân_ ile/ ceng_ itmek_ içün (G. 229/ b. 3); Sıyt_
u/ 'aşkuñ_ ile (G. 280/ b. 2)

Aşağıdaki beytin ikinci dizesinde tef'ile sonunda “kumâş” şeklinde medli bir hece bulunmasına rağmen şair, vasl yoluna gitmemiştir. Çünkü vezin gereği kelimenin medli okunmasına ihtiyaç duymuştur.

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Metâ'-ı hüsni bilürlerdi ne kumâş idügin

Sen_ olmasan eger_ ey şüh-ı dil-sitân ülker **BD/ G. 150/ b. 4**

Aşağıdaki beyitte ise şair esasında medli okunması gereken “revân” kelimesini ardından gelen “ide” kelimesine vaslederek 2. derece zihaf kusuru yapmak durumunda kalmıştır.

Fa'ûlün/ Fa'ûlün/ Fa'ûlün/ Fa'ûlün

Fesâhat gülistânı içre dem-â-dem

Su gibi revân_ide bülbüller_ ezber **BD/ K. 3/ b. 28**

Aşağıdaki beyitte “-efşân” ifadesinde de aynı tasarruf söz konusudur:

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Metâ'-ı ma'rifet geldi revâcın bulduğu demler

Zer-efşân_eylesün nergisler_ evrâk-ı gülistânı **BD/ K. 5/ b. 5**

Baki'ye ait bir gazelden alınan aşağıdaki beyitlerin son cüzlerinde şair, yaptığı ulamaları kafiye ve rediflerdeki vasıllarla birleştirerek nazmın tamamında zengin bir ahenk meydana getirdiği de görülmektedir:

Feilâtiün/ Mefâîlün/ Feilün

Sâkıyâ câm-ı mey ne hoş gül_ olur

Eline kim alursa bülbül_ olur **BD/ G. 156/ b. 1**

Ne güzel kırmızı karanfül_ olur **BD/ G. 156/ b. 2**

Lâcüverdî latîf sünbül_ olur **BD/ G. 156/ b. 3**

Beste-i bend-i zülf ü kâkül_ olur **BD/ G. 156/ b. 4**

Âteş-i hecr ile yanur kül_ olur **BD/ G. 156/ b. 5**

Nef'i Divanı:

Sudûr_ eder (K. 4/ b. 2); hâr_ u/ hakîr_ eder (K. 4/ b. 37); ger_ İskender (K. 20/ b. 11); gûş_ eden/ lâbüdd_ eder (K. 20/ b. 28); pâş_ olsa (K. 34/ b. 7); hîç_ ihtiyâr_ etmiş/ bir_ âdem (TB 1/ b. 31); benim_ ol/ dil_ ü/ feyz_ alur (Kit'a 8/ b. 1); Âb_ u tâb_ eksük/ lutf_ eder (G. 5/ b. 5); farz_ eyle (R. 4/ b. 2)

Aşağıdaki beyitte görülen vasl, şairin cüz sonunda yaptığı vasla örnektir:

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Subh-ı rûşen mi şua-ı mihr-i âlemtâb_ ile

Yâ sarây-ı devletinde perde-i dîbâ mıdır **NfD/ K. 6/ b. 20**

Aşağıdaki beyitte paralel bir şekilde yapılan vasl işlemleri, beytin ahenk ve akıcılığına katkı sağlamıştır:

Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

Yok aczi yine tab'imun_ endişeden_ aslâ

Gerçi sitem-i çarh_ ile bîtâb_ u tûvândur **NfD/ K. 9/ b. 55**

Aşağıdaki beyitte iki yerde vasl yapılmışken ikinci dizede “kim” ve “ol” kelimeleri arasında ise vezin gereği vasl yapılamamış, bu da sekteye yol açmıştır.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Gönlümi her dem bir_ âteşdür kılan pür-ıztırâb

Kim ol âteşden bir ahkerdür felekde âftâb **NfD/ G. 8/ b. 1**

Nedim'in Rasih'in gazelini tazmin ederek yazdığı aşağıdaki nazımda da yine son cüzde yapılan kafiyeye ve redif vaslları, nazımın tamamına yayılarak güçlü bir söyleyiş güzelliği elde edilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde bu gazelden örnekler mevcuttur:

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Kişver-i hüsne aceb âşûblar düşmüş yine

Çekmiş_ ebrû hançer_ ol ber-geşte müjgân_ üstüne **ND/ G. 2/ b. 21**

Sürmesinden gerd-i kesâd-âsâ Sıfâhân_ üstüne

At salsa hışm ile Sâm u Nerîmân_ üstüne

Kahrı bin ser-pençe her târ-ı girîbân_ üstüne

Rezmdede gelse o rahş-ı berk-cevlân_ üstüne

Aşağıdaki beyitte vasl izafet kesresine denk gelmiştir. Bu tür vaslların ahenge güçlü bir katkı sağladığı düşünülmemektedir.

Ne gördüm ol büt-i nâzende nîm mest olmuş

Kolunda dâmen-i kerrâke elde bir gül-i âl **ND/ K. 7/b. 32**

Aşağıdaki beytin ilk dizesinde şair, “incâz” kelimesini peşinden gelen kelimeye vasletmemiştir. Bunda ‘âkıbet’ kelimesinin ayn harfiyle başlamasının da etkisi vardır. Çünkü “Arap alfabesinde ‘ayn’ sessiz harf olduğundan ulama yapılmaz. Şairler bu yasağa genellikle uymuşlardır.” (İpekten, 2018: 145).

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Va’ d-i kerîmin eyleyüp incâz ‘âkıbet

Me’ mûl odur ki matlabını râyegân verir **ND/ K. 3/ b. 71**

Aşağıda Nedim Divanı’ndan benzer örnekler mevcuttur:

Azm_ eden_ efkâr-ı (K. 3/ b. 32); bârân_ üstüne/ ekvân_ üstüne (K. 2/ b. 1); kerîmin_ eyleyüp_ incâz/ me'mûl_ odur (K. 3/ b. 71); âsâyış_ eyleyim/ künd_ oldu/ akl_ u/ vehm_ ü hayâl (K. 7/ b. 7); bî-vefâlık_ edüp (K. 7/ b. 21); gûş_ etdi/ gelir_ ammâ (K. 14/ b. 2); hüsnünün_ ejder/ doğar_ âhûsundan (Nazm 4/ b. 1); bahâr_ olsa/ şâd_ ola (G. 5/ b. 5); serv_ eder/ hırâm_ ol/meşk_ eder (G. 92/ b. 1); dâr_ anlardım_ el/ çâk_ olmuş (G. 157/ b. 2)

Şeyhi Divanı:

İdrâk_ itsün_ envâr/ hicâb_ ardından_ olur (ŞD/ K. 2/ b. 5); kudret_ anundur/ ikrâr_ ider her_ ehl-i (K. 3/ b. 14); ‘afv_ aldun_ armagan/ nevâlen_ ile (K. 5/ b. 32); degül_ iy/ bünyâdun_ esâsı (K. 6/ b. 5); sanem_ eyler/ büt_ olmadı (K. 6/ b. 16); nâs_ ile enîs_ olma/ vesvâsdur_ ekser/ insân_ isen_ olma (K. 6/ b. 23); haşr_ olmadısa/ mücrim_ ü/ rû-siyeh_ ebyaz (K. 7/ b. 10); cân kimdür_ ol/ kudsîler_ ile (K. 8/ b. 24); nebât_ ile (K. 10/ b. 7); teferrüc_ eyle/ raks_ urur (K. 10/ b. 17); sâz_ ol/feth_ ü/ bîş_ ü kerem (K. 10/ b. 31); fahr_ ider_ evkât-ı/ zâtun_ ile/ geçer_ âvân-ı (K. 11/ b.12); nebâtun_ emvâtın/ keşf_ olına/ haşr_ ü neşr_ ü (K. 13/ b. 2); ‘Îmâret_ eyleriken/ suffesin_ itmiş (K. 14/ b. 27); uş_ ol/ sa’âdetün_ âsârıdır/ dâyim_ ola/ ‘iş_ ü nûş_ u neşât (K. 14/ b. 29); şâh_ oldukca/ eksük_ olmaz/ hezâr_ isterse (M. 1/ b. 28); Kesmezven_ ümîdüm_ ol sebebden (TcB 2/ b. 63); durur_ âfetlü/ habibinden_ ırah/ cism_ ola (G. 7/ b. 4); Hâk_ eyledi/ cân_ u

ser_ iy dost (G. 13/ b. 8); cihân_ içini/ şehd_ ü/ şekker_ ider/ mükerrer_ ider (G. 48/ b. 1)

Aşağıdaki beytin her iki dizesinde de cüz sonunda yapılan paralel vasllar beytin akıcılığına katkı sağlamıştır.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Aç alnunu yüzünü cihânun münevver_ it

Çöz zülfünü dimâğını cânun mu'attar_ it **ŞD/ G. 12/ b. 1**

Aşağıdaki beyitte de paralel şekilde vasl yapılmıştır. Bu vasllar hem vezin uyumunu sağlamış hem de beytin ahengine katkı sağlamıştır.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Gamzen ki bir hadeng_ ile bin câna kasd_ ider

Hoş ahuvâne gözler_ ü şîrâne kasd_ ider **ŞD/ G. 32/ b. 1**

Yenişehirli Avni Divanı:

Cevr_ ü/ eyler_ ise/ ma'rifet_ olmaz (K. 8/ b. 1); eşrâr_ ile/ sühan-sîh_ olana (K. 8/ b. 13); in'ikâs_ itseydi/ mihr_ âyîne-i/ fark_ olunmazdı (K. 18/ b. 34); hâzır_ ol/ sulh_ ü/ salâh_ istersen/ sell_ itmiş_ idi (K. 22/ b. 11); âsmân_ olsa/ idbâr içre/ gark_ ider (G. 55/ b. 3); harâb_ olduksa/ kâr_ idüp/ ta'mîr_ itdiler (G. 60/ b. 2); te'sîr_ itmedi/ dâd_ u/ feryâd_ itse (G. 83/ b. 1); cevır_ olur merhamet_ itse/ bir_ ihsân (G. 84/ b. 2); hicrânun_ amân/ nâz_ eyleme/ Allâh_ için_ ey (G. 253/ b. 1)

Aşağıdaki beyitte “âh” ve “gâh” kelimeleri medli okunmaları gerekirken vezin uyumu gereği kendilerinden sonraki kelimeye ulanmıştır. Bu da 2. dereceden zihaf kusuruna yol açmıştır. Ancak vaslların kafiye ve rediflerle paralel bir şekilde birleşmesi ahengi artırmıştır.

Fa'ûlün/ Fa'ûlün/ Fa'ûlün/ Fa'ûl

Beni yakdı efgânuñ_ âh_ ey gönül

Nedür sûziş-i gâh gâh_ ey gönül **YAD/ M. 2/ b. 5**

Yenişehirli Avni'ye ait aşağıdaki beyitlerde de bu duruma örnek teşkil eden tasarruflar bulunmaktadır:

İhtîşâm ̣ eyleme/ medyûn ̣ olma/ ciger- hûn ̣ olma (M. 3/ b. 1); dîn ̣ ü/
ta'zîm ̣ eyle/ ta'lîm ̣ eyle (M. 3/ b. 7); dest ̣ ü/ takbîl ̣ itdi/ tafsîl ̣ itdi (M. 3/ b.
28); sakîm ̣ olmak/ hakîm ̣ olmak (G. 5/ b. 1)

Aşağıdaki beyitte şairin “r” sesleriyle uladığı kelimeler beyti ahenk bakımından güzelleştirmiş, söylenişte ayrıca akıcılık sağlamıştır.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

O kadar kuvveti var kim eger ̣ emr ̣ eyler ̣ ise

Kavs-i takdîre döner tîr-i kazâ-yı mahkûm **YAD/ K. 8/ b. 27**

2. 1. 7. Tenkis

Sözlükte “azaltmak, eksiltmek” anlamlarını karşılayan tenkis, bir aruz terimi olarak aslında tezyidin tersi sayılabilir. Aruz veznini şiire sorunsuz bir şekilde tatbik edebilmek için ihtiyaç duyulan yerde bir hecenin eksiltilmesi yahut kapalı hecenin açık hece haline getirilmesidir. (Düzenli-Bulak, 2018: 163).

“Klasik şiirin dili olan Oğuz Türkçesi yazı dilinde, asli uzun ünlü olmadığından alıntı kelimelerdeki uzun ünlüler, konuşma dilinde genellikle kısa ünlülü olarak telaffuz edilerek Türkçeleşmiştir. Konuşma dilindeki bu durum, zamanla yazı diline de geçmiştir.” (Düzenli-Bulak, 2018: 164). Aşağıdaki beyitlerde geçen “**pâdişâ, peygamber, Bu Bekr**” kelimeleri Türkçe kökenli kelimeler değildir. Ancak zamanla bu şekillerde dilimize yerleşmişlerdir. Bu kelimelerde şairler, vezin uyumunu sağlamak için tenkise başvurmuştur. Bahsi geçen kelimelerde yapılan tenkis işlemleri Türkçenin dil yapısına aykırı olmadığı ve kelimelerin telaffuzlarında ciddi değişikliklere yol açmadığı için telaffuz çeşitliliği olarak görülebilir.

Bu tür kelimelerin imlasında çoğu zaman harf düşmesi yapılmadan sadece telaffuzda harf düşmesinin gösterilmesi söz konusudur. Tenkis mi yoksa teskin mi olup olmadığının tespiti için Divanların Osmanlıca nüshalarına bakmak gerekir. Ancak bu durum, çalışmamızın sınırlarını çok aşacağı için biz nüshada bu kelimelerin yazılışlarını tahminen bu tür tasarrufları tenkis olarak adlandırdık.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Zülf-i siyâhı sâye-i perr-i hümâ imiş

İklîm-i hüsne anun için **pâdişâ** imiş

BD/ G. 218/ b. 1

pâdişâh > **pâdişâ** پادشاه > پادشا

Aşağıdaki beyitte “padişâ” kelimesi “pâdişâh” şeklinde kullanılmıştır:

Mefâîlün/ Feilâtün/ Mefâîlün/ Feilün

Bu devr içinde benem **pâdişâh**-ı mülk-i suhan

Bana sunuldu kasîde bana virildi gazel

BD/ Matla 13

Mef'ûlü/ Mefâîlün/ Feûlün

Ey şâh-ı cihân ki nîk-h'âhın

Peygamber-i âhirü'z-zamândur

ŞD/ K. 21/ b. 26

peygâmber > **peygamber** پیغمبر > پیغمبر

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Kemâl-i 'akl ile **Bû Bekr**dür 'iffetde 'Osmândur

'Adâletde 'Ömerdür kudret ü kuvvetde Haydardur

YAD/ K. 24/ b. 18

Ebû Bekr > **Bû Bekr** ابو بكر > بوبكر

Aşağıdaki beyitte “Bû” kelimesinin “Ebû” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ancak kelimenin aslı zaten “Ebû” şeklindedir.

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Feûlün

Düstûr-i **Ebû** Hanîfe-dâniş

Gencûr-i hazâ'in-i fezâ'il

YAD/ K. 31/ b. 6

2. 1. 8. Teskin

“Sözlük anlamı ‘*sakin kılmak, yatıştırmak, durdurmak*’ olan teskin, aruz vezni terimi olarak ‘*vezin zarureti sebebiyle mısradaki hece fazlalığını gidermek veya açık heceyi kapalı heceye dönüştürmek için esasen harekeli olan bir harfi, sakin; yani cezm ile okumak*’ anlamına gelir.” (Düzenli-Bulak, 2018: 159). Klasik Türk şiirinde şairler, dize ile vezin arasındaki uyumu sağlamak için zaman zaman bu işleme başvurmuşlardır. Bu işlemle dizedeki hece sayısını azaltma ve kapalı hece elde etme yoluna gidilmiştir.

Aşağıdaki beyitlerde yapılan teskin örneklerine daha çok Halk şiirinde rastlanmış olsa da Klasik şiirde de örnekleri mevcuttur. Buna göre ünlü ile biten bir kelimedenden sonra yine ünlüyle başlayan bir kelime geldiğinde bu ünlülerden biri düşürülüp hece eksiltilmiş olur. Bu ses olayına ünlü düşmesi denir.

Nitekim şairler de aşağıdaki beyitlerde “**k’anunçün, k’İrem, k’olasın, n’idelüm, nic’olur, k’eder, n’ola, k’ura, n’idem, k’ider, k’ola, kim’ol, hakkı’çün, k’anda, k’ebrin, k’artacak, k’efser, k’eylediler, n’eyler, n’itdi, n’oldı, anun’çün, n’eylesün, n’olsa, n’eyleyim, k’enbiyâ, k’ol, k’emvât, k’oldı, k’emr-i, k’oldur, k’eflâke, n’eyleyüm, n’eylersün, n’itdiyse, benüm’çün, k’evvelîn**” sözcüklerinde bu ses olayından yararlanarak istedikleri sayıda hece elde edebilmiştir. Bu türdeki teskin işlemleri Türkçenin hece yapısına aykırı bir durum sayılmamaktadır. Aksine yukarıdaki bölümde yabancı kökenli sözcüklerdeki örneklere kıyasla daha yaygın bir şekilde rastlandığı söylenebilir. Ayrıca bu tür kelimelerin yazma ve matbu eserlerde tam olarak yazıldığı, ancak veznin sağlanması için gerekli olan ses düşmesinin imlada değil telaffuzda olduğu düşünülmüştür.

Feûlün/ Feûlün/ Feûlün/ Fe’ûl

Ana bir ziyâfetdir ol hân-ı ‘am

K’anunçün yaratıldı ‘âlem tamâm

APD/ M. 1/ b. 15

Ki anunçün> k’anunçün

Feûlün/ Feûlün/ Feûlün/ Fe'ûl

Sözüm sâzı bir sûza dem-sâz ol

K'İrem bülbülünden hoş-âvâz ola **APD/ M. 1/ b. 63**

Ki İrem> k'İrem

Ahmed Paşa Divanı'ndan benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Ki olasin> k'olasın (M. 1/ b. 104); **ki ezâsından> k'ezâsından** (K. 19/ b. 68); **ki anda> k'anda** (K. 6/ b. 10); **ki ebrin> k'ebrin** (K. 12/ b. 40); **ki oldu> k'oldu** (K. 14/ b. 4); **ki artacak> k'artacak** (K. 14/ b. 1); **ki iklim> k'iklim/ ki eyvan> k'eyvan** (K. 20/ b. 30); **ki efser> k'efser** (K. 23/ b. 53);

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Âkıbet yoklık imiş kâr-1 cihan ey Baki

N'idelüm Şâh-1 cevân-baht-1 cihân var olsun **BD/ Msmt. 2/ b. 36**

Ne idelüm> n'idelüm

Baki Divanı'na ait benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Ki eder> k'eder (K. 7/ b. 17); **nice olur> nic'olur** (G. 130/ b. 9); **ki eylediler> k'eylediler** (K. 2/ b. 23); **ne eyler> n'eyler** (Msmt. 1/ b. 4); **ne itdi> n'itdi** (Msmt. 2/ b. 4); **ne oldı> n'oldı** (G. 2/ b. 6); **anun için> anun'çün** (Kt. 11/ b. 3); **ne eylesün> n'eylesün** (G. 59/ b. 4)

Nedim Divanı:

Ne ola> n'ola (Tarih 14/ b. 10); **ne olsa> n'olsa** (K. 7/ b. 19); **ki anda> k'anda** (K. 14/ b. 19); **ne eyleyim> n'eyleyim** (G. 9/ b. 5)

Şeyhi Divanı:

Ne idelüm> n'idelüm (K. 6/ b. 3); **ki ura> k'ura** (K. 8/ b. 23); **ne idem> n'idem** (K. 10/ b. 19); **ki ider> k'ider** (K. 14/ b. 4); **ne ola> n'ola** (K. 14/ b. 9); **ki ola> k'ola** (TB 1/ b. 7); **kime ol> kim'ol** (G. 21/ b. 8); **nice okına> nic'okına** (G. 65/ b. 6); **ki enbiyâ> k'enbiyâ** (K. 2/ b. 10); **ki anda> k'anda** (K. 3/ b. 6); **ki ol> k'ol** (K. 6/ b. 1); **ki emvât>**

k'emvât (K. 7/ b. 4); **ki oldu> k'oldı** (K. 10/ b. 3); **ne oldu> n'oldı** (K.11/b.4); **ki emr-i> k'emr-i** (M. 1/ b. 35); **ki oldur> k'oldur** (TcB 2/ b. 7); **ki eflâke> k'eflâke** (TcB 2/b. 8)

Yenişehirli Avni Divanı:

Hakkı için> hakkı'çün (K. 25/ b. 54); **ne ola> n'ola** (G. 88/ b. 3); **ne eyleyüm> n'eyleyüm** (K. 30/ b. 28); **ne eylersün> n'eylersün** (M. 3/ b. 22); **ne itdiyse> n'itdiyse** (G. 88/ b. 1); **benüm için> benüm'çün** (Müseddes 4/ b. 3); **ki evvelîn> k'evvelîn** (G. 112/ b. 3)

2. 1. 9. Tebdil

Sözlükteki karşılığı “*değiştirmek, başka bir şekil ve surete koymak*” şeklindedir. “Aruz terimi olarak ‘veznin sorunsuz bir şekilde mısra’a uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan yerlerde bir kelimedeki iki ünlünün, iki ünsüzün veya bir ünlü ile bir ünsüzün yerinin değiştirilmesi veya kelimedeki bir harfin muadili ile değiştirilmesi yoluyla istenilen nitelikte hece elde etmek anlamına gelir.” (Düzenli-Bulak, 2018: 165).

Aşağıdaki beyitte geçen “dogura” kelimesinin sonundaki he harfinin yerine elif harfi getirilerek vezin uyumu sağlanmıştır.

Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

Tâ-bâz-ı sipîd-i seher açıp per-i zerrîn

Murg-ı siyeh-i şeb dogurâ Beyza-i Beyzâ

APD/ K. 11/ b. 101

dogura> dogurâ دوغره > دوغرا

Aşağıdaki beyitlerde “dünyâ” kelimesinin “dünye” ve “dünyî” şekillerinde kullanıldıkları görülmektedir. Bu değişiklikler Türkçenin dil yapısına ve söyleyiş özelliğine aykırı bir durum oluşturmadığı için telaffuz çeşitliliği kapsamında değerlendirilmiştir.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Bî- vefâliklar ider yolına cânlar virene

Acebâ böyle m'olur dünyede hep bu begler

BD/ Msmt. 8/ b. 15

Dünyâ> Dünye دنيا > دنیه

Aşağıdaki beyitte şairin “dünye” kelimesini “dünyâ” şeklinde de kullandığı görülmektedir:

Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

Dünyâda çeker mihneti erbâb-ı mahabbet

Ey sûfî bugün bana ise irte sanâdur

BD/ G. 105/ b. 105

Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

Heyhât kanı **dünyâ**de bir ‘âşık-ı sâdik

Kim terk ola mahbûb rızâsında rızâsı

ŞD/ K. 6/ b. 17

Dünyâ> **Dünyâ** دنيا > دنيا

Müfteilün/ Fâilün/ Müfteilün/ Fâilün

Dünye ribâtında çün yolcu konuksın bugün

Tanla göçüp gidicek kala yirinde ribât

ŞD/ G. 91/ b. 6

Dünyâ> **Dünye**

2. 1. 10. Zihaf

“Aslından uzaklaştırmak anlamına gelen zihaf, aruz terimi olarak iki anlama sahiptir. Bunların ilki aruz tef'ilelerinde meydana gelen değişikliklerdir. Fakat Türk edebiyatında bu anlam unutulmuş ve zihaf, uzun okunması gereken hecelerin kısa okunması, diğer bir ifade ile de kapalı hecelerin açık hece haline getirilmesine ad olmuştur.” (Saraç, 2007: 215). Bu bakımdan imalenin tersi sayılır.

Türkçe, kısa ünlülerin olduğu bir dil olduğu için Türkçe kelimelerde zihafa pek rastlanmayıp Arapça ve Farsça kelimelerde zihafa başvurulmuştur. Zihafın yapılması, kelimenin aslını ve ahengini bozduğundan imaleye göre büyük yanlışlık sayılmıştır (İpekten, 1994: 139). Klasik şiirde yapılan zihaf, niteliklerine göre ikiye ayrılır. Bunlardan ilki, uzun olan bir ünlüyü kısa okumaktır ki bu asıl zihaf sayılır. İkincisi ise, imale-i memdude yapılacak yerde yapmamaktır (Düzenli-Bulak, 2018: 154). Bu

zihaflardan ilki ağır bir kusur sayılmış ve şairler çoğu zaman bundan kaçınmaya çalışmıştır. Ancak yeri geldiğinde en şöhretli şairlerin bile bu zihafa düşmekten kendilerini alamadıkları görülmüştür. İkinci dereceden sayılan diğer zihaf ise nispeten hoş karşılanmıştır.

“Bundan başka ünsüzle biten bir uzun heceden sonra yine ünsüzle başlayan bir sözcük gelirse, bir önceki sözcüğün uzun hecesini kısa okumak yoluyla da zihaf yapılır. Bu bir ölçü kusuru sayılmaz, zaten ölçü böyle okumayı gerektirir.” (Dilçin, 2009: 15-16). Nitekim aşağıdaki beyitlerde geçen “**tûtî, adnî, âhû, sâkî, bârî, gâzî, mâî, ma’nîyi, ma’nîye, ya’nî, mâzî, nûrânî, ‘âsî, divâne-rû, cân-hırâşâ**” kelimelerinde bu kurala mahsus durumlar görülmektedir:

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Kimse Ahmed gibi medh etmez mu'anber zülfünü

Tûtî çoktur Hindde ammâ şeker-güftâr yok

APD/ G. 144/ b. 9

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Zâhid hayâl-i haddine bak gözlerimde kim

Cennât-1 adnî göresin enhârım üstüne

APD/ K. 17/ b. 9

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Nahcir ol oku bagrına n'îçin basar deyu

Kan etti reşkden cigerin âhû-yi Tâtâr

APD/ K. 33/ b. 7

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Bezmûñde baht sâkî vü ikbâl hem-nişîn

Câm-1 sipihr sâgar-1 pûlâd-1 zer-nişân

BD/ K. 1/ b.42

Aşağıdaki beyitte şairin “sâkî” kelimesini “sâki” şeklinde kullandığı görülmektedir. Kelime bu şekliyle kullanıldığında vezin uyumu da sağlanmıştır.

Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Bâde haylî alındı meclisde

Öpdiler **sâki**yi dudagından

BD/ G. 424/ b. 5

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Ey dil bu demde sensin olan baña hem-nefes

Gel nây gibi inleyelüm **bârî** zâr zâr

BD/ Msmt. 1/ b. 31

Farsça kökenli olup “*ancak, hiç olmazsa*” anlamlarına gelen “**bârî**” kelimesi aşağıdaki beyitte “**bârî**” şeklinde kullanılmıştır. Kelime zaten dilimize “**bârî**” şeklinde yerleşmiştir. Dolayısıyla burada yapılan zihaf ahengi bozan türden bir zihaf sayılmamalıdır.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Biz dahı kâ' ilüz insâfa dilâ bûs u kenâr

Her gün olmasa hele **bârî** her ahşam olsa

BD/ K. 435/ b. 2

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Minnet Hudâya iki cihânda kılup sa'îd

Nâm-ı şerîfün eyledi hem gâzî hem şehîd

BD/ Msmt. 1/ b. 48

Nef'i Divanı:

Mâî (K. 6/ b. 3); ma'nîyi (K. 10/ b. 41); ma'nîye (K. 10/ b. 51)

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Müşg ü 'anberden pür eylemiş benefşe hokkasın

Ya'nî kim şeh meclisünün micmere-gerdâmdur

ŞD/ K. 9/ b. 12

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Câm-ı zer tutduğı 'îd ayı gibi devr-i felek

Ya'nî kim mevsim-i 'işretdür ü devrân-ı kerem

ŞD/ K. 11/ b. 3

Aşağıdaki beyitte “ya’ni” kelimesi “ya’ni” şeklinde kullanılmıştır. Kelime bu şekilde kullanıldığı için de şair kelimeyi vezne uydurmak için zihafa düşmekten kurtulmuştur.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Hokka-i yâkûtdan mühr açduğunca zer saçar

Ya’**ni** dil-ber söze gelse dürr ü gevherler saçar **ŞD/ G. 81/ b. 1)**

Aşağıda Şeyhi Divanı’ndan benzer örnekler mevcuttur:

mâ**zî** (K. 13/ b. 27); Ya’**nî** (G. 33/ b. 6); nûrân**î** (G. 45/ b. 6)

Yenişehirli Avni Divanı:

’Â**sî** (K. 8/ b. 43); dîvâne-**rû** (G. 56/ b. 2); cân-hırâ**şâ** (G. 63/ b. 3)

Aşağıdaki beyitte Farsça kökenli olan “şeftâlû” kelimesi, zamanla dilimize yerleşerek günümüzde “şeftali” şeklini almıştır. Kelime yabancı kökenli olsa da söylenişte “-lû” hecesi zaten kısa söylendiği için, şairin burada yapmak zorunda kaldığı zihaf, kulağı tırmalayan, ahengi bozan bir zihaf olarak görülmesi gerektir.

Mef’ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

İller yiye şeftâlûsını bâg-ı cemâlûñ

Ey sîb-zekan Baki nice bir diye eyvâ **BD/ G. 5/ b. 5**

Şairler zaman zaman vezin uyumunu sağlamak için mahlaslarında da zihaf yapmak durumunda kalmıştır. Ancak “Kelime sonunda bulunan ye ve vav med harflerini, imla harfi gibi okumak î> i, û> u) yahut ‘hîç’ gibi çok kullanılan kelimelerde yapılan zihaf bir dereceye kadar tabii görülür.” (Saraç, 2007: 216). Çünkü aslında bu tür zihafın şiirde akıcılığı sağlayan bir yönünün de olduğu görülmektedir. Ayrıca şairler de nispet i’lerinde yapılan zihafı çok dikkat etmemiştir. Aşağıda bu durumu örnekleyen kullanımlar mevcuttur:

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Çok devletinde şâir-i sâhir-beyân velî

Dûd-1 edâyı Nefî-i şîrîn-zebân verür **NfD/ K. 4/ b. 52**

Nef'i Divanı:

Nef'i (K. 9/ b. 53); Nef'îyâ (G. 41/ b. 5)

Şeyhi Divanı:

Şeyhî (K. 10/ b. 33); Şeyhî (G. 5/ b. 7); Şeyhî'ye (G. 64/ b. 7)

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Ferş-i der-gâhı be-kavl-i Nef'î-i mu'ciz-beyân'

Arşdan a'lâ degülse çarhdan ednâ mıdur

YAD/ K. 18/ b. 6

Aşağıdaki beyitte şair “hîç” kelimesini medli kullanmış, ancak ikinci dizede “zâr” kelimesini ise sadece bir uzun hece değerinde kullanarak ikinci dereceden bir zihaf yapmıştır. Yani şairlerin bu konuda bir kıstaslarının olmadığını, vezin gereği hangi seçeneğe ihtiyaç duyuyorlarsa onu tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Olmadı hâlûme **hîç** muttali' ol yâr dirîğ

Bilmedi kim kıluram hasret ile **zâr** dirîğ

ŞD/ G. 93/ b. 1

“Zihaf yapılmış bir kelimedden sonra tamlama ya da sesli harfle başlayan bir kelime gelmişse buradaki zihaf aslında şiirin ahengine katkıda bulunan bir zihaftır.” (Karaismailoğlu ve Şafak, 1991: 52). Bu sebepten, eğer belirtilen şartı sağlayan bir zihaf yapıldıysa bu bir kusur olarak görülmebilir. Aşağıdaki beyitlerde geçen “**vâdî-i, dârû-yı, da'vî-i, ma'nî-i, mustagnî-i, bâdî-i, sâkî-i, ebrû-yı, rengî-i, mısra-ı, vâlî-i, Avnî-i, keştî-i, nâ-kâmî-i**” ifadelerinde bu görüşü destekleyen örnekler mevcuttur.

Aşağıdaki beyitte geçen “vâdî” kelimesinin ikinci hecesinde vezin gereği zihaf yapılmıştır. Ancak burada yapılan zihafın ahengi bozan bir zihaf olmadığı düşünülmektedir. Çünkü Türkçenin hece yapısı uzun ünlüleri kısa okumaya uygun olduğu için, kelime dilimize zaten “vadi” şeklinde yerleşmiştir. Peşinden gelen terkip i'siyle birlikte bakıldığında kelime kısa okununca daha akıcı bir söyleyiş elde edilmiştir.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Eyledi leşger- i mansûruñ o bayraklar ile

Vâdî-i nusret ü deşt-i zaferi lâlesitân

BD/ K. 2/ b. 22

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Sûz-ı ‘aşkuñdan dimâgum şol kadar âşüfte kim

Mey degül âsûde kılmaz dârû-yı hüş-ber bile **BD/ K. 10/ b. 4**

Divanlarda tespit edilen benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Nef’i Divanı:

Da’vî-i (K. 6/ b. 33); Ma’nî-i (K. 6/ b. 36); Vâdî-i (K. 8/ b. 35); mustagnî-i (K. 9/ b. 29); ma’nî-i (K. 9/ b. 67); vâdî- i (K. 10/ b. 8); da’vî-i (K. 10/ b. 49); da’vî-i (K. 20/ b. 37); bâdî- i (TB 1/ b. 17); sâkî-i (G. 4/ b. 3); ebrû-yı (G. 7/ b. 4)

Nedim Divanı:

Rengî-i (K. 2/ b. 7); sâkî-i (K. 2/ b. 13); ma’nî-i (K. 2/ b. 46); mısırâ’-ı (K. 2/ b. 50)

Şeyhi Divanı:

Sâkî-i (K. 9/ b. 20); sâkî-i (TcB 2/ b. 21); vâlî-i (G. 4/ b. 9)

Yenişehirli Avni Divanı:

Müstagnî-i (K. 7/ b. 25); 'Avnî-i (K. 18/ b. 52); keştî-i (K. 22/ b. 28); müstagnî-i (G. 51/ b.4); kâmî-i (G. 56/ b. 5)

2. 2. Telaffuz Sapmaları

Yukarıdaki bölümde şairlerin aruz veznini uygularken başvurdukları tasarruflardan Türkçenin dil yapısına aykırı olmayan, söyleniş ve ahengi bozmayan durumlara mahsus örnekler verilmişti. Şairlerin aruz vezniyle şiir yazarken dizeyi aruza uydurmak için yaptıkları bazı tasarruflar, telaffuz sapmaları başlığı altında aşağıda verilecektir. Bu tasarruflar; Türkçenin hece yapısına uymamaları, kelimelerin telaffuzunu bozmaları, söyleyiş ve ahenkte kusur yaratmaları gibi nedenlerle “telaffuz sapmaları” olarak adlandırılmıştır.

2. 2. 1. İmale

İmale daha ziyade içerisinde uzun ünlü bulunan Arapça ve Farsça kökenli kelimeler için söz konusu olsa da Türkçe kelimelerde vurgunun olmadığı yerlerde yapılan imalelere

de rastlanmıştır. Bu imaleler Türkçenin hece yapısına ve vurgu kurallarına aykırı bir durum oluşturduğu için telaffuz sapmaları başlığı altında toplanması uygun görülmüştür.

Aşağıdaki beyitlerde Türkçe kelimelerde yapılan imale kusurları verilmiştir.

Şeyhi'ye ait olan aşağıdaki beyitte ek fiilin şart kipi olan “-se” ekinde imale yapıldığı görülmektedir. Ancak şart eki olan “-se/-sa” eki vurguyu kendisinden önceki heceye çekmektedir. (Dursunoğlu, 2010: 271). Dolayısıyla ekin üzerinde yapılan imale Türkçe vurgu kurallarına uyan bir görünüm arz etmediğinden, buradaki tasarrufun telaffuz sapması olduğu düşünülmektedir.

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Neyi tefekkür iderse fükûr külli figâr

Neyi tasavvur iderse ‘ukûl cümle ‘ıkâl

ŞD/ K. 3/ b. 9

Aşağıdaki beyitte “adınun” kelimesinin ilk iki hecesinde yapılan imaleler, vurgu kurallarına uymadığı için söyleyişi bozmuştur. Ayrıca “yidi” kelimesinin de ilk hecesinde imale yapılmıştır. Ancak Türkçe vurgu kurallarına göre vurgunun ikinci hecede olması gerekirdi.

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Adınun iki harfine eyler işâreti

Anda ki yidi yirde Huzâ andı mîm ü hâ

ŞD/ K. 5/ b. 20

Aşağıda Şeyhi Divanı’ndan benzer örnekler bulunmaktadır:

Didün (K. 5/ b. 29); **ayagına** (K. 9/ b. 10); **virür/ yanagı** (K. 14/ b. 16); **eline** (K. 14/ b. 17); **ola** (Tc. B. 4/ b. 7); **bigi/ yakılırsa** (G. 8/ b. 3)

Ahmed Paşa Divanı:

Kıla/ yere/ utana (K. 11/ b. 74); **adımı** (K. 12/ b. 4); **yüzünde** (K. 15/ b. 1); **eder** (g. 73/ b. 2); **yanam/ oduna/ yana** (G. 125/ b. 5); **aglama** (G. 240/ b. 2); **ayaga** (G. 153/ b. 2); **alıp** (G. 144/ b. 4)

Baki Divanı:

Yanında (K. 9/ b. 2); **yirini** (K. 16/ b. 10); **taşa** (K. 18/ b. 37); **okları** (G. 16/ b. 4); **sana** (G. 42/ b. 2); **susuzluğunu** (G. 48/ b. 2); **olur** (G. 241/ b. 1); **elini** (G. 250/ b. 1); **yana** (Kıt'a 4/ b. 1)

Nedim Divanı:

Bana (K. 3/ b. 59); **iki** (K. 7/ b. 3); **ede** (K. 7/ b. 69); **adın** (G.146/ b. 4); **geceye** (G. 143/ b. 1); **ona** (G. 104/ b. 3); **olmaya** (G. 4/ b. 3)

Nef'i Divanı:

Ana (K. 4/ b. 54); **ise** (K. 9/ b. 27); **ana** (K. 9/ b. 49); **ikisi** (K. 19/ b. 3)

Nef'i Divanı'na ait aşağıdaki beyitte zaman ifadesi olan “şimdi” kelimesinin ikinci hecesinde imale yapılmıştır. Ancak zaman bildiren ifadelerde vurgu ilk heceye çekilir. (Banguoğlu, 1995: 118). Bu sebepten kelimedeki yapılan imalenin bir telaffuz sapması olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Cenâb-ı hazret-i Sultân Murâd-ı ‘âlem-ârâ kim

Odur şimdi yegâne Kahramân-ı mülk-i bahr ü ber **NfD/ K. 20/ b. 10**

Aşağıdaki beyitte de “senünle” kelimesinin son hecesinde imale yapıldığı görülmektedir. Kelime “senün” kelimesiyle “ile” sözünün ekleşmesi sonucu “seninle” şekline girmiştir. Burada ekleşen “-le” eki vurguyu kendisinden önceki sözcüğe çektiği için burada yapılan imalenin de kusur olarak görülmesi gerekir.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Ol isti'dâd ile ammâ ‘aceb turfa temâşâdur

Senünle da'vî-i şî'r eyleye bir yâve-gû kaşmer **NfD/ K. 20/ b. 37**

Aşağıdaki beyitte “ederdi” kelimesinin son hecesinde imale yapıldığı görülmektedir. Halbuki Türkçenin vurgu kurallarına göre ek eylemin görülen geçmiş zaman eki olan “-di” sözü, eğer ekleşerek kelimeyle bileşirse bu durumda vurguyu kendisinden önceki heceye çeker. Bu durumda “-di” hecesinde yapılan imale bir kusur olarak değerlendirilebilir.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Vücûdı ol kadar kemyâb olurdı kim felek bulsa

Ederdi vesme-i ebrû-yı zühre şâm-ı deycûrı **NfD/ K. 34/ b. 8**

Yenişehirli Avni Divanı:

Virmeseydi (K. 8/ b. 49); **anun** (K. 18/ b. 10); **düşeydi** (K. 18/ b. 33); **şimdi** (K. 21/ b. 56); **ile** (K. 22/ b. 16); **karişmıya** (M. 3/ b. 8); **görürse** (G. 303/ b. 3); **anı** (G. 177/ b. 2)

Dilimize yabancı dillerden geçen sözcüklerde yapılan imaleler de bulunmaktadır. Ancak bu kelimeler Türkçe kökenli olmadığı için, bunları vurgu kurallarına göre değerlendirmek söz konusu olmamaktadır. Bu bakımdan aşağıdaki örneklerde yer alan imalelerin birer kusur olarak sayılması gerektiğini düşünüyoruz:

Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

Hâcet elin urmaga tavâf içre melâ'ik

Ka'be kapının halkasıdır urve-i vüskâ **APD/ K. 11/ b. 4**

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Biçtim kabâ-yı mehdi çü dil-dârim üstüne

Zöhre terâne bağladı eş'ârım üstüne **APD/ K. 17/ b. 1**

Ahmed Paşa Divanı'ndaki benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Mirkatna (K. 11/ b. 6)

Nef'i Divanı:

Şeydâya/ 'aşka (G. 6/ b. 7)

Nedim Divanı:

Şehenşâha/ âli (Kıt'a 4/ b. 1); **vü** (G. 92/ b. 5)

Şeyhi Divanı:

Haddi (K. 2/ b. 16); **kâşifi** (K. 3/ b. 8); **benefşe/ meclisinün/ micmere** (K. 9/ b. 12); **cûdı** (K. 13/ b. 3); **vü/ bahâne** (G. 36/ b. 8)

Yenişehirli Avni Divanı:

Misâli (K. 8/ b. 24); devleti (K. 22/ b. 12)

2. 2. 2. Sekte

Vaslın yapılması gereken yerde yapılmaması, ahengi ve söylenişi zorlayan bir kesikliğe neden olur. Şairlerin bazen özellikle vurguyu üzerinde taşıyan bir şahsı, zamiri yahut soru ifadesini ön plana çıkarmak için yaptıkları sekt örneklerinden bahsedilmiştir.

Aşağıda ise bu kullanım dışında kalıp şiiri ahenk ve söyleyiş bakımından zayıflatan sekt kusuru denebilecek örnekler mevcuttur:

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Vâ'de-i vaslın işittim şâdlıktan ağladım

Ol şeker-rîz oldu ben oldum gül-âb-efşân-ı ıyd **APD/ G. 28/ b. 5**

Aşağıdaki beyitte “yâd” kelimesinde de sekte bulunmaktadır. Ancak kendisinden sonra gelen ve ünlüyle başlayan “efendi” kelimesine eklenmesi durumunda med ortadan kalkacak ve vezin uyumu bozulacaktır. Bu sebepten şair burada da sekt yapma yoluna gitmiştir.

Mef'ûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feûlün

Şekker lebini dil edeli yâd efendi

Cân her dem eder ney gibi feryâd efendi **APD/ G. 352/ b.1**

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Eşiginden ayrılanın gökte yoktur yıldızı

Bî-sa'âdettir olan şâh-i cihânından ırak **APD/ G. 147/ b.2**

Aşağıda Baki Divanı'ndan benzer örnekler mevcuttur:

Bî-şer'ider iderse (K. 1/ b. 20); ruhuñ eylediği (G. 151/ b. 2); âyetin ezber (G. 155/ b. 7); baş eger/ dil uzadur (G. 241/ b. 4); yir olmasaydı (Matla 15)

Nef'i Divanı:

Tab **olmaz** (K. 1/ b. 7); sitemin **od eder** (K. 4/ b. 36); nat' **olmuş** (K. 6/ b. 3); ger **olsa** (K. 10/ b. 34); gelicek **ol** (K. 10/ b. 57); muzaffer **ol** (K. 19/ b. 22); ger **olsa** (K. 34/ b. 4); Hürmetün **inkâr** (TB 1/ b. 24); Göz **ucıyla/ komaz ol** (G. 7/ b.1); var **ise/ nâdir edâ** (G. 41/ b. 5)

Nedim Divanı:

Cehândan **inân** (K. 3/ b. 35); ancak **o** (K. 3/ b. 49); alup **o** (K. 7/ b. 18); olup **o** (K. 7/ b. 26); bir **arsada** (K. 14/ b. 21); edelden **ol** (Tarih 14/ b. 4); şem '**olsa** (Tarih 14/ b. 10); kıldın **onu/ çün oldu/ her ân** (Tardıyye/ bent 7); açmış **oldum/ ârâm u/ girîzân oldu** (G. 9/ b. 2); aşk **ehli/ alup eylese** (G. 11/ b. 7)

Şeyhi Divanı:

kevneyn **istignân/ dîdârun ile** (K. 2/ b. 3); kim **olur idi** (K. 5/ b. 37); pîrûzedem **eyvânidur** (K. 9/ b. 9); öykünür **ise** (K. 10/ b. 12); yitişür **ise** (K. 10/ b. 23); urur **ille** (K. 11/ b. 1); yanar **iken** (K. 13/ b. 14); yir **ü/ hoş-âb** (K. 13/ b. 16); lebin **urdu** (K. 14/ b. 10); ogul **ogullarınınun oğlu** (K. 14/ b. 41); Sikender **olsa/ Ahmed oldu** (M. 1/ b. 6); olanlar **ac** (M. 1/ b. 73); yilüp **irürmedi** (TbB 1/ b. 2); uçar **olsa/ felek üzre/ salsan ana** (G. 13/ b. 7); tolaşup **alnuna** (G. 32/ b. 3); her '**arak** (G. 46/ b. 1); gelün '**azm-i** (G. 124/ b. 1); bakalum **âyineye** (G. 124/ b. 4)

Yenişehirli Avni Divanı:

Ülfet **olınur** (K. 7/ b. 12); kim **olmuşdur** (K. 8/ b. 14); fitratıdur '**âyine/ ruhudur encümen** (K. 8/ b. 2); arşdan **a' lâ/ çarhdan ednâ** (K. 18/ b. 6); bir '**âlem** (K. 18/ b. 16); degül **ammâ** (K. 18/ b. 40); anun **işi** (K. 21/ b. 4); eger **olsa** (K. 22/ b. 28); ebed **olsa** (K. 22/ b. 53); Almamış **agzına/ eylememiş ol** (M. 3/ b. 25); iken **ol** (G. 17/ b. 1); bir **âyine/ kim eger** (G. 51/ b. 5); hazer **el/ Mancınık üzre** (G. 55/ b. 1); zer **ider** (G. 63/ b. 2); Birikmiş **âhlardı** (G. 88/ b. 5); hisâbum **artar/ olur endûhum/ ıztırâbum artar** (G. 181/ b. 1)

2. 2. 3. Tahfif

Türkçenin dil yapısı gereği şeddeli ünsüzler genellikle şeddesiz okunduğu için aruzda yapılan çoğu tahfif işleminin birer telaffuz çeşitliliği olarak görülebileceği bu

çalışmada daha önce belirtilmişti. Ancak aşağıdaki örneklerde geçen “temûz” ve “dükân” kelimelerinde yapılan tahfifin, kelimelerin imla ve telaffuzlarında bozulmaya neden oldukları söylenebilir. Çünkü örneklerde kelimelerin söylenişlerinin kulağa hoş gelmeyecek şekilde değiştiği görülmektedir. Bundan dolayı bu örneklerin birer sapma olarak kabul edilmesi uygun olsa gerektir.

Türkçeye Arapçadan geçen bazı şeddeli kelimelerdeki şeddelerin zaman zaman düşürüldüğü görülmüştür. Örneğin “hakk etmek” eylemi “hak etmek” şeklinde telaffuz edilmektedir. Ancak bu değişim her kelimedede aynı etkiyi yaratmamaktadır. Kelimedeki şeddenin düşürülmesi, söylenişi kulağa hoş gelmeyecek hale getiriyorsa bu değişimin bir telaffuz sapması olarak değerlendirilmesinin yerinde olacağı söylenebilir.

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Dökülen hâke bu fasl içre degüldür bârân

Hûy-feşân olmadadur tâb-1 **temûz** ile sehâb

NfD/ K. 32/ b. 4

Temmmûz> Temûz

Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

Ger tâb-1 **temûz**-1 gazabı etse sirâyet

Her katre-i bârânı hevâ pür-şerer eyler

NfD/ K. 10/ b. 32

Temmmûz> Temûz

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Her kâle-i müzerkeşi nessâc-1 tab'ımın

Şebender-i belâgata zîb-i **dükân** verir

ND/ K. 3/ b. 58

Dükkân> dükân

2. 2. 4. Tahrik

Şairlerin vezin uyumunu sağlamak amacıyla yaptıkları tahrik işlemi, eğer Türkçenin dil yapısına aykırıysa ve kelimenin telaffuzunu değiştiriyorsa bir telaffuz

sapması olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Aşağıdaki beyitlerde geçen “**Sikender, Sitânbûl, Sıfâhân, Sirâfil, fütâde**” kelimelerinde hem tahrik işlemi yapılmış hem de her birinin başındaki elif harfleri tenkis edilerek düşürülmüştür. Kelimelerde meydana gelen değişiklikler, kelimelerin telaffuzlarını da bozduğu için bu örneklerin telaffuz sapması olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Ol ebâ- 'an-ced **Sikender** tahtına sultân olan

Ayağı toprağı Hızrın Çeşme-i Hayvânıdır

APD/ K. / 26

İskender> **Sikender** اسكندر > سکندر

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Şol **Sikender** isteyip bulmadığı Âb-ı Hayât

Hasiyette edemez bu lâ'l-i handân ile bahs

APD/ G. 22/ b. 5

İskender> **Sikender** اسكندر > سکندر

Aşağıda diğer divanlardan “İskender” kelimesinin tahrik edildiği örnekler mevcuttur:

Baki Divanı:

Devâtın Aristû silâhın **Sikender**/ اسكندر > سکندر (K. 3/b. 13)

Nef'i Divanı:

Aşağıdaki beytin ilk dizesinde şair, “*İskender*” kelimesini tahrik ederek “*Sikender*” şeklinde kullanırken ikinci dizede ise kelimeyi asıl haliyle kullanarak vezin uyumunu sağlamış ve bunu bilinçli bir şekilde tercih ettiğini de göstermiştir.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Belki dârât-ı **Sikender**le felek bir bendesin

Görse fark etmezdi **İskender** midir Dârâ mıdır

NfD/ K. 6/ b. 18

Nedim Divanı:

Bir böyle pâdşâh-ı **Sikender**-tüvân verir/ اسكند > سکندر (K. 3/ b. 16)

Şeyhi Divanı:

Ol Süleymân-mân Tehemten-ten **Sikender**-kadr kim/ اسكند > سکندر (K. 9/ b. 24)

Yenişehirli Avni Divanı:

Sözüm gerçi ne Câm-ı Cem ne Mir'ât-ı **Sikender**dür اسكند > سکندر (K. 24/ b. 59)

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Zamâne hâl-i Hindû-yı benefşe zînetin görsün

Nisâr itsün **Sitânbûla** Semerkand ü Buhârâyı **BD/ K. 15/ b. 4**

İstânbûl > **Sitânbûl** استانبول > ستانبول

“İstânbûl” kelimesinin tahrîk edilmiş şekline Yenişehirli Avni Divanı’nda da rastlanmıştır:

Sitânbulun bir insân kalmadı beytinde pinhânî استانبول > ستانبول (K. 23/ b. 7)

Müfteilün/ Mefâîlün/ Müfteilün/ Mefâîlün

Pertev-i âfitâbı gör yollaruña düşüp yatur

Ya’nî ruhuñ **fütâdesi** bende-i hâksârdur **BD/ G. 88/ b. 3**

Üftâde > **fütâde** افتاده > فتاده

“Üftâde” kelimesinin tahrîk edilmiş şekli yine Yenişehirli Avni Divanı’nda da görülmüştür:

İhyâ idüp **fütâdeler**in soñra öldürür افتاده > فتاده (G. 63/ b. 6)

Aynı gazelde “üftâde” kelimesinin asli şekliyle kullanımı da mevcuttur:

Üftâde olmasan da saña mübtelâ gerek

Ey tîg-i gamze hükm-i kazâ kim bilür nedür **YAD/ G. 63/ b. 4**

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Bâd şol dem ki gubâr-ı reh-i cânân getürür

Nazar-ı ehl-i dile kühl-i **Sifâhân** getürür

BD/ G. 131/ b. 1

İsfahân> **Sifâhân** اصفهان > صفهان

“İsfahân” kelimesinin tahrik edilmiş şekline Nedim Divanı’nda da rastlanmıştır:

Sürmesinden gerd-i kesâd-âsâ **Sifâhân** üstüne اصفهان > صفهان (K. 2/ b. 31)

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

San sayhasında sûr-ı **Sirâfil** urur sabâ

K’emvât-ı hâk cûşa gelüp çâk ider kefen

ŞD/ K. 7/ b. 4

İsrâfil> **Sirâfil** اسرافيل > اسرافيل

“İsrâfil” kelimesinin tahrik edilmiş şekli Şeyhi Divanı’nda ve Yenişehirli Avni Divanı’nda da görülmüştür:

‘İşkun **Sirâfil**’i nice kim çala sûrını اسرافيل > اسرافيل (ŞD/G. 193/ b. 6)

Rûhü’l-kudüsün sırrı **Sirâfile** ‘ıyândur اسرافيل > اسرافيل (YAD/ K. 14/ b. 13)

2. 2. 5. Tenkis

Tenkis işleminin genel olarak Türkçenin dil yapısına uygun bir aruz işlemi olduğu bu çalışmada daha önce de belirtilmişti. Ancak aşağıdaki beyitlerde geçen “**ejdeha, peyember, iksi**” kelimelerinde yapılan tenkis, kelimelerin telaffuzunu tanınmalarını zorlaştıracak ölçüde bozduğu için birer telaffuz sapması olarak değerlendirilebilir.

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Mûsâ yapıştığıyçin etegine lûtfunun

Dest-i mübârekinde asâ oldu ejdeha

APD/ K. 3/ b. 9

Ejderha> **ejdeha** اژدرها > اژدرها

“Ejderha” kelimesinin tenkis edildiği diğer örnekler aşağıdaki gibidir:

Kim tigin **ejdehâsı** ona pâs-bân imiş اژدرها > اژدرها

APD/ K. 26/ b. 12

Bir kerâmet k’anı engüş-i **Peyemberde** kodı اژدرها > اژدرها

APD/ G. 316/ b. 5

Genc-i visâl tâlibini **ejdehâ**-sıfat اژدها > اژدها **BD/ G. 133/ b. 2**

Ejdehâdır kim çıkarlar gök sarı bârân-ârâ اژدها > اژدها **ND/ Nazm 13/ b. 2**

Fa'ûlün/ Fa'ûlün/ Fa'ûlün/ Fa'ûl

Îlâhî be-âb-1 ruh-1 âl-i Ahmed

Be-nûr-1 cebîn-i mübîn-i **Peyember** **BD/ K. 3/ b. 31**

Peygamber> **peyember** پیغامب > پیمبر

“Peygamber” kelimesinin tenkis edildiği bir diğer örnek de Yenişehirli Avni Divanı'ndadır:

Mu'nün Hak Te'âlâ reh-berün rûh-1 **Peyem-berdür** پیغامب > پیمبر (K. 24/ b. 53)

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Didüm irişse bir gice Şeyhi visâlüne

Şükrâne cân gerek mi ya ten didi **iksi** de **ŞD/ G. 170/ b. 6**

İkisi> **iksi** ایکیسی > ایکیسی

Aşağıdaki beyitlerde ise şairler “**çıkaldan, olaldan, idelüden**” kelimelerinin üçüncü hecelerinde bulunan “ye” harflerini tenkis ederek vezin uyumunu sağlayabilmişlerdir. Ancak bu kelimelerde yapılan tenkisler, kelimelerin telaffuz ve çağrışımlarını bozduğu için bu örneklerin birer sapma oldukları söylenebilir. Ayrıca bu değerlendirme yapılırken çalışmada nüshaların orijinallerinin değil Latin harfli çevirilerinin kullanıldığının da belirtilmesi gerekir.

Mefâilün/ Mefâilün/ Feilün

Çıkaldan hüsnünün illerde çavı

Yürekler yakdı aşk odu alavı

APD/ Kıt'a 6 / b. 1

çıkaldan> **çikal'dan** چقلیدن > چقلدن

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Aynuma almam zer-i hûrşîd ü dürr-i encümi

Feth **olaldan** baña bâb-1 genc-i iksîr-i fenâ

BD/ G. 3/ b. 4

olalidan> **olal'dan** اوللیدن > اوللیدن

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Fitneye âgâz **idelden** gamze-i câdûlaruñ

Geh görünür gâh görünmez hilâl ebrûlaruñ

BD/ G. 253/ b. 1

İdeliden> **idel'den** ايدلیدن > ايدلیدن

İncelenen divanlarda tenkis işleminin genelde “ki” bağlacı, “için” edatı ve “ne, nice, kime” gibi soru bildiren ifadelerde yapıldığına rastlanmıssa da aşağıdaki gibi farklı kullanımlar da görülmüştür:

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Perde açdıyise gonce hayâ dökdiyise gül

Haddün görelî la'lün içün şermsârdur

ŞD/ G. 36/ b. 3

Perde açdıyise> **perd'açdıyise** پرده اچدیسه > پرد اچدیسه

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Dilüm bu sûre-i nûndan dahı **nesne* eylemez** tekrâr

Kaçan mihrâb kaşunun hayâliyle namâz itsem

ŞD G. 133/ b. 2

Nesne eylemez> **nesn'eylemez** نسنه ايلمز > نسن ايلمز

2. 2. 6. Teskin

Aşağıdaki beyitte şair, vezin uyumunu sağlamak amacıyla “*şikeste*” kelimesini teskin ederek “*işkeste*” şeklinde kullanmıştır. Ancak bu kullanım kelimenin telaffuzunu doğrudan bozduğu için bir sapma olarak değerlendirilebilir.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Şekvâyı koy Nedim ki elbet bu rûzgâr

İşkeste fülk-i kâmina bir bâdbân verir **ND/ K. 3/ b. 69**

Şikeste> işkeste

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Feûlün

Neden **işkeste**dir taraf-ı külâhın

Neden mestânedir çeşm-i siyâhın

Niçün kanlar döker tîğ-i nigâhın

Niçün sen böyle âşûb-ı cihansın **ND/ Muhammes/ bent 2**

Şikeste> İşkeste

Aşağıdaki beyitte de kelimenin telaffuzunu bozan benzer bir kullanım görülmektedir:

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Edrine şehri mi bu yâ gülşen-i me'vâ mıdur

Anda kasrı pâdşâhî cennet-i a'lâ mıdur **NfD/ K. 7/ b. 1**

Edirne> Edrine

2. 2. 7. Teşdid

Şiirde vezin uyumunu sağlamak amacıyla aslında şeddesiz olan bir ünsüzü şeddeli okumak, yani bir ünsüzü iki ünsüz haline getirmektir. Şairler bu yolla vezni nazma tatbik ederken ihtiyaç duydukları sayıda hece elde etmişlerdir.

Türk dilinde kelimelerin şeddeli okunması gibi bir durum söz konusu değildir. Başka dillerden Türkçeye geçen şeddeli kelimeler de zamanla tek heceli okunma eğilimindedir. Bu bakımdan aruzda yapılan teşdid işleminin Türk dilinin yapısına aykırı olduğu söylenebilir.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Mahabbet dâğı yak sînende ferr-i devlet isterseñ

Bilürsin olmaz ey Baki sa'âdet-bahş her kevkeb **BD/ G. 17/ b. 5**

Fer> ferr

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Gördüm ol çeşm ü çerâg-1 cânı şevkum var yine

Şem'-i 'aşka yakmaga pervâneâsâ **perr** ü bâl **BD/ G. 293/ b. 4**

Per> perr

Nedim Divanı'nda da kelimenin şeddeli kullanımı mevcuttur:

Sâye bân **perr**-i hümâ erbâb-1 irfân üstüne (K. 2/ b. 3)

Per> perr

Aşağıdaki örneklerin ilkinde şair bentte vezin uyumunu sağlamak için “şeker” kelimesini şeddeli kullanmış, ikinci örnekte ise yine vezin uyumunu sağlamak amacıyla kelimeyi asli şekliyle kullanmıştır.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Feûlün

Söz açma hızr ile âb-1 bekâdan

Efendim sevdiğim ben bildiğim ben

Bu **şekker**-hand ile bu kadd ile sen

Hayât-1 tâze ömr-i câvîdânsın

ND/ Muhammes/ bent 4

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Merhabâ etdiğin ellerle revâ mı göreyim

Eller emsin o **şeker** lebleri de ben durayım

Bâri lutfeyle â zâlim biricik yüz süreyim

Pâyin olmazsa eğer gûşe-i dâmân olsun **ND/ Musammat 35/ b. 6**

“Şeker” kelimesinin şeddeli şekline Şeyhi Divanı ve Yenişehirli Avni Divanı’nda da rastlanmıştır:

Tebâreka’llâh eger **şekker** ise ancag ola (ŞD G. 5/ b. 4)

Gâh emn ü gâh şûriş geh **şekker-âb** (YAD/ K. 29/ b. 65)

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Sâzunı mutrib düzet Şeyhi sözün âgâz kıl

Sohbeti germ it ki ol lutf issi sultân bundadur **ŞD/ G. 45/ b. 7**

İsi> issi

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Perrî-sıfat yüzünü görürse melâ’ike

Hûr u kusûrun anmaya naks u kusûrını **ŞD/ G. 193/ b. 3**

Perî> perrî

2. 2. 8. Tezyid

Sözlükte çoğaltmak, arttırmak anlamlarına karşılık gelmektedir. Aruz terimi olarak “veznin mısra’a sorunsuz bir şekilde uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan yerlerde kelimelere harf ilave etmek” anlamına gelir. Tenkisin tersidir. Aruz veznini Türk şiirine tatbik ederken ortaya çıkan sorunları aşmak için başvurulan yollardan biri olan tezyid, bazen hece noksanlığını gidermek, bazen de açık heceyi kapalı hece haline getirmek için yapılır (Düzenli-Bulak, 2018: 162).

Bilindiği üzere Türkçede asli uzun ünlü bulunmamaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki beyitte geçen “**Nûşîrevân**” kelimesinde yapılan tezyid, Türk dilinin hece yapısına uymadığından bir sapma olarak değerlendirilebilir.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Her saltanat ki hükmü nesak-sâz ola ana

Kânûn-ı dâd-ı devlet-i Nûşîrevân verür

ND/ K. 4/ b. 41

Nûşîrevân> Nûşîrevân

2. 2. 9. Zihaf

Aşağıdaki beyitlerde Türkçe kökenli olmayan kelimelerin ilk veya orta hecelerinde yapılmış zihafalara örnek vardır. Buralarda yapılan zihaf, kelimenin telaffuzunu bozup ahengi zayıflattığı için kusur olarak görülebilir.

Aşağıda verilen örneklerin aruza uymadıkları gibi günlük telaffuzda da bir karşılığının olmadığı görülecektir:

Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün

Mâh-ı âlemin burc-i kamer kıldı zemîni

Kim na'l-i semendinle hilâl oldu hüveydâ

APD/ K. 11/ b. 67

Aşağıdaki örnekte Türkçe bir kelimedede zihaf yapıldığı görülmektedir. Türkçe bir kelime olan “ol-” fiiline sıfat-fiil ve iyelik ekleri eklenmiş ve Eski Türkçede nedensellik edatı olan “üçün” den evrilen “için” ifadeleri birleştirilerek hece sayısı azaltılmış ve böylece ölçüye uygun sayıda hece elde edilmiştir. Ancak kelimenin orijinal metinde “olduğičün” şeklinde kullanılmış olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Şair istediği hece sayısını elde etmesine rağmen kelimenin üçüncü hecesinde zihafa düşmekten kaçınmamıştır.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

Şan uçar tûmâr-ı medhinde redif olduğıyçün

K'açtı defter gibi sad per kâkül-i müşğîn-i döst

APD/ K. 18/ b. 35

Aşağıdaki örnekte “zâr” kelimesi Türkçe olmamasına rağmen, sonuna Türkçede iyelik eklerinden olan “-ın” ekini almış ancak zihafa neden olmuştur.

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Ey tâs-ı aşkına dil ü cân kâ'beteyn olan

Nerd-i gamında hasret ile zârından senin

APD/ G.153/ b. 7

Ahmed Paşa Divanı'ndaki benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Terâzûda (K. 12/ b. 52); şefkâtin (K. 14/ b. 14); sâgâra (K. 37/ b. 29); kâvî (K. 15/ b. 7); 'âyân (G. 150/ b. 3); düştüyse (K. 14/ b. 17)

Baki Divanı:

Harâbat (Muhammes 2/ b. 3)

Nef'i Divanı:

'Âlem-i (K. 10/ b. 22); âyînedür/ mâşitâ-i/ âyînedândur (K. 9/ b. 32); yâ (K. 19/ b. 6); Şâhenşâh-ı (K. 19/ b. 39); sihr (K. 20/ b. 25); yâhud (TB 1/ b. 10); a'zâm (K. 20/ b. 22)

Aşağıdaki örnekte iki farklı zihaf şekli mevcuttur. “Tûtî” ve “ma'nî” kelimelerinde sözcüklerin ilk hecelerinde zihafa rastlanırken “çemândur” kelimesinde ikinci dereceden bir zihaf yapılarak medli okunması gereken hece kısa ünlülü olarak kullanılmıştır.

Mef'ûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feûlün

Tab'um kafes-i dânişe bir tûtî-i gûyâ

Hâmem çemen-i ma'nîye bir serv-i çemândur

NfD/ K. 9/ b. 57

Aşağıdaki beyitte zihaf, “ârâmîde” kelimesinde ye harfinde, ortada yapılmıştır. Bu şekilde yapılan zihafın da asıl kusur olarak nitelenmesi gereken zihaflardan sayılması gerekir (Kaplan, 2019).

Mef'ûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feûlün

Olmış turalum müddet-i ârâmîde mümted

Âkil nice temyîz-i reh-i hayr u şer eyler

NfD/ K. 10/ b. 4

Aşağıdaki örnekte “*hâmemdür*” ve “*ol*” kelimelerinin hece sayısı bakımından vezne uyması için, birbirlerine ulanmaları gerekmiştir. Ancak bu uygulama da vaslın olduğu yerde zihafa neden olmuştur. Çok sık karşılaşılan bir zihaf şekli olmadığı söylenebilir.

Mef’ûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feülün

Hâmemdür **ol** ebr-i çemen-ârâ-yı sühen ki

Bir katresi bir gülşeni şâdâbter eyler

NfD/ K. 10/ b. 45

Şeyhi Divanı:

Rahmânîdür (K. 9/ b. 5); sâñsin (K. 9/ b. 44); Türkistânîdür (K. 9/ b. 19)

Yenişehirli Avni Divanı:

Ser-hôş-ı (G. 51/ b. 2); îfîla/ hâzık (Müseddes 3/ b. 2)

Türkçe kelimelerde zihafa rastlanması çok nadir görülen bir durum olsa da aşağıdaki örnekte böyle bir durum söz konusudur. “*Senin*” kelimesinin ikinci hecesi uzun olduğu halde, vezin gereği kısa okunmuş ve bu da zihafa yol açmıştır.

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

Bir tâb verdi kaşlarına **senin** vesme kim

Ancak o tâbı deşneye seng-i fesân verir

ND/ K. 3/ b. 49

Aşağıdaki örnekte ilk dizede “gülistân” kelimesinin “-tân” hecesinde ikinci derece zihaf görülürken ikinci dizede ise uzun ünlülü şâdî kelimesinde ye harfinde zihaf yapılmıştır.

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Çü hayme urdı gülistânda ebr-i neysânî

Tınâb-ı şâdî (y)i tut itme gam sözün itnâb

ŞD/ K. 13/ b. 18

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Ki ya’**nî** Hüsrev-i Ferruh-ruh u muzaffer-fer

Murâd Hân-ı cihân fahr-i Âl-i ‘Osmânî

ŞD/ K. 14/ b. 15

Yenişehirli Avni Divanı:

Matbâh (K. 21/ b. 17); müstagnî-i (K. 21/ b. 24); 'âlî (K. 22/ b. 20); ya'nî (G. 84/ b. 1); mahzûnî (G. 60/ b. 6)

Şairler bazı durumlarda imale-i memdude yani med yapmaları gereken yerlerde vezin gereği med yapmamıştır. Bu durum aslında ahengi bozan bir durum olsa da ikinci dereceden zihaf sayılmış olup çoğu kez göz yumulan bir kusur olmuştur. Aşağıdaki beyitlerde bu duruma mahsus örnekler mevcuttur:

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

Gün gibi saltanatın topu göge agsa ne tan

Sana sunuldu bu meydânda çü çevgân-ı kerem **APD/ K. 20/ b. 13**

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

Cihân cemâli bu müşgîn tutukdan oldu ayân

Sanasın açtı ruh-i dost turra-i şeb-reng **APD/ K. 21/ b. 3**

Ahmed Paşa Divanı'ndan benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Bostânda (K. 23/ b. 2); cândan (K. 23/ b. 50); rengîn (K. 25/ b. 21); anberîn (G. 1/ b. 8); rahşân (G. 22/ b. 1); cihân (T. 2/ b. 1); hâssiyyetin (G. 159/ b.2)

Baki Divanı:

Süleymân (K. 1/ b.10); girân (K. 2/ b. 38); gerdûn (Msmt. 1/ b. 33); devrân (G. 42 / b. 1); cihân (G. 230/ b. 2); meclîs/ gamgîn (Kt. 14/ b. 1); hûrşîd (Msmt. 7/ b. 8)

Nef'i Divanı:

Mef'ûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feülün

Gerdûn meger âsûde midür kendi kederden

Devrân ana da mihrini pür nişter eyler **NfD/ K. 10/ b. 14**

Aşağıdaki beyitte medli okuması gereken “cân” ve “-şân” hecelerinde vezin gereği med yapılmadığı için ikinci dereceden zihaf meydana gelmiştir. Ancak “-nî” hecesinde yapılan zihaf asıl zihaf kusuru sayılabilir.

Mef’ûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

Her ma’**nî**-i latîf ki **cândan nişân** verir

Tabîr edince tabım anı nazma **cân** verir **NfD/ K. 4/ b. 1**

Aşağıdaki beyitte şair medli okunması gereken “-yûn, -mîn, -hân” hecelerinde ikinci dereceden zihaf yapmak durumunda kalmıştır. Ancak bu beyit vezne göre okunduğunda söz konusu zihaf lar söyleyişi belirgin bir şekilde bozmamıştır.

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

Hümâyû**n** kevkebe mâh-ı zem**în**-seyr-i cihân**pîrâ**

Mu’allâ mertebe şâh-ı felek taht u cihân dâver **NfD/ K. 20/ b. 8**

Nefi Divanı’ndan benzer örnekler aşağıdaki gibidir:

Tâcdâr (K. 20/ b. 9); devr**ân** (K. 9/ b. 50); nükted**ân** (K. 20/ b. 25); mug**ân** (T. B. 1/ b. 3); h**ûn** (Kıt’ a 7/ b. 6); pinh**ân** (G. 6/ b. 4); cih**ân**/ hümâyû**n**/ Osm**ân** (N. 1/ b. 2); sâye**bân** (K. 2/ b. 3)

Nedim Divanı:

Â**n** (K. 3/ b. 3); sit**ân** (K. 3/ b. 17); zam**ân** (K. 7/ b. 5); hem**ân** (K. 7/ b. 31); hem**ân**/ cih**ân** (K. 14/ b. 9); mecnû**n**ların (G. 101/ b. 5); rev**ân** (G. 101/ b. 6); miy**ân** (G. 146/ b. 1); gerdû**n** (G. 158/ b. 3); d**în** (K. 2/ b. 12)

Şeyhi Divanı:

Cih**ân** (K. 5/ b. 43); ‘ury**ân** (K. 6/ b. 15); fett**ân**/ kem**ân**/ kem**în**den (K. 9/ b. 15); Süley**mân**- m**ân** (K. 9/ b. 24); hümâyû**n** (K. 10/ b. 1); zem**în** (K. 10/ b. 7); sult**ân**dur (K. 10/ b. 8); Germiy**ân** (K. 11/ b. 6); nesr**în** (K. 13/ b. 13); c**ân**/ cih**ân** (K. 14/ b. 11); zem**în**/ zümür**rüdîn** (K. 14/ b. 35); Hümâyû**n**/ hûr**şîd** (M. 1/ b. 2); d**în** (M. 1/ b. 42); Rıdv**ân** (TbB 1/ b. 3); sîm**în** (G. 14/ b. 2); âfer**în** (G. 37/ b. 2); der**mân** (G. 45/ b. 4); ins**ân** (K. 7/ b. 13)

Yenişehirli Avni Divanı:

Allâh (K. 7/ b. 22); gufrân (K. 8/ b. 7); kevn (K. 18/ b. 5); zamân (K. 18/ b. 39); hân/ şândur (K. 21/ b. 11); beyân (K. 22/ b. 20); hazînsün/ enînsün (M. 2/ b. 3); kîn/ cebîn (M. 3/ b. 9); hûrşîd (G. 17/ b. 2); hazân (G. 55/ b. 7); hûrşîd (G. 56/ b. 1); Mecnûn (G. 79/ b. 7); zebûn/ Süleymân (G. 84/ b. 3)

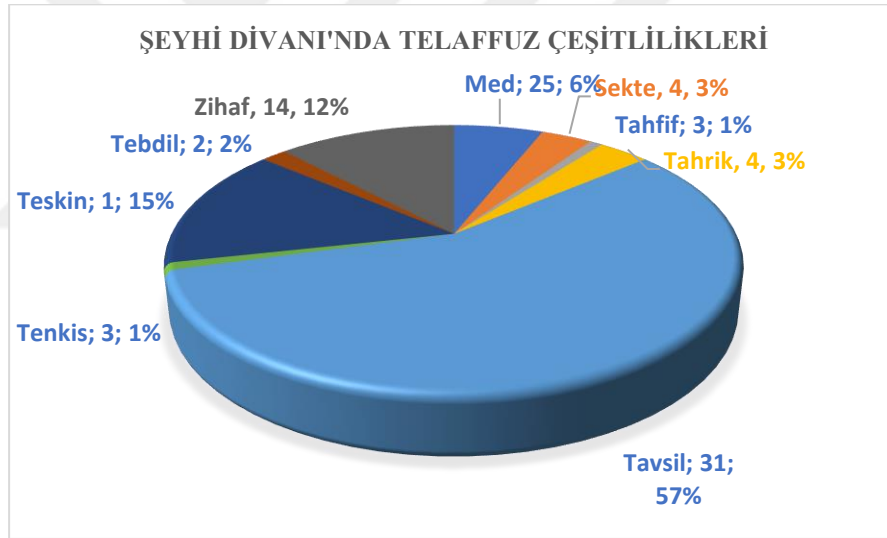

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1. Çalışmaya Konu Olan Şairlerin Divanlarındaki Telaffuz Çeşitlilikleri ve Sapmalarının Grafiklerle Gösterilmesi

Bu bölüm, incelenen divanlardan elde edilen sonuçların grafiklere yansıtılmış biçimlerinden oluşmaktadır. Burada önce her şairin aruz uygulamalarının hangilerini ve bunlardan kaç tanesini kullandığı ile ilgili sayısal bilgiler verilmiştir. İlerleyen kısımda da bahsi geçen aruz uygulamalarının, incelenen nazım parçalarına göre, yüzyıllara dağılımı gösterilmiştir.

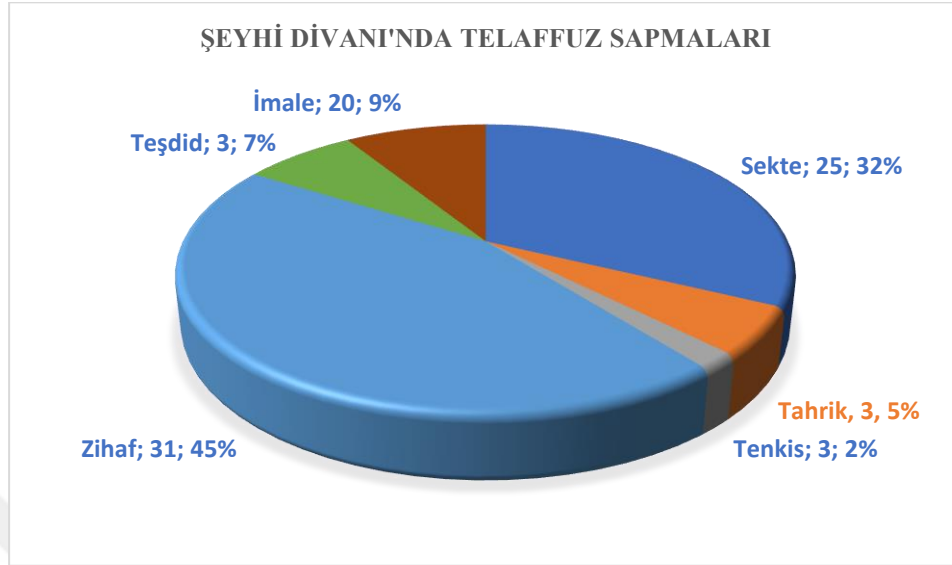
Divanlardan elde edilen verilerde aynı kelimeler üzerinde yapılan aynı aruz uygulamaları tekrar tekrar gösterilmemiş, bu durumu örnekleyen aynı kelimelerden bir tanesi bu verilere dahil edilmiştir.

Şekil 3. 1. 1. Şeyhi Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

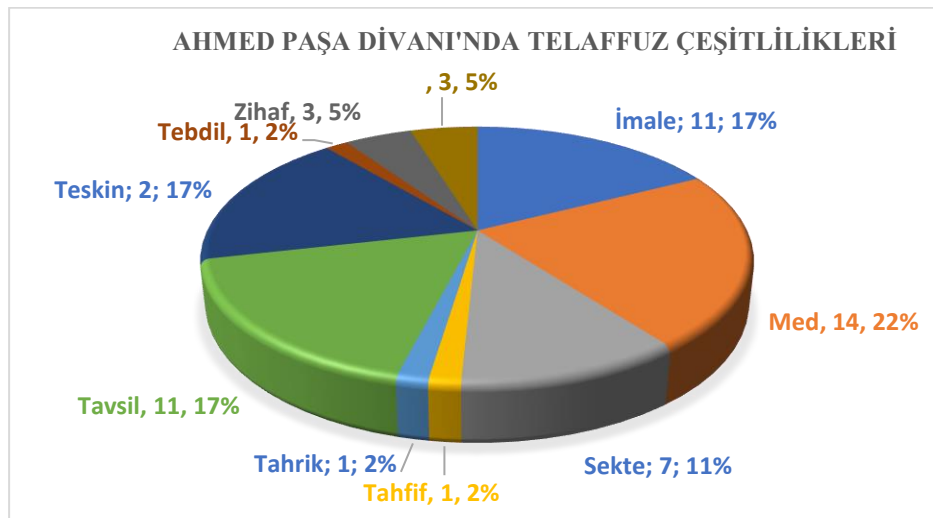
Şeyhi Divanı'nda on beş kaside, dört terci-bend, iki terki-bend, bir mesnevi, iki müstezad ve iki yüz dört gazel bulunmaktadır. Şeyhi'de telaffuz çeşitliliklerinden en fazla tavsile yer verilmiştir. Tavsili de sayıca med izlemiştir. Med işleminin büyük çoğunluğunu Türkçe kelimelerde yapılan medler oluşturmuştur. Aruzun Türk şiirine yeni girmeye başladığı bir dönemde Şeyhi'nin bunu yapabilmesi, onun aruzda başarılı bir şair olduğunu da göstermektedir. Tavsil ile sekte oranlarına baktığımızda sektedeki çeşitliliğin sayıca daha az olduğu görülmektedir. Tavsil işlemi genel olarak Türkçenin

hece ve söyleyiş yapısını desteklediğinden, şair tavsili de büyük oranda ahengi kuvvetlendiren bir tasarruf olarak kullanabilmiştir.

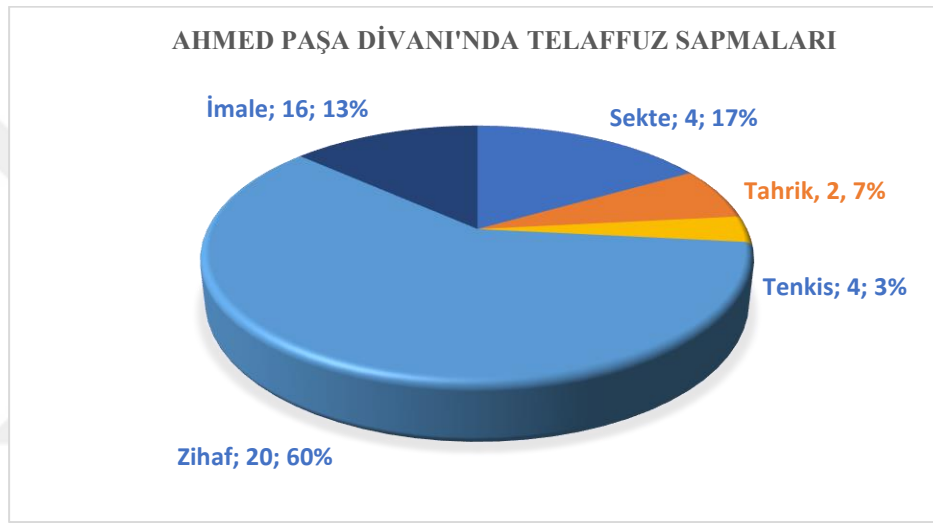
Şekil 3. 1. 2. Şeyhi Divanı'nda Telaffuz Sapmaları

Yukarıdaki grafikte telaffuz sapması olarak zihafın yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durum şairin Klasik şiirin henüz başı sayılabilecek bir dönemde eser vermiş olmasına, aruzun Türk şiirine uygulanmasında henüz belli bir olgunluğa erişilmemiş olmasına bağlanabilir. Sekte kusuru da sayıca zihafı takip etmektedir. Sekte zaten ahenge olumlu bir katkısı yoksa genelde kusur sayılan bir uygulamadır. Şair Şeyhi'nin *Divan*'ında da incelenen bölümlerde akışı ve ahengi bozan yirmi beş sekte örneğine rastlanmıştır.

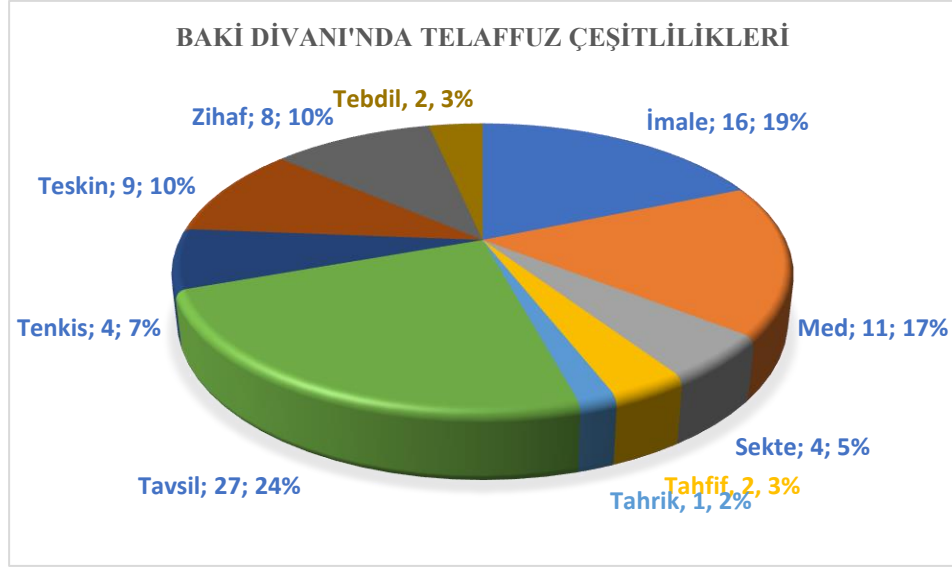
Şekil 3. 1. 3. Ahmed Paşa Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

Ahmed Paşa *Divanı*'nda kırk altı kaside, üç yüz elli üç gazel, altı tarih, kırk sekiz kıt'a ve kırk sekiz müfredat bulunmaktadır. Şeyhi'den farklı olarak Ahmed Paşa *Divanı*'nda incelenen türler arasında telaffuz çeşitliliği olarak medde daha fazla rastlanmıştır. Bu şairde de telaffuz çeşitliliği bakımından yine tavsilin de çoğunlukta olan uygulamalardan olduğu görülmektedir.

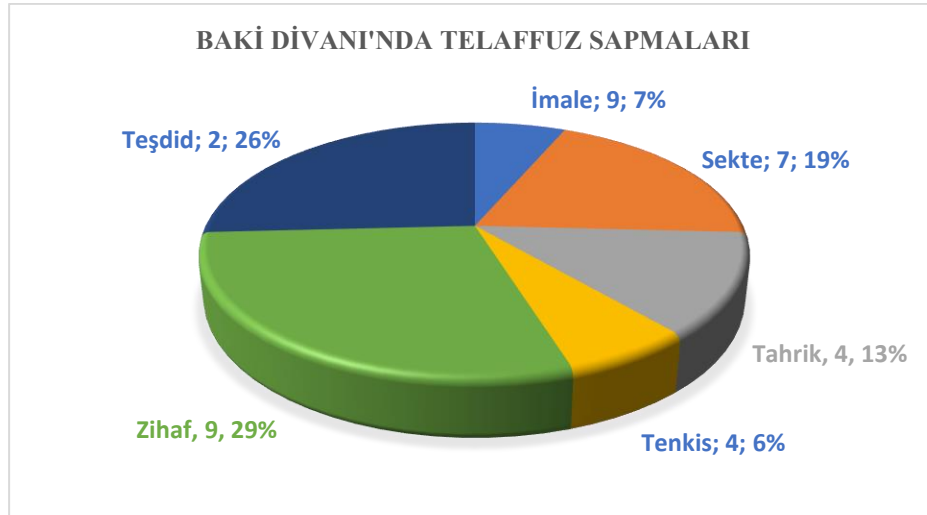
Şekil 3. 1. 4. Ahmed Paşa Divanı'nda Telaffuz Sapmaları

Yukarıdaki tabloya göre zihaf, Ahmed Paşa'nın da en çok düştüğü kusurlardan biri olarak görülmektedir. Bu kusuru oran olarak imale takip etmiştir.

Şekil 3. 1. 5. Baki Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

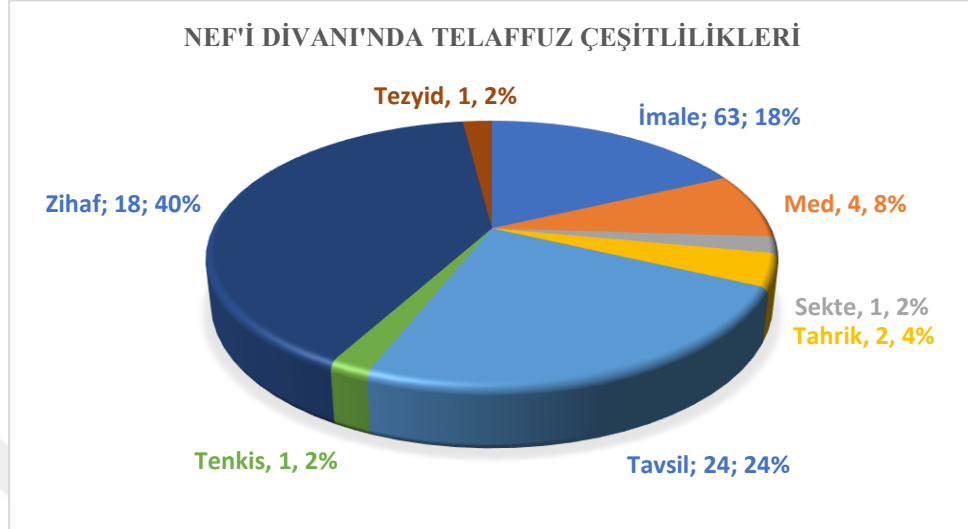
Baki *Divanı*'nda yirmi yedi kaside, dokuz musammat, beş yüz kırk sekiz gazel, yirmi kıt'a, bir tarih, otuz bir matla bulunmaktadır. Baki'ye ait telaffuz çeşitliliklerinde oran olarak en fazla tavsil ve imaleye rastlanmıştır. Divan şiirinin usta şairlerinden sayılan Baki de aruzu şiirlerine tatbik ederken en çok tavsilden yararlanmıştır.

Şekil 3. 1. 6. Baki Divanı'nda Telaffuz Sapmaları

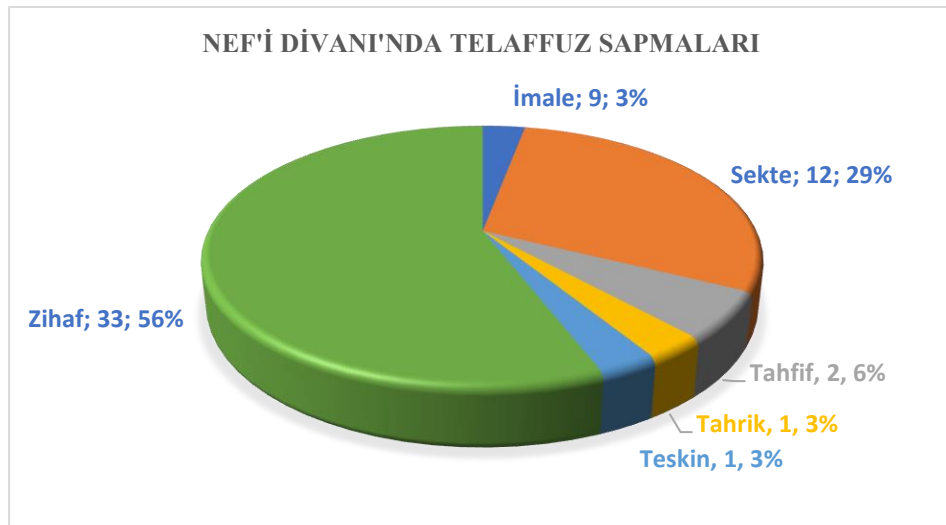
Yukarıdaki grafik incelendiğinde Baki *Divanı*'nda telaffuz sapmalarının nispeten dengeli bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Bunda hem onun şairlik kudreti hem de

yaşadığı yüzyılın Klasik şiirin en parlak devri olmasının etkileri olabilir. Nitekim şairlerin en çok düştüğü telaffuz sapmalarından zihafın en az rastlandığı eser, Baki *Divanı* olmuştur.

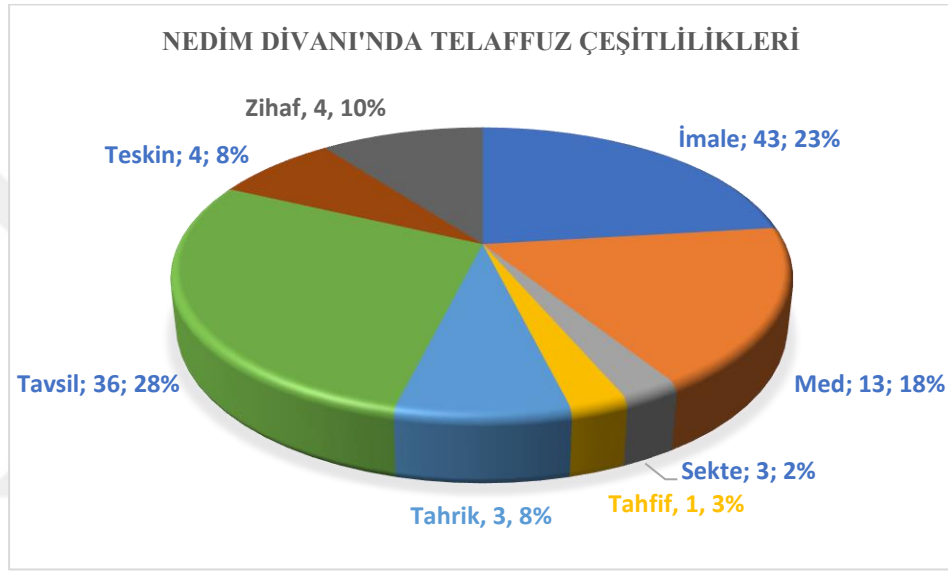
Şekil 3. 1. 7. Nef'i Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

Nef'i *Divanı*'nda altmış iki kaside, bir terkiib-bend, bir mesnevi, dokuz kıt'a-ı kebire, yüz otuz dört gazel, iki kıt'a, dört nazım, beş rubai, bir tarih kıt'ası ve iki müfred bulunmaktadır. Nef'i *Divanı*'nda telaffuz çeşitliliği olarak en fazla imale uygulaması tespit edilmiştir. Aslında bu durum şairin dilinin ağır olmasına rağmen aruzu kullanmaktaki başarısını da göstermektedir. Yine imaleden sonra en çok kullandığı uygulamalar arasında tavsil ve zihaf sayılabilir. Bir önceki yüzyıldan Baki'ye kıyasla incelenen parçalarda çok fazla medde rastlanmamıştır.

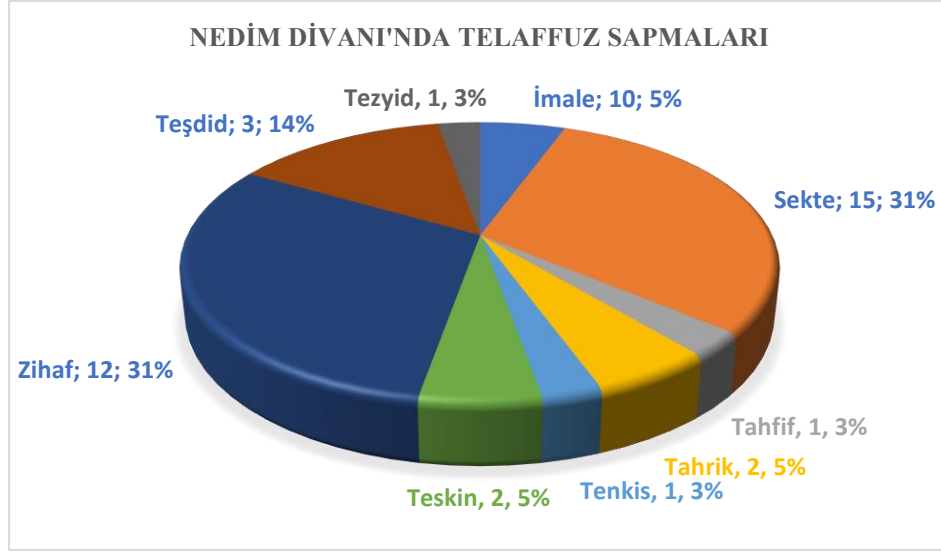
Şekil 3. 1. 8. Nef'i Divanı'nda Telaffuz Sapmaları

Şairin eserinde telaffuz sapması olarak en fazla sayıda zihafa rastlanmıştır. Bu da şairin divanında Türkçe kökenli olmayan kelimelerin nispeten daha fazla kullanılmış olmasıyla ilintili olabilir. İmale işlemini ise daha ustaca kullandığı, imalenin sayıca azlığından da anlaşılmaktadır.

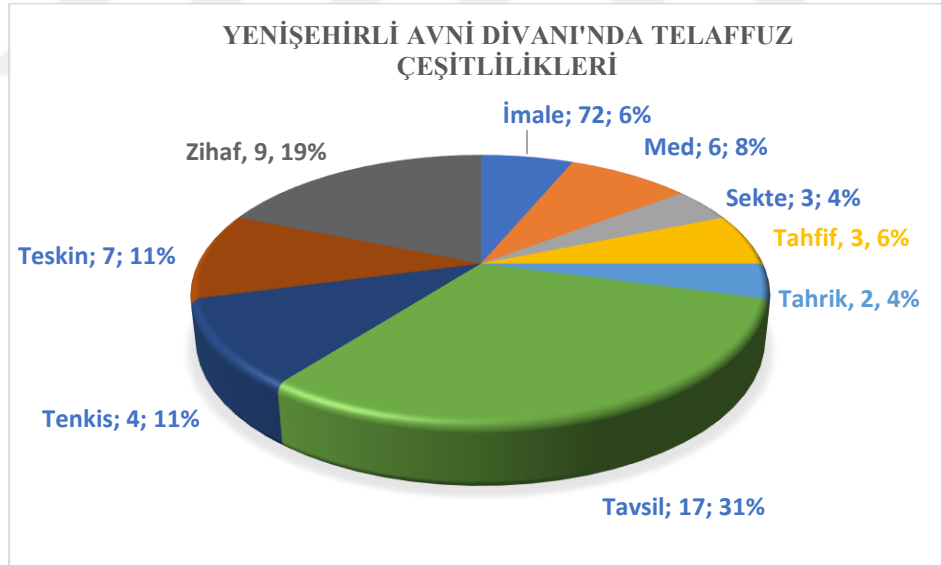
Şekil 3. 1. 9. Nedim Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

Nedim *Divanı*'nda kırk iki kaside, seksen yedi kıt'a, on üç nazım, üç mesnevi, kırk dört musammat, iki koşma, yüz altmış dört gazel, iki müstezad, on bir rubai, yirmi üç matla bulunmaktadır. Telaffuz çeşitliliği olarak imaleye daha çok Türkçe kelimelerde ve vurgu kurallarına uygun şekilde rastlanmıştır. Nitekim şair de şiirlerinde çoğunlukla Türkçe kelimeler kullanmaya gayret etmiş ve halk edebiyatıyla da yakınlaşmıştır. Tavsilin bir çeşitlilik, bir ahenk unsuru olarak yüksek oranda kullanımı, Nedim *Divanı*'nda da devam etmiştir.

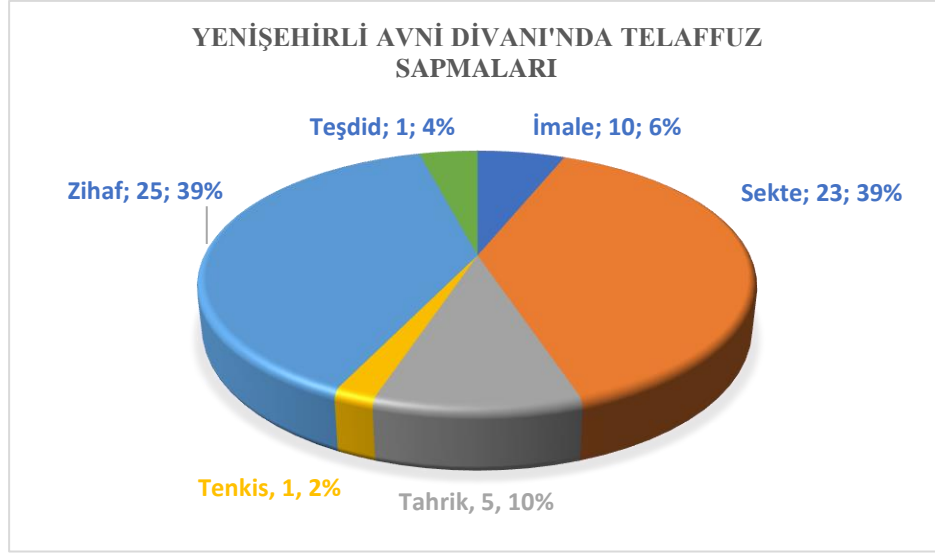
Şekil 3. 1. 10. Nedim Divanı'nda Telaffuz Sapmaları

Nedim *Divanı*'nda telaffuz sapması olarak en fazla zihaf ve sekte kusurlarına rastlanmıştır. Bir de diğer şairlerden farklı olarak şairin üç kez vezin gereği teşdid yapmak durumunda kalmıştır.

Şekil 3. 1. 11. Yenişehirli Avni Bey Divanı'nda Telaffuz Çeşitlilikleri

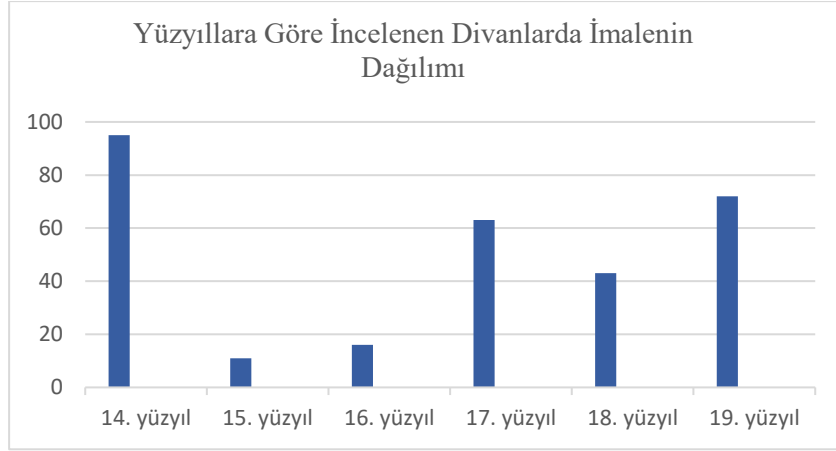
Yenişehirli Avni Bey *Divanı*'nda elli kaside, beş mesnevi, on yedi musammat, on dokuz tarih, dört yüz altmış iki gazel, kırk sekiz kıt'a, yirmi iki rubai, yüz yetmiş sekiz müfred, üç mısra', bir beyt, bir müstezad ve bir şarkı bulunmaktadır. En çok telaffuz çeşitliliği imale uygulamasında tespit edilmiştir.

Şekil 3. 1. 12. Yenişehirli Avni Bey Divanı'nda Telaffuz Sapmaları

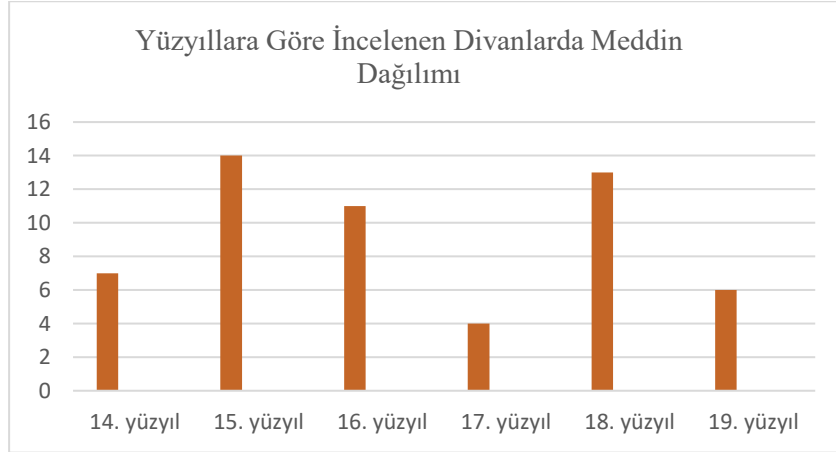
Şairin divanında telaffuz sapması olarak en fazla zihaf ve sekteye rastlanmıştır. Zihafların büyük bölümü medli hecelerin medsiz okunması sonucu meydana gelen ikinci dereceden zihaflardır. Ayrıca vasl yapılması gereken birçok yerde vasl yapılmaması sonucu oluşan sekte kusurları, söyleyişteki ahengi zayıflatmıştır.

3. 2. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Telaffuz Çeşitlilikleri

Şekil 3. 2. 1. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda İmalenin Dağılımı

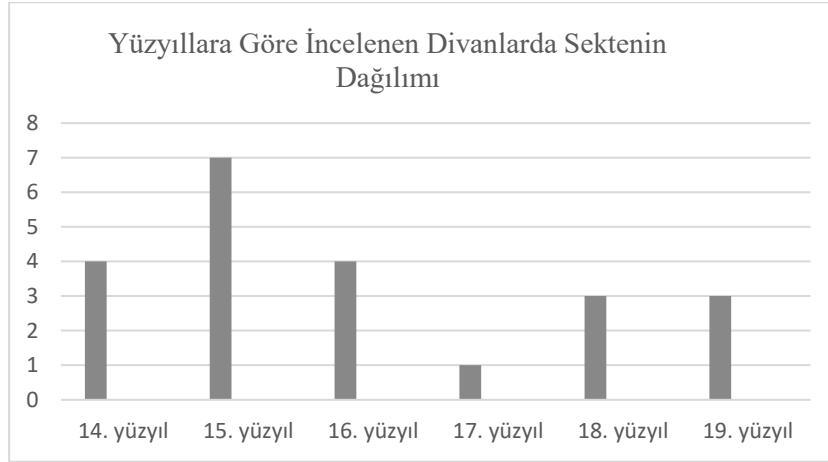
İmalenin telaffuz çeşitliliği olarak en fazla görüldüğü divan, XIV. yüzyılı temsilen incelenen Şeyhi *Divanı* olmuştur. Nitekim bu yüzyıl eseri olan Şeyhi *Divanı*'nda çeşitlilik olarak imale, Türkçe kelime ve eklerde fazlaca görülmüştür. Ardından gelen iki yüzyılda düşüş göstermiş olsa da son üç yüzyılda imalenin genel olarak yüksek oranda kullanıldığı görülmektedir. Bu durumda şairlerin aruzun Türk diline tatbikinde giderek ustalaşmalarının da etkisi olmuş olabilir.

Şekil 3. 2. 2. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Meddin Dağılımı

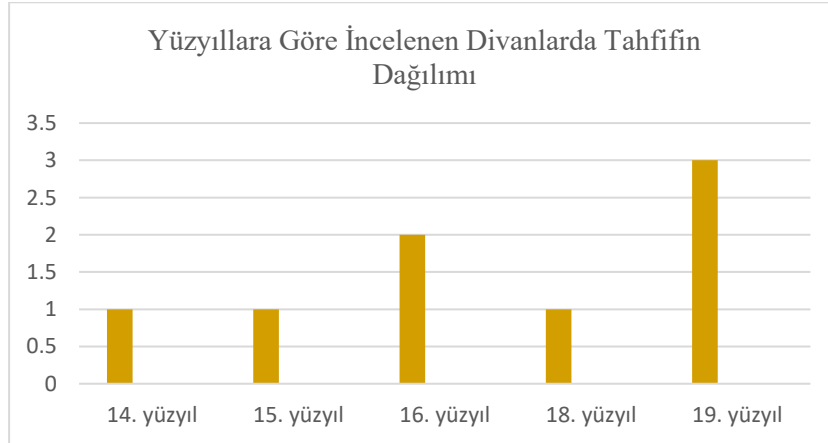
Meddin en fazla görüldüğü dönem Ahmed Paşa'nın yaşadığı devir olan XV. yüzyıldır. Yine XVI. yüzyıl temsilcisi Baki'de de sayıca fazladır ancak buradaki

dalgalanmayı d6nemsel bir 6zellikten ziyade, Şairlerin dil tercihlerine bağlamak daha doğru bir bakış ağısı olacaktır.

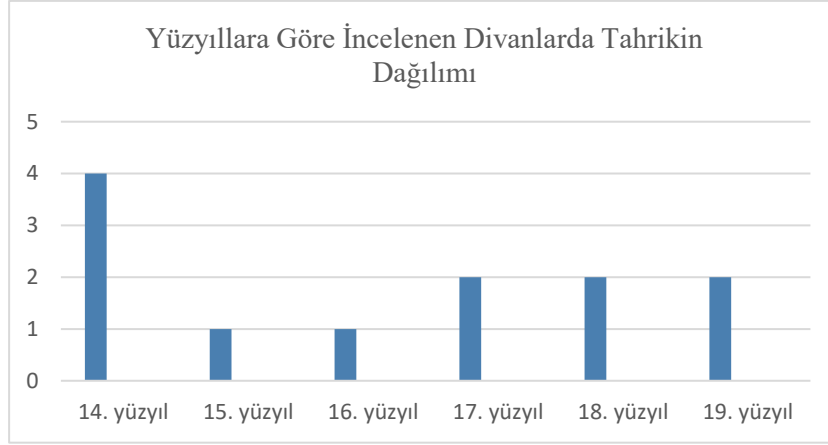

Şekil 3. 2. 3. Y6zyıllara G6re İncelenen Divanlarda Sektenin Dağılımı

Sektin yapılması genel olarak Şairlerin kusura d6Őmelerine sebep olsa da verilen d6nemlerde telaffuz 6eŐitliliđi olarak da g6r6lm6Őt6r. Sektin ahengi artıracak Şekilde bir telaffuz 6eŐitliliđi olarak kullanımına en 6ok XV. y6zyıl temsilcisi olan Ahmed Paşa'da rastlanmıştır.

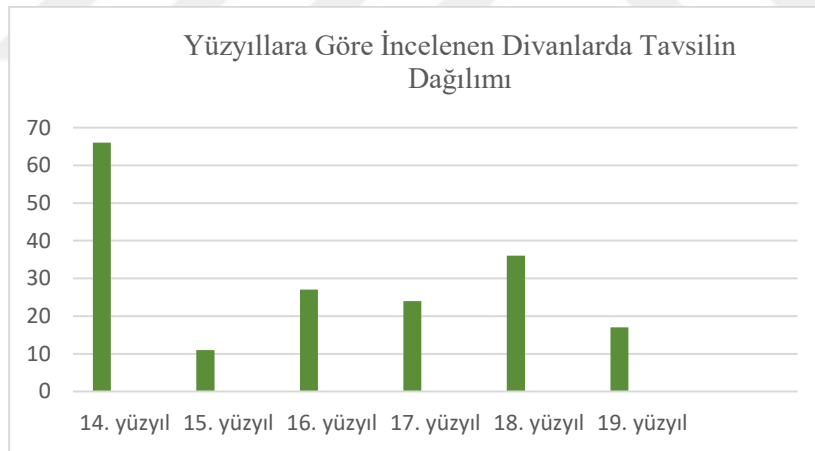

Şekil 3. 2. 4. Y6zyıllara G6re İncelenen Divanlarda Tahfifin Dağılımı

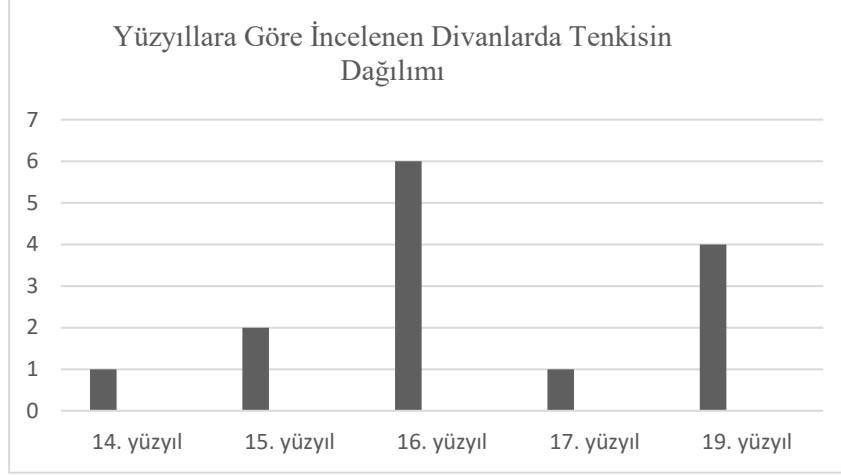
Şekil 3. 2. 5. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tahrikin Dağılımı

Çeşitlilik olarak tahrik örneğine en fazla XIV. yüzyılı temsilen incelenen Şeyhi *Divanı*'nda rastlanmış görünse de genel itibariyle yüzyıllar arasında çok ciddi farklar saptanmamıştır. Bu durumun da dönem özelliğinden ziyade şairlerin tercihleriyle ilintili olduğu düşünülmektedir.

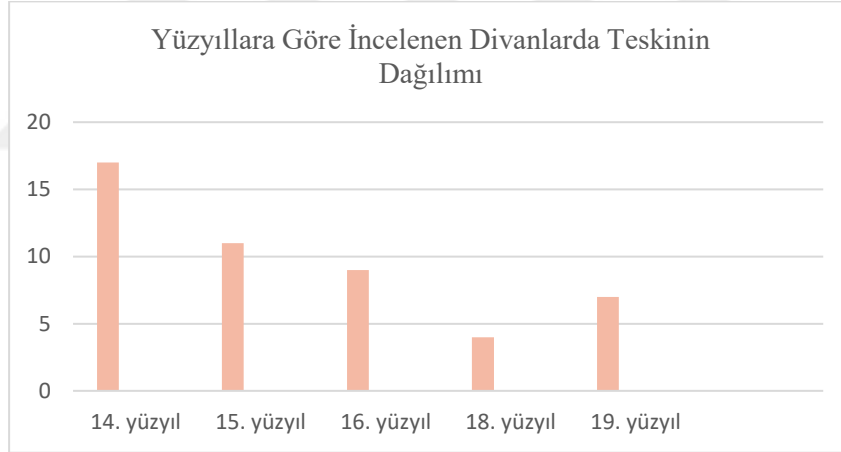
Şekil 3. 2. 6. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tavsilin Dağılımı

Tavsil, Türk diline has bir durum olup aruz ölçüsü kullanılmış olsa da her dönemde eşine en fazla rastlanabilen çeşitliliklerden olmuştur. Aslında bu durum, şiirde aruz ölçüsünün revaçta olmasına rağmen, şairlerin Türk diline mahsus birtakım uygulamalardan vazgeçmediğini de göstermesi bakımından önemlidir. Özellikle aruzun Türk diline yeni girmeye başladığı XIV. yüzyıl eseri olan Şeyhi *Divanı*'ndaki tavsil oranı bu bakımdan dikkat çekicidir.

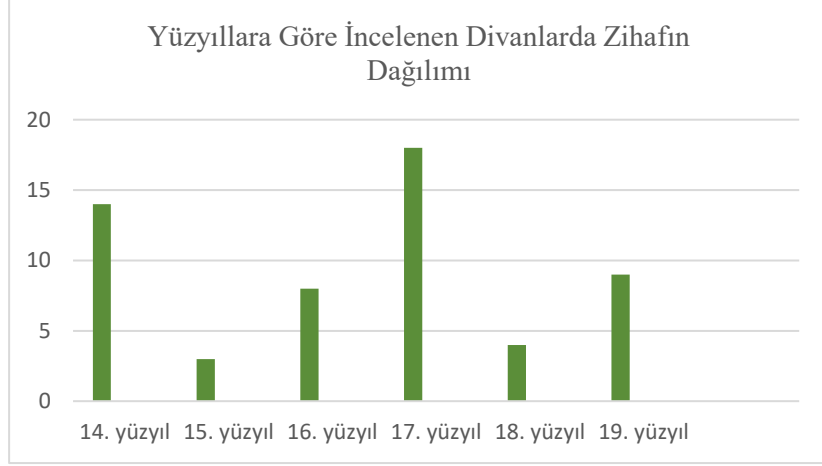

Şekil 3. 2. 7. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tenkisin Dağılımı

Tenkise en fazla XIV. yüzyıl eseri olan Şeyhi *Divanı*'nda rastlanmış olup sonraki yüzyıllara ait incelenen divanlarda daha az tespit edilmiştir. Genel olarak da incelenen divanlarda örneğine nispeten az rastlanmış aruz tasarruflarından olduğu söylenebilir.

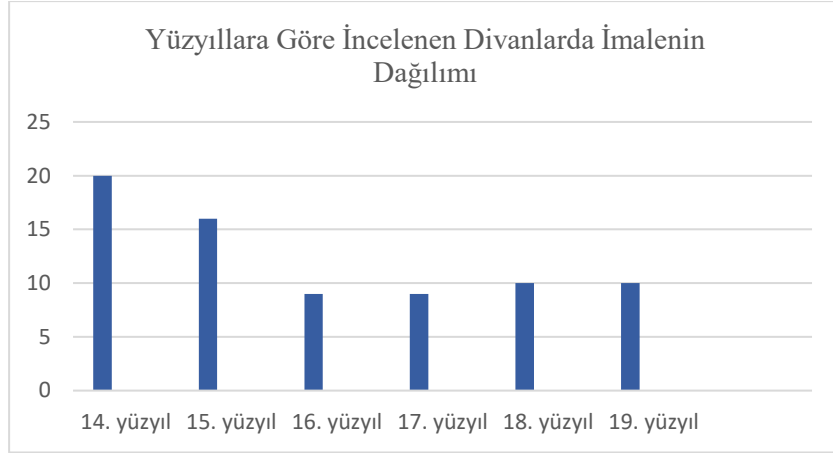
Şekil 3. 2. 8. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Teskinin Dağılımı

Şekil 3. 2. 9. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Zihafın Dağılımı

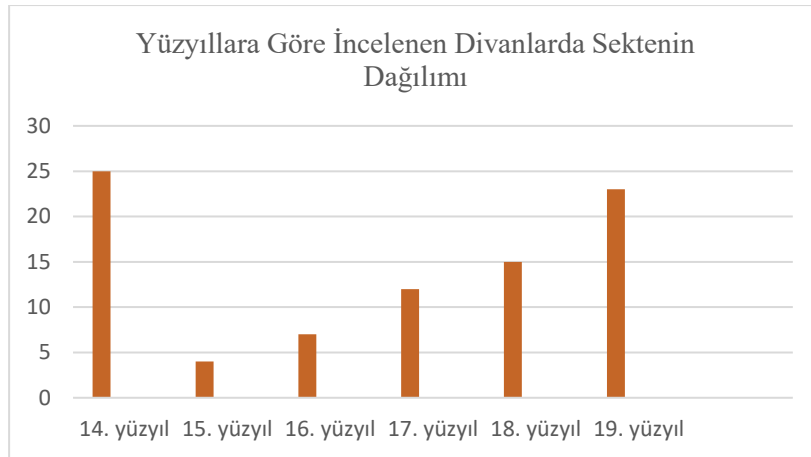
Türkçe yapısı gereği uzun ünlü barındırmayan bir dildir. Bu da şairlerin aruz ölçüsünü kullanırken birçok durumda zihaf yapmasına neden olmuştur. Ancak bunlardan bazıları yine de çeşitlilik kapsamında sayılmaktadır. Özellikle XIV. ve XVII. yüzyıl şairleri olan Şeyhi ve Nef'i'de bunun örneklerine diğer yüzyıllara oranla daha fazla rastlanmıştır.

3. 3. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Telaffuz Sapmaları

Şekil 3. 3. 1. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda İmalenin Dağılımı

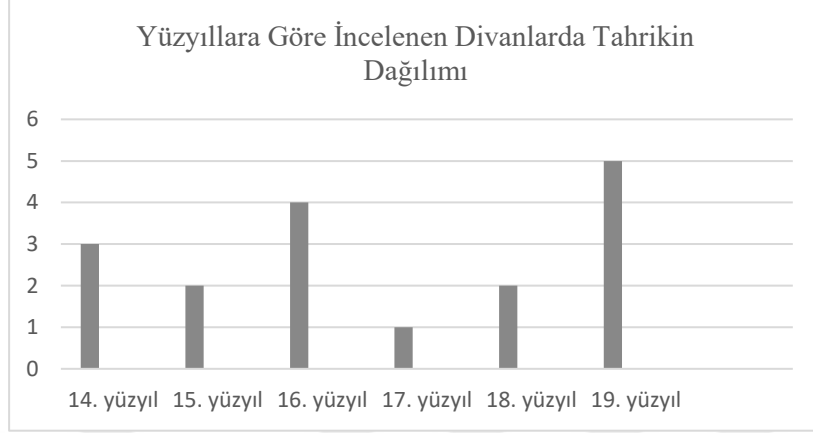
İmale, şairlerin uzun heceye ihtiyaç duyduklarında yapılan bir işlem olsa da yapılan çalışmada incelenen imale örneklerinin aslında bir kusur değil, çeşitlilik olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yukarıdaki tabloda ise telaffuz sapması olarak imalenin yüzyıllara göre incelenen şairlerde neredeyse doğrusal bir şekilde azaldığı görülmektedir. Bunda hiç şüphesiz, şairlerin giderek aruz vezni ile Türk dil yapısını harmanlamada tecrübe kazanmaları da etkili olmuştur.

Şekil 3. 3. 2. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Sektenin Dağılımı

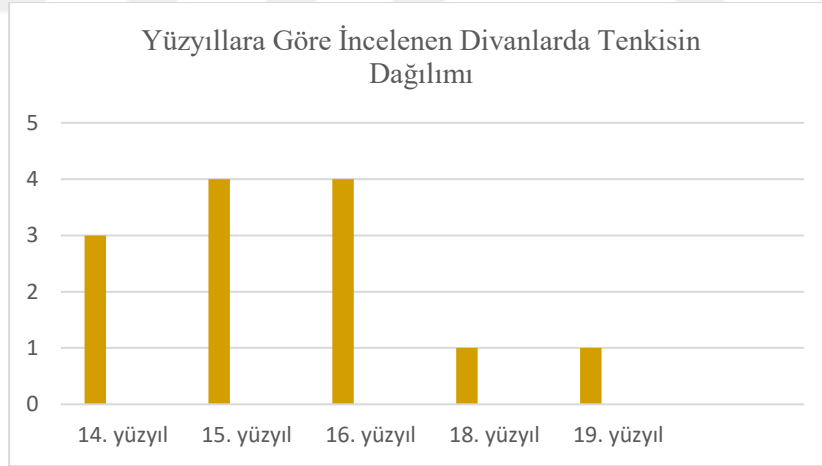
Sekte, bazı durumlarda ahengi ve anlamı güçlendiren bir çeşitlilik olsa da genel itibariyle Türk dil yapısına uymayan bir durumdur. Bu sebepten sektenin sapmaya neden

olduğu durumlar çeşitlilik olarak sayılabileceği durumlardan daha fazla sayıdadır. Yukarıdaki grafik incelendiğinde sekt kusurunun XIV. ve XIX. yüzyıl şairleri olan Şeyhi ve Yenişehirli Avni’de yoğunlaştığı görülmektedir.

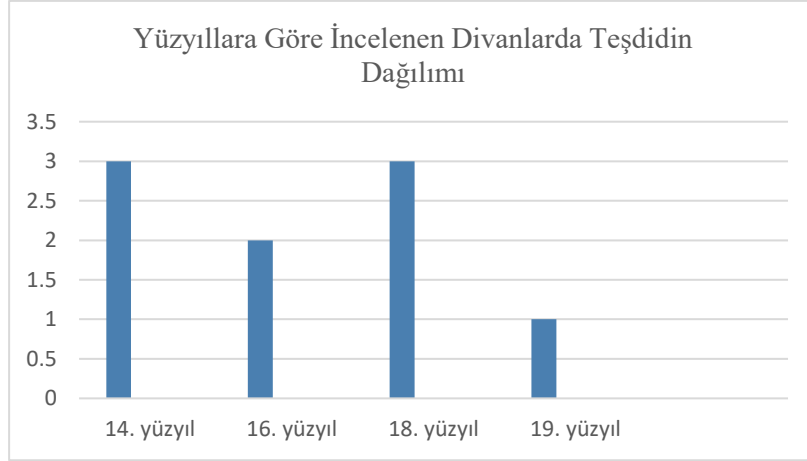
Şekil 3. 3. 3. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tahrikin Dağılımı

Kelimenin telaffuzunu tanınmasını zorlaştıracak düzeyde değiştiren tahrik örnekleri telaffuz sapmaları başlığında toplanmış, ancak incelenen şairler arasında sayısal olarak anlamlı bir fark tespit edilememiştir.

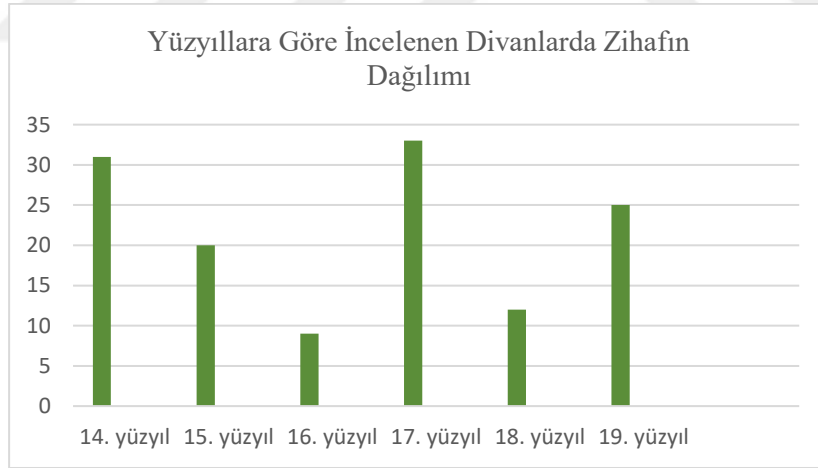
Şekil 3. 3. 4. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Tenkisin Dağılımı

İncelenen şairlerde aruz tasarruflarından tenkise; imale, zihaf, tavsil gibi işlemlerden çok daha az rastlanmıştır.

Şekil 3. 3. 5. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Teşdidin Dağılımı

İncelenen divanlardaki teşdid örneklerinde en fazla sayıda teşdid işlemi örneğine XIV. ve XVIII. yüzyılların temsilcileri olarak seçilen Şeyhi ve Nedim divanlarında rastlanmıştır. Ancak Türkçenin dil yapısına uygun bir durum olmamasından dolayı sapma olarak adlandırılması uygun görülmüştür.

Şekil 3. 3. 6. Yüzyıllara Göre İncelenen Divanlarda Zihafın Dağılımı

Zihaf da tıpkı tavsil gibi çalışmaya konu olan eserlerde en fazla rastlanan örnek gruplarından. XVI. yüzyılda Baki'yle azalmış gibi görünse de bu durum Baki'nin aruz bahsindeki başarısından kaynaklanmış olsa gerektir. Ancak yüzyıllara genel olarak bakıldığında, telaffuz sapması olarak zihafın anlamlı bir azalma göstermediği görülmüştür. Böyle olmasında Türk dil yapısı ile aruz vezninin esasında çok uyuşmamış

olması ve şairlerin şiirlerinde Türkçe kökenli olmayan kelimelere fazlaca yer vermeleri etkili olmuş olabilir.

SONUÇ

Aruz vezni, sınırları keskin çizgilerle çizilmiş ve şairlere genelde sınırlı hareket imkânı veren bir vezin türüdür. Çalışmanın başında da belirtildiği üzere bu durum, özellikle ilk dönemlerde, şairleri epey zorlamıştır. Acem aruzunun Fars edebiyatı teorisyenlerince sistemleştirilip Farsçanın dil özelliklerine uygun hale getirilmesine karşılık, Türk edebiyatında bu çapta bir aruzu dile uyarlama çalışmasının yapılmaması, şairler açısından ayrıca sıkıntıya neden olmuştur. Dolayısıyla aruzun Türk şiirine nüfuzu, şairlerin yüzyıllar boyunca eserlerinde birtakım tasarrufları denemeleri sonucu gerçekleşmiştir. Ancak çoğu zaman, şairlerin aruzu şiirlerine tatbik ederken uyguladıkları aruz tasarrufları kusur olarak algılanmış; şairler aruza uygun yazmadıkları yönünde ithamlara maruz kalmışlardır. Yani Türkçenin aruza değil, aruzun Türkçeye uyması gerektiği gerçeği çoğu zaman göz ardı edilmiştir.

Edebiyatımızda hissedilen bu eksiklik üzerine incelenen divanlara farklı bir bakış açısıyla yaklaşılmaya çalışılmış; bunun sonucunda da bazı aruz tasarruflarının ahengi bozmadığı, bilakis şiiri ahenk bakımından güçlendirdiği saptanmıştır. Bu bağlamda klasik aruz ve belagete dair kitaplarda aruz vezni kusuru olarak kabul edilen zihaf, imale, ikinci derece zihaf gibi tasarrufların gerek Türk yazısı ve gerekse Türk konuşma dili açısından her zaman kusur olarak görülmemesi, aksine ahengi artıran öğeler olarak kabul edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Zihaf ve imale başta olmak üzere birçok aruz tasarrufu; Türk dilinin kendine özgü yapısı, telaffuz ve imla kuralları çoğu zaman göz ardı edilerek değerlendirilmiştir. Nitekim şairler, kısa okumaları gereken bir heceyi uzun okuduklarında kelimenin Türkçe kökenli olup olmadığı, imale yapılmış hecenin Türkçe vurgu kurallarına göre nasıl değerlendirilmesi gerektiği gibi etkenler genelde dikkatlerden kaçmıştır. Aynı şekilde vezin gereği yapılmış bir zihaf da yukarıda belirtilen hususlardan soyutlanarak kusur olarak kabul edilmiş, bu durum esasında Divan şairlerinin bir nevi haksızlığa uğramalarına sebebiyet vermiştir. Halbuki çalışmaya konu olan divanlar incelenirken bu tasarrufların azımsanamayacak bir kısmının, şairler tarafından bilinçli ve özenli bir şekilde beyte tatbik edildiği anlaşılmıştır. Hatta bazı tasarruflar söz konusu olduğunda şairin şekilden ziyade, okura vermek istediği anlamı daha fazla önemseddiği ve ön plana çıkarmak istediği de görülmüştür.

Şüphesiz bu tasarruflar, her zaman telaffuz çeşitliliği ve ahengi artıran unsurlar olmayabilir. Nitekim bu ayrımı yaparken Türkçenin vurgu kurallarına, yapılan tasarrufun kelimenin imlasını ve telaffuzunu bozup bozmadığına dikkat etmek gerekir. Çünkü şairler, kendilerine kısıtlı bir hareket alanı sunan aruz veznine yetenekleri ve dilin imkanları dahilinde özgünlüklerini ve şairlik kudretlerini sindirmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla bu çalışmada herhangi bir eser aruz tasarrufları bakımından incelenirken karşılaşılan her imalenin, her zihafın, her sektenin ve dahi diğer tasarrufların bir kusur olmayabileceğiyle ilgili bir perspektif oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla sözü edilen tasarruflara, aruz vezninin kendi kuralları dışında Türkçenin vurgu kuralları, hece yapısı ve söyleyiş özellikleri açısından bakılmıştır.

Çalışmada her yüzyıldan bir divan belirlenerek aruzun Klasik dönemdeki seyriyle ilgili de bir fikir edinilmesi amaçlanmıştır. Bunun sonucunda Türkçenin hece yapısı ve imla özellikleri ile aruz vezninin hiçbir dönemde tam olarak uyuşmadığı gözlenmiştir. Tabii ki aruz vezniyle oldukça başarılı eserler vücuda getirmiş şairlerimiz de mevcuttur. Ancak yüzyıllar geçse dahi şairler aruzla şiir yazmanın güçlüğünden hiçbir zaman tam olarak kurtulamamıştır. Her ne kadar yabancı bir ölçü ile Türk dili birbirine uyarlanmaya çalışılmışsa da şairlerin Türk diline mahsus vasl ve sekte gibi uygulamaları da fazla sayıda kullandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu; aslında şairlerin Türk diline ait tasarrufları göz ardı etmediklerini gösteren, onların aruzu bir nevi Türkçeleştirme çabaları olarak da okunabilecek önemli bir veri olarak karşımızda durmaktadır.

Klasik Türk şiirine adını altın harflerle yazdırmış olan Şeyhi, Ahmed Paşa, Baki, Nef'i, Nedim ve Yenişehirli Avni'nin eserleri ışığında yapmış olduğumuz bu incelemeyle aruz tasarrufları konusunda töhmet altında kalan şairlerin, bu töhmetten bir nebze dahi olsa kurtulmalarını temenni ettik.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Metin. (2006). “NEF’Î”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (XXXII, 523-525). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Akkuş, Metin. (1991). *Nef’î Sanatı ve Türkçe Dîvânı İnceleme-Karşılaştırmalı Metin* (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Aksoyak, İsmail Hakkı. (2008). “Osmanlı Şairlerinin ‘Aruz Tasarrufları’ ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 388-403.
- Banguoğlu, Tahsin. (1995). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Belviranlı, Ali Kemal. (1965). *Aruz ve Ahenk*. İstanbul: Ahmed Said Matbaası.
- Biltekin, Halit. (2003). *Şeyhi Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)* (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Çavuşoğlu, Mehmed. (1991). “Avni Bey, Yenişehirli”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (IV,123-124). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Çavuşoğlu, Mehmed. (1991). “BÂKÎ”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (IV, 537-540). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Çetin, Abdurrahman. (2009). “SEKTE”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (XXXVI, 335). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Çetin, Nihad M. (1991). “Arûz”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (III, 424-437). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Dilçin, Cem. (2009). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dursunoğlu, Halit. (2006). “Türkiye Türkçesinde Vurgu”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 267-276.
- Düzenli, Mesut Bayram. (2017). “Kıyasa Muhalefet: Şairlerin Aruz Tasarruflarına Mukayeseli Bir Bakış”. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 387-416.
- Düzenli, M., Bulak, Ş. (2018). “Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmla/ Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (43), 145-171. DOI: 10.21563/sutad.447273.

Gıynaş, K. A., Şenödeyici, Ö. (2010). “Teorik Açıdan Aruz İlmi ve Üç Aruz Risalesi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (14), 226-240.

İpekten, Haluk. (2004). *Bâkî Hayatı Sanatı ve Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İpekten, Haluk. (2018). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kahraman, Mehmet. (1996). *Divan Edebiyatı Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Beyan Yayınları.

Kaplan, Hasan. (2019). “Mısrayı Aruza Uyduran Bir Şair: Zîver ve Şiirlerinde Aruz Tasarrufları”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [Journal Of Old Turkish Literature Researches]*, 2 (1), 279-311.

Kaplan, Hasan. (2018). “Fuzûlî'nin Gazellerinde Aruz Uygulamaları: Fuzûlî'nin Med Kullanımının Bâkî'yle Mukayesesi”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(2), 837-876.

Kılıç, Atabey. (2006). “Sultan Veled'in Türkçe Şiirlerinde Aruz Kullanımı”. *Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî, Mevlevîhâneler Sempozyumu* (19- 21 Aralık 2005), Haz.: Mehmed Veysi Dörtbudak, Manisa, 181-195.

Kolcu, Hasan. (2007). *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Köprülü, Fuad. (1986). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kut, Günay. (1989). “Ahmed Paşa, Bursalı”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (II, 111-112). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Küçük, Sabahattin. *Bâkî Dîvânı* (Elektronik Sürüm). Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Macit, Muhsin. (2017). *Nedîm Dîvânı* (Elektronik Sürüm). Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Mengi, Mine. (2007). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Pala, İskender. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

- Pala, İskender. (2014). "İmale ile Med Arasında Bir Hata". *İlmi Araştırmalar*, (10), 107-112.
- Saraç, M. (2012). "Klâsik Edebiyat Bilgisine Göre Divan Şiirindeki Ahenk Ögeleri". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 37 (37), 105-136.
- Saraç, M. A. Yekta. (2007). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Selçuk, Bahir. (2004). *Ahenk Unsurları Bakımından Nef'i Dîvânı'nın Tahlili* (Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Şentürk, A. Atillâ. (1999). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Şentürk, A. Atillâ. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şimşek, Tacettin. (2006). "Aruz ve Aruz Eğitime Yönelik Uygulama Önerileri". *Milli Eğitim Dergisi*, 34 (169).
- Tarlan, Ali Nihat. (1992). *Ahmet Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Tekin, Talat. (1991). Türkçede Kelime Vurgusu Kuralları. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 1-4.
- Turan, Lokman. (1998). *Yenişehirli Avni Bey Divanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin) Encümen-i Şu'arâ ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş* (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Bircan Gültekin
Doğum Yeri ve Tarihi	20. 09. 1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Celal Bayar Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	TED Diyarbakır Koleji
İletişim	
E-Posta Adresi	berigultekinn@gmail.com
Tarih	